

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Часопис ЦИВІЛІСТИКИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

Випуск 30

Одеса–2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Ківалов Сергій Васильович – Національний університет «Одеська юридична академія», президент, професор кафедри адміністративного і фінансового права; д.ю.н., професор, академік НАПрН України, Заслужений юрист України.

НАУКОВИЙ РЕДАКТОР, ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Харитонов Євген Олегович – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри цивільного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Некіт Катерина Георгіївна – Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри цивільного права; к.ю.н., доцент.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Барзо Тімеа – Мішкольцький державний університет (Угорщина), зав. кафедри цивільного права; доктор філософії, доцент;

Борисова Валентина Іванівна – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», зав. кафедри цивільного права № 1; к.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений працівник освіти України;

Бехруз Хашматулла Набієвич – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри історії держави і права; д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Васильєва Валентина Антонівна – Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор, зав. кафедри цивільного права; д.ю.н., професор, Заслужений юрист України;

Голубева Нелмі Юріївна – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права; д.ю.н., професор;

Дзера Олександр Васильович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри цивільного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;

Довгерт Анатолій Степанович – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, зав. кафедри міжнародного приватного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;

Дудченко Валентина Віталіївна – Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри теорії держави і права; д.ю.н., професор, Заслужений юрист України;

Каракаш Ілля Іванович – Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права; к.ю.н., професор;

Ківалова Тетяна Сергіївна – Міжнародний гуманітарний університет, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства; д.ю.н., професор, Відмінник освіти;

Кожокарь Євгенія Василівна – Державний університет Молдови (USM), професор кафедри підприємницького права; доктор хабілітат, професор;

Луць Володимир Васильович – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, м. Київ, зав. відділу проблем приватно-го права; д.ю.н., професор, академік НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Майданик Роман Андрійович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, зав. кафедри цивільного права юридичного факультету; д.ю.н., професор, академік НАПрН України;

Мисяк Пьотр – Зеленогурський університет, декан факультету права і адміністрації; доктор права;

Оборотов Юрій Миколайович – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри загальнотеоретичної юриспруденції; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;

Харитонова Олена Іванівна – Національний університет «Одеська юридична академія», зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Чанишева Галія Інсафівна – Національний університет «Одеська юридична академія», декан соціально-правового факультету, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення; д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Шишка Роман Богданович – Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»; д.ю.н., професор, академік Академії наук вищої школи України.

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 28 вересня 2018 р.)

Збірник зареєстровано Міністерством інформації України: свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 10996 від 15 лютого 2006 р.
Включено до Переліку наукових фахових видань України (юридичні науки) :
наказ № 153 від 14 лютого 2014 р. Міністерства освіти і науки України.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5	ПИТАННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА	48
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ	6	<i>Пономаренко Оксана Михайлівна</i>	
<i>Харитонов Євген Олегович, Харитонова Олена Іванівна</i>		ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНА АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	48
ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ СПОРТИВНОГО ПРАВА	6	ЦИВІЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІТ-ПРАВА	56
<i>Бабич Ірина Григорівна</i>		<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i>	
ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВА НА ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ	11	ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ	56
<i>Гуйван Петро Дмитрович</i>		<i>Некіт Катерина Георгіївна</i>	
СТРОКИ ЗАХИСТУ ПРАВА: МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ І ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ	16	ПОНЯТТЯ ТА ПРОВОА ПРИРОДА АКАУНТА В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ	60
ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА	22	<i>Фасій Богдан Володимирович, Матвійчук Аліна Вікторівна</i>	
<i>Журило Сергій Сергійович</i>		РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ	66
ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ	22	ЦИВІЛІСТИКА БЕЗ КОРДОНІВ	71
<i>Федосєєв Петро Михайлович</i>		<i>Поліщук Марина Геннадіївна, Паталаха Іван Олексійович, Трубіцин Едуард Сергійович</i>	
СУМІЖНІ З ПОРУКОЮ ПРАВОВІДНОСИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	27	МАЛОЗНАЧНІСТЬ СПРАВ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ	71
ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА	32	<i>Харитонова Людмила Іванівна</i>	
<i>Лукасевич-Крутник Ірина Степанівна</i>		ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОРТСМЕНІВ	75
РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРІВ З НАДАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ ТА ДОГОВОРІВ ПІДРЯДУ	32		
ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	38		
<i>Токарева Віра Олександрівна</i>			
ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ (ЩОДО ПИТАННЯ ТВОРЧОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ)	38		
<i>Лавренюк Олег Юрійович</i>			
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ СПОРТУ (НА ПРИКЛАДІ ЗНАКА ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ)	43		

CONTENTS

FOREWORD	5	FAMILY LAW ISSUES	48
THEORETICAL ISSUES	6	<i>Ponomarenko Oksana</i>	
<i>Kharitonov Yevhen, Kharitonova Olena</i>		TERMINATION AND AMENDMENT OF ALIMONY CONTRACT: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE.....	55
TO THE PROBLEM OF THE DEFINITION OF THE SPORTS LAW.....	10	IT LAW CIVIL PROBLEMS	56
<i>Babich Irina Grigorievna</i>		<i>Bernaz-Lykavetskaya Olena Mihailovna</i>	
SIGNIFICANCE OF GOOD FAITH PRINCIPLE IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO HONOUR AND DIGNITY.....	15	PROTECTION OF PERSONAL INFORMATION IN SOCIAL NETWORKS....	59
<i>Guyvan Petro</i>		<i>Nekit Kateryna</i>	
TERMS OF PROTECTION OF THE RIGHT: SUBSTANTIVE LEGAL AND PROCEDURAL LEGAL ASPECTS.....	21	THE CONCEPT AND LEGAL NATURE OF THE ACCOUNT IN SOCIAL MEDIA.....	65
PRACTICAL CIVIL LAW	22	<i>Fasii Bohdan Volodimirovich,</i> <i>Matviichuk Alina Viktorivna</i>	
<i>Zhurylo Serhii</i>		ADVERTISEMENT IN SOCIAL NETWORKS: PROBLEM OF REGULATION.....	70
TO THE ISSUE ABOUT THE COMPENSATION OF MORAL HARM.....	26	CIVIL LAW WITHOUT BORDERS	71
<i>Fedoseiev Petro Mykhailovych</i>		<i>Polishchuk Maryna,</i> <i>Patalaha Ivan,</i> <i>Trubicin Eduard</i>	
SURETY-RELATED LEGAL RELATIONSHIPS IN CIVIL LAW OF UKRAINE.....	31	INSIGNIFICANT CIVIL JURISDICTION CASES.....	74
COMPARATIVE CIVIL LAW	32	<i>Kharitonova Liudmyla</i>	
<i>Lukasevych-Krutnyk Iryna</i>		FEATURES OF RETIREMENT OF ATHLETES.....	79
DISTRIBUTION OF TRANSPORT SERVICES CONTRACTS AND CONSTRUCTION CONTRACTS.....	36		
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS	38		
<i>Tokareva Vira</i>			
COMPUTATIONAL CREATIVITY (FOR THE ISSUE OF CREATIVITY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE).....	41		
<i>Lavrenyuk Oleg</i>			
SOME PROBLEMS OF THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN SPORTS (EXAMPLE OF THE SIGN OF GOODS AND SERVICES).....	47		

ПЕРЕДМОВА

Представлений до уваги читача черговий випуск «Часопису цивілістики» був підготовлений з урахуванням потреб сьогодення. В умовах постійного реформування й удосконалення законодавства України на шляху до європейської інтеграції, особливо правових норм, якими закріплюється правове становище громадян, організацій і їх об'єднань та встановлюються гарантії реалізації й захисту їхніх прав і свобод, визначених Конституцією та іншими законами України, особливого значення набувають сучасні цивілістичні дослідження, предметом яких є висвітлення актуальних життєвих ситуацій. Адже теоретичні дослідження, реципіюючи передові надбання юридичної наукової думки та базуючись на нормах права, забезпечують ефективну реакцію на потреби цивільного обороту.

Тридцятий випуск «Часопису цивілістики» містить статті, у яких досліджуються актуальні проблеми правового регулювання цивільних і суміжних із ними правовідносин в умовах становлення ринкової економіки та інформаційного суспільства. Матеріали, викладені в журналі, відображають погляд на цивілістичні проблеми як досвідчених фахівців та учених у сфері цивілістики, так і молодих дослідників проблем у сфері цивільного й суміжних галузей права, а також практикуючих юристів.

Традиційно статті в журналі розділені за рубриками відповідно до тематики, що в них досліджується. У рубриці «Питання теорії» вміщено статті, присвячені загальним проблемам цивілістики. У ній міститься стаття Є.О. Харитоновна та О.І. Харитонові, у якій вирішується актуальна на сьогодні проблема визначення сутності такого явища, як спортивне право. У статті І.Г. Бабич розкривається значення принципу добросовісності під час здійснення права на честь і гідність. Статтю П.Д. Гуївана присвячено проблемам строків захисту прав.

Рубрика «Практична цивілістика» містить статті, що висвітлюють практичні цивілістичні проблеми. Зокрема, розглядаються проблеми відшкодування шкоди та проблематика суміжних із відносинами поруки правовідносин у цивільному праві України.

Рубрика «Порівняльна цивілістика» в цьому випуску представлена статтею І.С. Лукасевич-Крутник, що присвячена розмежуванню договорів із надання транспортних послуг та договорів підряду. За результатами дослідження автором зроблено висновок, що договори перевезення та договори підряду є самостійними договірними конструкція-

ми з різною правовою природою, а також з'ясовано критерії їх розмежування.

У рубриці «Права інтелектуальної власності» містяться статті В.О. Токаревої щодо обчислювальної творчості й питань творчості штучного інтелекту та О.Ю. Лавренюк щодо проблемних питань захисту прав інтелектуальної власності у сфері спорту на прикладі знаку для товарів і послуг.

У цьому номері журналу, крім уже усталених традиційних рубрик, також продовжуються впроваджені нещодавно рубрики, а саме: «Питання сімейного права», «Цивілістичні проблеми ІТ-права», «Цивілістика без кордонів».

Перша із зазначених рубрик представлена статтею О.М. Пономаренко про припинення та зміну аліментного договору, у якій розглядаються проблеми, пов'язані із цим важливим інститутом, що виникають як у теорії, так і на практиці.

Рубрика «Цивілістичні проблеми ІТ-права» в цьому випуску присвячена проблемам правового регулювання відносин, які виникають під час користування соціальними мережами, і представлена статтями О.М. Берназ-Лукавецької щодо захисту персональних даних у соціальних мережах, К.Г. Некіт щодо поняття та правової природи акаунта в соціальних мережах, Б.В. Фасія та А.В. Матвійчук щодо проблем правового регулювання реклами в соціальних мережах.

Рубрика «Цивілістика без кордонів» представлена статтями, присвяченими проблемам цивільного процесуального права та права соціального забезпечення, а також містить статті щодо визначення малозначності справ цивільної юрисдикції та особливостей пенсійного забезпечення спортсменів.

Сподіваюсь, що представлений увазі читачів черговий номер «Часопису цивілістики» стане корисним для широкої аудиторії – практикуючих юристів, викладачів, аспірантів і кожного члена нашого суспільства, який цікавиться проблемами правового регулювання відносин у сфері цивільного, трудового, цивільного процесуального права, а також таких новітніх явищ, як ІТ-право та спортивне право.

*Доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України,
президент Національного університету
«Одеська юридична академія»
Сергій Васильович Ківалов*

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

УДК 340:112

Харитонов Євген Олегович,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитонova Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ СПОРТИВНОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Попри те, що наразі вирази «спортивне право» та «фізкультурно-спортивне право» широко використовується науковцями і практиками, єдине розуміння сутності цього феномену у вітчизняній юриспруденції відсутнє. У процесі дискусій з'ясувалося існування серйозних розбіжностей у підходах до визначення юридичної природи, змісту та обсягу поняття «спортивного права», що зумовлює значні незручності при впорядкуванні відносин у цій сфері. Зазначене зумовлює необхідність з'ясування поняття та сутності категорії «спортивне право» з метою формування на цій основі вітчизняної концепції регулювання відносин у сфері спорту, захисту прав та інтересів учасників цих відносин.

Стан дослідження теми. Приступаючи до розгляду питань, пов'язаних із зазначеною проблематикою, слід зазначити, що останнім часом вона привертає пильну увагу вітчизняних та зарубіжних правознавців. При цьому «спортивне право» характеризують і як самостійну, і як комплексну галузь права. Так, деякі автори вважають «фізкультурно-спортивне право» самостійною галуззю права, що регулює стосунки у всій фізкультурно-спортивній індустрії взагалі» [1, с. 23–24]. На думку А.М. Апарова, спортивне право як комплексна галузь права набуло ознак відносної самостійності та характеризується комплексністю норм, а тому і наявністю особливих механізмів правового регулювання, що спрямовані на ефективне збалансу-

вання між собою приватних та публічних елементів в означеній сфері [2, с. 7]. Висловлена також думка, що спортивне право є «самостійною комплексною галуззю права» [3, с. 251]. Існує також достатньо обґрунтована позиція, згідно з якою спортивне право комплексною галуззю законодавства [4, с. 42]. Різні автори, досліджуючи «спортивне право» у різних ракурсах, розглядають його як «комплексну галузь права», як «галузь законодавства», як «галузь юридичної науки» та як «учбову (навчальну) дисципліну» [5, с. 65–72].

Мета статті. Існування різних поглядів щодо поняття та сутності спортивного права визначає завдання нашого дослідження: визначити юридичну природу спортивного права, можливості визнання його галуззю права, законодавства, інституту тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Отже, розглянемо спочатку найбільш радикальну позицію, прихильники якої обстоюють існування самостійної галузі «спортивне право».

Аналізуючи цю позицію, варто звернути увагу на переважання у висловлюваннях її прихильників емоційних моментів з недостатньо чітким визначенням при цьому методології дослідження (або взагалі відсутністю останньої). Так, практично усі автори, що виступають за визнання спортивного права галуззю права, доцільність такого рішення обґрунтовують значимістю спортивних

відносин у бутті суспільства, існуванням відповідних законодавчих актів на міжнародному та національному рівнях тощо.

Однак така емоційна мотивація не може замінити раціональні аргументи. Вольове визнання спортивного права галуззю права (самостійною чи комплексною) не позбавляє необхідності врахування об'єктивних закономірностей розвитку правової системи.

Визначенню сутності спортивного права має передувати обрання методологічних засад досягнення поставленої мети. Зокрема, мають бути обрані засади розуміння права взагалі, від чого, власне, і залежить бачення сутності спортивного права як конкретного прояву абстрактного поняття.

У зв'язку з цим варто згадати про методологічно важливе розрізнення загальносоціального та спеціальносоціального праворозуміння. У першому випадку правом визнаються суспільні явища недержавного походження й функціонування. У другому – правом визнаються явища виключно державного походження праворозуміння [6, с. 13]. Іншими словами, у останньому випадку йдеться про юридичний позитивізм (нормативістське праворозуміння), який полягає в тому, щоб визнавати цінностями тільки норми позитивного права і зводити кожне право до норм, що діють у певний час і у певній державі, не звертаючи увагу на те, справедливе це право чи ні. Завдяки цьому право постає автономною дисципліною, що отожднюється з волею держави, виразом якої таке право є [7, с. 48].

Аналізуючи позиції прихильників визнання спортивного права галуззю права, можна помітити, що їм властиве розуміння спортивного права як системи правових норм. Тобто вони мають основою своїх побудов нормативістське праворозуміння. З позицій такого підходу, для виокремлення галузі права (у тому числі спортивного права) мають значення наявність двох ознак – власного предмету і методу.

Щодо спортивного права властивими практично усім дефініціям, які пропонуються прихильниками виокремлення галузі «спортивне право», можна вважати лише дві ознаки: 1) спортивне право – це сукупність (система) норм; 2) ці норми регулюють «спортивні відносини» (або відносини «у галузі фізкультури і спорту»). Їх призначенням є виокремлення сукупності норм «спортивного права» з числа усіх інших правових норм, і таким чином «індивідуалізація» спортивного права. Складніше виглядає справа із встановленням єдиного методу правового регулювання спортивних від-

носин. Це пов'язано з тим, що до сфери спорту належать різноманітні спортивні та «навколо спортивні» відносини, які за своєю сутністю є соціальними зв'язками по «горизонталі» та «вертикалі», природним є те, що для їхнього впорядкування використовують як диспозитивний, так і імперативний методи. Ця обставина дає підстави для висновку про відсутність єдиного методу правового регулювання відносин у сфері спорту. Натомість, залежно від типу відносин, що регулюються, і конкретних завдань можуть застосовуватися цивільно-правовий або адміністративно-правовий методи.

Намагання деяких науковців відшукати оригінальний метод правового регулювання наразі виглядають мало продуктивними, оскільки, фактично, йдеться про нечітко структуровану суміш приватноправових та публічно-правових засобів впливу.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що спроби кваліфікувати комплексне правове регулювання спортивних відносин, як формування особливої сукупності норм – нової галузі права, є некоректним, оскільки з позицій «нормативістського» підходу «спортивного права», так само, як і багатьох інших аналогічних галузей права (інформаційного права, Інтернет права тощо) існувати не може.

У зв'язку з цим варто згадати про спроби характеризувати «спортивне право» як «комплексну» галузь права [2, с. 6–19].

Однак істотною вадою такої позиції є те, що сама можливість існування комплексних галузей права є предметом дискусій [7, с. 202–213; 8, с. 203–206]. Тому доцільніше вести мову про комплексні не «галузі права», а «галузі законодавства». Таку позицію підтримують багато як вітчизняних, так і зарубіжних правознавців. Під таким кутом зору виглядає можливою оцінка «спортивного права» як сукупності актів законодавства, що регулюють «спортивні відносини».

Водночас такий висновок ще більше актуалізує проблему чіткого окреслення поняття і меж «спортивних відносин», котрі виступають у такому разі визначальним критерієм виокремлення «спортивного права» як галузі законодавства. Отже зупинимось на цьому питанні детальніше.

До «спортивних відносин» багато хто з правознавців відносить широке коло різноманітних відносин у галузі фізкультури і спорту, які регулюються нормами цивільного, господарського, адміністративного, трудового та податкового законодавства. Водночас вітчизняними науковцями

була висловлена пропозиція (котра здається достатньо раціональною і виваженою) щодо максимально спрощеного розуміння предмету спортивного права – «спортивних відносин», котрі визначають як суспільні відносини, що складаються у процесі спортивної діяльності та занять спортом [9, с. 115–120]. Хоча таке визначення спортивних відносин також виглядає дещо непевним, однак шляхом систематичного тлумачення понять «спортивна діяльність» та «заняття спортом» можна визначити цілком придатне для вживання уявлення про коло суспільних відносин, які мають бути предметом «спортивного права».

Припускаючи можливість існування кожної зі згаданих позицій, з'ясуємо можливу однорідність відносин, що є тут предметом правового регулювання, а потім розглянемо обґрунтованість виокремлення відповідного правового масиву та ступінь його відокремленості. Адже будь-які зусилля створити галузь права чи законодавства не можуть завершитися успішно, якщо предметом регулювання слугують різнорідні відносини.

На думку А.М. Апарова, спортивне право регулює суспільні відносини, що виникають та розвиваються у сфері спорту, а тому тісно взаємопов'язані з такими категоріями, як спорт, фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність, а також спортивні змагання. Предметом спортивного права виступає певна відносно однорідна сукупність суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією певних організаційних, соціальних, економічних та інших аспектів діяльності у сфері спорту та фізичної культури, а також суспільні відносини, що виникають при створенні умов для розвитку спорту та фізичної культури та, крім того, пов'язані з ними господарські (економічні/підприємницькі), майнові, цивільні, трудові та фінансові суспільні відносини, що виникають у зв'язку з організацією та проведенням цілеспрямованих заходів спортивного характеру.

Спортивні відносини, що виступають предметом регулювання норм спортивного права і спортивного законодавства, виникають між різноманітними суб'єктами у процесі організації та безпосереднього проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, у процесі організації та здійснення цілеспрямованих фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів. Іншими словами, це такі специфічні суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності та розвиваються згідно з нормами спортивного права і законодавства у цій сфері. При цьому сфера фізич-

ної культури і спорту, в рамках якої розгортаються спортивні відносини, пов'язані з організацією та здійсненням фізкультурно-оздоровчої й спортивної діяльності, охоплює широке коло складників, зокрема: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивну реабілітацію, дитячо-юнацький спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, олімпійський спорт тощо» [2, с. 6–19].

З огляду на надто широке у даному випадку розуміння поняття «спортивні відносини», зазначимо, що у літературі йдеться як про «спортивні», так і про «фізкультурно-спортивні» відносини.

Співвідношення між «фізкультурно-спортивними відносинами» та «спортивними відносинами» виглядає як часткове накладення кіл, оскільки не всі «фізкультурні» відносини є «спортивними», і не всі «спортивні» – є «фізкультурними». Водночас усі «спортивні відносини» є частиною більш широкого поняття «фізкультурно-спортивні відносини».

Необхідно також розрізняти «спортивні відносини» і «відносини, пов'язані зі сферою спорту». Головна відмінність між ними полягає в тому, що «спортивні відносини» не можуть існувати поза сферою спорту (наприклад, відносини, пов'язані з організацією і проведенням спортивних змагань, відносини оздоровчої фізкультури, фітнесу тощо), а якщо й існують, то набувають у цій сфері сутнісних особливостей, зумовлених властивостями сфери (наприклад, страхування життя та здоров'я, завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки під час змагань тощо). Що стосується «відносин, пов'язаних зі сферою спорту», то вони є відносинами «універсальними», тобто такими, що можуть виникати у різних сферах буття, набуваючи найменування «спортивних» лише завдяки своєму існуванню у сфері спорту (наприклад, відносини власності на спортивні обладунки, договори їхнього відчуження тощо).

Враховуючи викладене вище, «спортивні відносини», «фізкультурно-спортивні відносини» тощо можна вважати відносно цілісним «єдиним» предметом правового регулювання лише з істотними застереженнями, що вже саме по собі ставить під сумнів коректність постановки питання про розгляд «спортивного права» як окремої галузі права, так само, як і окремої галузі законодавства.

На практиці це означає, що спортивні відносини можуть регулюватися актами різної галузевої приналежності, передусім актами цивільного та адміністративного законодавства, як двох основних регулятивних галузей вітчизняного законодавства. При цьому в цивільному законо-

давстві застосовуються здебільшого засоби приватноправового регулювання, внаслідок чого виникають правовідносини приватноправового типу, а у адміністративному – публічно-правового. Водночас публічно-правові за своєю сутністю спортивні відносини можуть складатися і в галузі цивільного права. Врахування цієї обставини має прагматичне значення, оскільки на практиці це означає, що такі відносини регулюються актами законодавства і не можуть бути змінені або припинені домовленістю їх учасників.

Відносини, пов'язані з реалізацією та захистом права власності на спортивні об'єкти, відносини інтелектуальної власності, договірні відносини у сфері спорту, спадкування спортивного майна за заповітом тощо, належать до приватноправової сфери правового регулювання. Вони можуть бути спортивними, але частіше є вагомими підстави кваліфікувати їх як «відносини, пов'язані зі сферою спорту».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З урахуванням результатів, отриманих при дослідженні питань, що мають стосунок до проблематики нашої статті, можна зробити висновок, що спроби охарактеризувати «спортивне право» з погляду нормативістського праворозуміння приводять у глухий кут.

Тому воно має характеризуватися не з позицій нормативістського праворозуміння, а під кутом зору

соціально-правовим – як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості.

Відповідно, «спортивне право» пропонується розуміти як «концепт», тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин у галузі (галузях), що прямо або опосередковано стосуються спорту.

Такий підхід дає можливість зняти проблеми методологічного характеру, котрі неминуче виникають при визначенні «спортивного права» на основі «нормативістського» бачення поняття та сутності права.

Розгляд «спортивного права» як концепту не заперечує «нормативного» (законодавчого) наповнення цього поняття, але позбавляє необхідності оцінки його як системи правових норм, що утворюють жорстку ієрархічну структуру: галузь та підгалузі права, відповідні правові інститути тощо. Натомість, може йтися про «структуру «спортивного права», яка відображає систему «нормативного наповнення» цього концепту, тобто про структуру масиву законодавства, акти якого регулюють відносини у сфері спорту.

При цьому єдиним критерієм віднесення нормативного акту до «спортивного права» (котре, як зазначалося вище, є комплексною галуззю законодавства) може бути предмет правового регулювання, оскільки доведення існування окремого, властивого лише цій галузі, методу правового регулювання виглядає більш, ніж проблематичним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко В.Г. Фізкультурно-спортивне право: регулювання суспільних відносин. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2017. Вип. 147(1). С. 22-25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147(1)_7).
2. Апаров А.М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. 2017. Т. 22, Вип. 1. С. 6-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2017_22_1_3.
3. Кацуба Р.М. Місце спортивного права в системі права України: перспективи розвитку. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 250–252.
4. Спортивне право: актуальні проблеми: монографія / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Н.Ю. Голубєва та ін. С. 42 (автор підрозділу – Р.Б. Шишка)
5. Василенко М. Спортивне право: показники його формування (методологічний та учбовий аспекти). Юридичний вісник. 2017. № 2. С. 65–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_13.
6. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів: Край, 2008. 224 с.
7. Бергель Ж.-Л. Общая теория права / Под общ. ред. В.И. Даниленко / Пер. с фр. М.: Издательский дом NOTA BENE, 2000. 576 с.
8. Хряпченко В.П. Від критеріїв поділу системи права на галузі до комплексних галузей права. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55. С. 202–213.
9. Миколенко А.І. Чи існують комплексні галузі права? Правова держава. 2003. № 6. С. 203–206.
10. Кацуба Р.М. До питання про зміст предмета спортивного права України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 115–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_3_15.

Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ СПОРТИВНОГО ПРАВА

У статті досліджуються проблеми визначення сутності спортивного права. На підставі аналізу особливостей зазначеного правового феномену зроблено висновок, що спроби визначити «спортивне право» з погляду нормативістського праворозуміння не дають позитивного результату.

Обґрунтована доцільність характеристики спортивного права як концепту, тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин у галузях, що стосуються спорту. Розгляд «спортивного права» як концепту, не заперечує «нормативного» наповнення цього поняття,

але позбавляє необхідності оцінки його як системи правових норм, що утворюють жорстку ієрархічну структуру. При цьому головним критерієм віднесення нормативного акту до «спортивного права», котре є комплексною галуззю законодавства, є предмет правового регулювання.

Ключові слова: спорт, спортивне право, нормативне праворозуміння, концепт, галузь права, галузь законодавства.

Харитонов Евгений Олегович, Харитонova Елена Ивановна
К ПРОБЛЕМЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТИ СПОРТИВНОГО ПРАВА

В статье исследуются проблемы определения сущности спортивного права. На основании анализа особенностей указанного правового феномена сделан вывод, что попытки определить «спортивное право» с точки зрения нормативистского правопонимания не дадут положительного результата.

Обоснована целесообразность характеристики спортивного права как концепта, то есть как совокупность представлений, понятий, знаний, ассоциаций, эмоций, возникающих в связи с правовым благоустройством общественных отношений в области спорта. Рассмотрение «спортивного права» как концепта не отрицает «нормативного» наполнения этого понятия, но избавляет от необходимости оценки его как системы правовых норм, образующих жесткую иерархическую структуру. При этом главным критерием отнесения нормативного акта к «спортивному праву», которое является комплексной отраслью законодательства, является предмет правового регулирования.

Ключевые слова: спорт, спортивное право, нормативное правопонимание, концепт, отрасль права, отрасль законодательства.

Kharitonov Yevhen, Kharitonova Olena
TO THE PROBLEM OF THE DEFINITION OF THE SPORTS LAW

The article deals with the problems of determining of the essence of sports law. The points of view on the concept of sports law and attempts to characterize it as a special field of law, a special field of legislation, a complex branch of law, and a complex field of legislation are analyzed.

Based on the analysis of the views of legal scholars in scientific works, it is concluded that the definition of sports law as an area of law (legislation) is hopeless, since this branch should have its own subject and method of legal regulation. This statement is based on the peculiarities of understanding of the field of law (legislation) as a part of the legal system, “normative” understanding of law. But if the subject of “sports law” is defined quite simply (it is – “sports relations”), then the method of legal regulation cannot be named precisely. This is explained by the fact that sports relationships can arise in different spheres, and regulated by different ways of legal influence (both imperative and dispositive).

The expediency of the characterization of sports law as a concept, as a set of ideas, knowledge, associations, emotions that arise in connection with the legal regulation of social relations, in the branch (es) concerned with sport, is substantiated in the article. Consideration of “sports law” as a concept does not deny the “normative” content of this concept, but eliminates the need to evaluate it as a system of legal rules that form a rigid hierarchical structure. At the same time, the main criterion for assigning a normative act to “sports law”, which is a complex branch of legislation, is the subject of legal regulation – sports relations. It is proposed to distinguish “sports relations” and “relations that arise in the field of sport”. The main difference between them is that “sports relationships” cannot exist outside the sport (for example, relations related to the organization and conduct of sports events, the relationship of recreational physical education, fitness, etc.), and if they exist, they acquire this sphere of essential features, due to the properties of the sphere.

Key words: sport, sports law, normative understanding of law, concept, branch of law, branch of legislation.

УДК 347.477

Бабич Ірина Григорівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВА НА ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

Перетворення у соціальному, політичному та економічному житті України зумовили необхідність змін у системі правових пріоритетів статусу особистості, а також правах на гідність, честь та ділову репутацію. Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність вищою соціальною цінністю. Інші права розташовані за ієрархією на рівень нижче. Таке правове регулювання правового статусу людини відповідає міжнародним стандартам та зумовлює її галузеве регулювання у національному законодавстві на галузевому рівні.

Розташовуючи книгу «Особисті немайнові права» другою, одразу після загальних положень, законодавець підкреслює намір гармонізувати національне цивільне законодавство із міжнародними стандартами.

Постановка проблеми. Українське законодавство містить правила про межі реалізації та захисту цивільних прав. Ця конструкція базується на декількох принципах, основне місце серед яких займає вимога того, що суб'єктивні цивільні права, відповідно до ст. 509 п.3 Цивільного кодексу України, мають набуватись, здійснюватись, захищатись та припинятись із додержанням принципів добросовісності, розумності і справедливості. Межі і зміст принципу добросовісності потребують визначення, розуміння його змісту, того, як він відображається у відносинах, що імперативно не встановлені законодавцем. Право на честь і гідність – це явище, що тісно пов'язане із особою і має значний моральний зміст, але вписане у цивільно-правове поле.

Стан дослідження теми. Окремі сторони й аспекти добросовісності та принципів цивільного права були предметом наукових пошуків С.С. Алексєєва, З.А. Бербешкіної, О.Б. Венгерової, М.М. Волленка, К.С. Гаджієва, Л.Г. Грінбер-

га, Г.І. Григорьєва, О.І. Екімова, Д.О. Керімова, В.Н. Кудрявцева, В.С. Нерсисянца, І.Б. Новицький, Р.З. Лівшица, О.О. Лукашевої, Г.В. Мальцева, О.В. Сурілова, Р.О. Халфіної, Є.О. Харитонової, О.І. Харитонова, С.Л. Явича та інших вчених.

Питання категорії честь і гідність цікавили дослідників із стародавніх часів. У Законах XII таблиць містилися норми, що регулювали «приватні делікти». Найбільш важливою серед них є *injuria*, тобто правопорушення, пов'язане із особистою образою [1; с. 207]. В епоху Відродження детальніше розглядали категорію честі і гідності Піко делла Мірандоли, Лоренцо Валли, Еразм Роттердамський. У Середньовіччі – Артур Шопенгауер. Загалом дослідженням теми честі і гідності займалися і філософи (К. Маркс), а також правознавці (Й.О. Покровський). На сучасному етапі розглядають честь і гідність у зв'язку зі значними перетвореннями у цивільному законодавстві, через які велику увагу приділяють правам людини.

Але, незважаючи на велику актуальність даних питань, зв'язок доброї совісті, моральних норм, а також честі і гідності, досліджується мало.

Метою статті є визначення категорій «честь», «гідність», «принцип добросовісності» та їх взаємозв'язку у сучасному цивільному законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. Цивільний кодекс України відрізняється від цивільного законодавства УРСР та СРСР широким застосуванням понять «добросовісність» та «розумність», чого не можна сказати про поняття «справедливість». У Цивільному кодексі УРСР 1963 р. йшлося тільки про добросовісного набувача та власника.

Незважаючи на часте вживання цих понять в цивільному законодавстві, визначення їх у законі немає.

Принцип добросовісності є загальнотеоретичним, але посідає особливе місце в системі регулюючих зобов'язальних відносин.

Добросовісність можна визначити як прагнення сумлінно захистити цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків.

Г.А. Гаджалієв визначає принцип добросовісності як метод, який дозволяє забезпечити гармонію, баланс приватних та суспільних інтересів [2; с. 58].

З цієї позиції добросовісність є відбитком потреби суспільних інтересів в гармонізації господарських правовідносин. Основним методом галузі цивільного права є метод диспозитивності, що гарантує учасникам господарських відносин вільне і рівне волевиявлення їх намірів під час укладання і створення правил поведінки. А отже, добросовісність можна розуміти як метод, за яким потім розвиваються встановлені учасниками відносини.

Принцип добросовісності застосовується не тільки як регулятор відносин, він також є критерієм оцінки відповідності позитивному праву встановлених учасниками правових норм. Цей принцип є і методом забезпечення гармонії приватних та публічних інтересів, і водночас об'єктивним мірилом – критерієм для прийняття рішень суддями. Добросовісність як об'єктивне мірило – це ідеальні бажані правовідносини, в рамках яких їх учасники як «добрі господарі», відомі ще римському праву, додержуються такої поведінки, яка розходиться із соціальним ідеалом [2; с. 187].

Стосовно ж поняття «честь», вчені трактують його по-різному, зокрема є такі його визначення:

- відображення якостей особи в суспільній свідомості, яке супроводжується позитивною оцінкою суспільства [3; 11];
- сукупність вищих загально визнаних моральних принципів, якими керується людина у своїй суспільній і особистій поведінці;
- соціальне відображення особистості [4; с. 6];
- оціночне судження про цю людину та її соціальну цінність;
- позитивна громадська думка про моральні якості конкретної особи (репутація, реноме) [5; с. 33]
- суспільна оцінка соціальних, моральних і духовних якостей особи [6; с. 199].

Визначити гідність можна як найвищу соціальну цінність людини, яка з об'єктивної точки зору відображає значення людини для суспільства, з огляду на її моральні, духовні, фізичні (природні) якості, значення індивіда як людини, незалежно від належності до тієї чи іншої соціальної групи.

З суб'єктивної точки зору, гідність – це особистісна оцінка особою моральних, духовних, фізичних (природних) якостей незалежно від соціальної належності до тієї чи іншої соціальної групи і свого місця у суспільстві.

Тобто, розуміючи гідність як особисте немайнове благо, слід характеризувати її також як природну, культурну категорію, яка має суспільне значення, що відбивається на особливостях режиму їх використання та охорони.

Право на недоторканість гідності та честі полягає в забороні здійснювати будь-які дії, якими можуть бути порушені дані особисті немайнові права. Найчастіше честь та гідність можуть порушуватись шляхом поширення недостовірної інформації. Це може здійснюватися усно, письмово, за допомогою творів мистецтва, за допомогою міміки, жестів, за допомогою ЗМІ тощо. Головним критерієм порушення є те, що подібна інформація стосується певної особи, викладена недостовірно та порушує особисті немайнові права. Варто зазначити також, що через поняття інформації визначається честь, гідність та ділова репутація.

Гідність – це особисте немайнове право, яке є інформацією про цінність кожної особи, визнану у суспільстві.

Ділова репутація – це інформація, яка складається зі знань про досягнення тієї або іншої особи, про так зване «моральне обличчя», ділових якостей фізичної особи і частіше за все пов'язані з добрим ім'ям фізичної або юридичної особи.

Таким чином, виникнення відносин щодо захисту гідності та ділової репутації можливе за наявності наступних фактів: 1) інформація, яка поширена; 2) інформація, яка порочить гідність і честь, ділову репутацію особи чи завдає шкоди її інтересам; 3) інформація недостовірна, тобто така, яка не відповідає дійсності чи викладена неправдиво.

Важливим здається при розгляді цього питання визначити поняття «негативна» інформація. Негативна інформація, що поширюється про особу, автоматично отримує статус недостовірної, до моменту, коли особа, яка поширила цю інформацію, не доведе її достовірність.

«Поширення недостовірної інформації» або «поширення відомостей», які порочать фізичну особу, є першою умовою, яка згадується у законодавстві і у дослідженнях у разі захисту честі, гідності та ділової репутації. Відповідач у цивільній справі повинен довести, відповідно до постанови Пленума Верховного Суду №7 від 28.09.90 «Про

застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян і організацій», що поширені ним відомості відповідають дійсності, а на позивача покладається обов'язок довести лише факт поширення відомостей, які його порочать, особою, до якої пред'явлено позов. Також ця норма закріплена у ч. 1 ст. 277 ЦК України, в якій закріплено право фізичної особи, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, на відповідь, а також спростування такої інформації.

Ст. 32 Конституції України гарантує кожному захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

На думку більшості авторів, сутність права на честь і гідність полягає в праві кожного громадянина на недоторканість його честі і гідності та у можливості вимагати від усіх інших фізичних та юридичних осіб утримання від порушення цього права [7; с. 63]. Це можна пояснити тим, що сутність суб'єктивного права розуміється через володіння цими цінностями, а не на їх повагу, що регулюється іншим чином і має інше значення. Право на повагу честі і гідності представляє собою не просто наявність у суб'єкта певних цінностей, які притаманні людині із народження, а йдеться про можливе визнання цих якостей з боку суспільства, а також держави. На це вказує характер цінностей. М.Н. Марченко зазначає: «... надто одностороннім судженням, котре ще побутує серед філософів і юристів, про зміст і обсяг категорії гідності, сутність якої <...> зводиться до характеристики суб'єктивної її сторони, що лежать поза сферою правової регламентації» [8; с. 336]. Що ж до її об'єктивної сторони, яка проявляється в соціальній діяльності, поведінці суб'єкта права, то вона, на думку цього автора, «залишається в тіні й не ураховувалася в психологічному механізмі правоохоронного, правотворчого процесів» [8; с. 336].

Право на повагу чесності та честі можна визначити як забезпечену законом можливість фізичної особи користуватися своєю гідністю та честю з власної волі незалежно від інших осіб, узгоджуючи свою поведінку з уявленнями, що існують у суспільстві щодо цих цінностей, отримувати оцінку своїх якостей як особистості, та вимагати від будь-кого визнання цих цінностей.

Реалізацію, здійснення прав людини можна визначити як практичне використання нею можливостей, відображених її відповідними правами [9; с. 18].

Здійснення суб'єктивного права у цивілістиці визначається як реалізація його змісту для задоволення інтересу правоможної особи [10; с. 18]. Реалізація честі і гідності здійснюється шляхом пред'явлення особою певних претензій, та визнання їх суспільством.

Зміст будь-якого суб'єктивного права складається із: 1) правоможності на власні дії (правовиконання); 2) правоможність на чужі дії, тобто можливість вимагати від інших осіб виконання покладених на них обов'язків; 3) правоможність захистити своє право, звернутися за захистом до держави у разі порушення суб'єктивного права з боку правозобов'язаної особи.

Правоможності на власні дії, коли йдеться про гідність та ділову репутацію, слід розуміти як повноваження щодо володіння, користування та зміни честі, гідності та ділової репутації. Володіння означає можливість фактичного володіння честю, гідністю та діловою репутацією самостійно, без звернення до інших осіб. Користування означає можливість використовувати уявлення про себе, які склалися у думці суспільства. Зміна змісту реалізується шляхом укладення різноманітних угод щодо формування іміджу.

Володіння цінностями, що впливають із права на гідність та ділову репутацію, виникає з моменту народження та потребує юридичного закріплення з конкретним визначенням носієм. В іншому разі не можна використовувати інформацію, що порочить цю особу.

Право використання – це право на власні дії, право користуватися соціальними благами для оцінки якостей як особистості з боку оточуючих. Зміст цих дій може змінюватись залежно від поведінки самого суб'єкта.

У цивільно-правовій науці зазначається, що існують окремі загальні межі здійснення цивільних прав. Окремі межі характеризуються тим, що вони адресовані конкретним цивільним правам і передбачені в спеціальних статтях законодавства або в угодах. Загальні межі здійснення суб'єктивних цивільних прав характеризується тим, що належать до всіх суб'єктивних прав і передбачаються в нормах-принципах [11; с. 18].

Відповідно до ч. 1 ст. 12 ЦК України особа здійснює своє цивільне право вільно, на власний розсуд. Що відповідає ст. ч. 1 ст. 64 Конституції України, в якій вказано, що конституційні права й

свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. У ч. 2 цієї ж статті вказується на можливість окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану з зазначення строку дії цих обмежень. І тут, під час переліку низки прав і свобод, які не можуть бути обмежені, особливо підкреслено право на повагу гідності людини, закріплене ст. 28 Конституції України.

Відповідно до ч. 4 ст. 13 ЦК України: «при здійсненні цивільних прав особа має додержуватися моральних засад суспільства». Це вказує на велике значення моралі в ході здійснення цивільних прав і водночас ставить на порядок денний питання про її співвідношення з правом. Всі правові норми підлягають моральній оцінці, але не всі відносини, які врегульовані нормами моралі регулюються правом. Особливо це актуально для

цивільно-правового регулювання суб'єктивного права на повагу гідності й честі особи. Крім того, слід зазначити, що поняття «гідність» та «честь» не визначені в нормах законодавства, а розроблені у науковій літературі на основі етичних категорій.

Висновки. Таким чином, здійснення права на честь і гідність можна охарактеризувати наступним чином:

1) зміст суб'єктивного права на гідність і ділову репутацію складається із кількох правоможностей (володіння, користування, розпорядження);

2) здійснюється особою самостійно, незалежно від волі інших осіб;

3) право на честь і гідність охороняється Конституцією України, як найвища соціальна цінність і не може бути обмежена

4) має відбуватися у межах визначених у нормах-принципах – добросовісності, розумності, справедливості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Підпригора О.А. Основи римського приватного права. К.: Вища школа, 1995. С. 207
2. Гаджиев Г.А. Конституционные принципы добросовестности // государство и право 2002. № 7. С. 58.
3. Эрделевский А. Диффамация. Законность. 1998. № 12. С. 11
4. Домбровский І.П. Честь, гідність, ділова репутація. Духовні складові особи чи юридична зброя. Юридичний вісник України. 2000. № 20(256). 18–24 травня. С. 6.
5. Гражданский кодекс Российской Федерации. Ч. I. Официальное издание. М.: Юрид. лит., 1995. С. 33
6. Гражданское право Украины: В 2-х частях. Часть 1 / Пушкин А.А., Самойленко В.М., Шишка Р.Б. и др. Х.: Основа, 1996. С. 199
7. Мережко А.Л. Iex mercatoria. Теория и принципы транснационального торгового права. К.: Таксон. 1999. С. 187.
8. Лесняк В.В. Защита чести, достоинства и деловой репутации в гражданском законодательстве России. Юрист. 1999. № 1. С. 63
9. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах / Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. Т. 1. Теория государства. М.: Зерцало, 1998. С. 336
10. Панкевич І.М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти): Автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 2000. С. 18.
11. Малейна М.Н. Содержание и осуществление личных неимущественных прав граждан: проблемы теории и законодательства Государство и право. 2000. № 2. С. 18

Бабич Ирина Григорівна

ДОБРОСОВІСНІСТЬ І ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

У статті розглядається зв'язок принципу добросовісності із правом на честь і гідність. Добросовісність розглядається як системний принцип цивільного права України. Розглядається роль моралі у визначенні категорій честь і гідність. Дається визначення права на честь і гідність, його суб'єктивний зміст. Робиться висновок про необхідність врахування принципу добросовісності при здійсненні права на честь і гідність.

Ключові слова: принципи права, добросовісність, честь, гідність.

Бабич Ирина Григорьевна

ДОБРОСОВЕСТНОСТЬ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРАВА НА ЧЕСТЬ И ДОСТОИНСТВО

В статье рассматривается связь принципа добросовестности с правом на честь и достоинство. Добросовестность рассматривается как системный принцип гражданского права Украины. Рассматривается роль морали в определении категорий честь и достоинство. Дается определение права на честь и достоинство, его субъективный смысл. Делается вывод о необходимости учета принципа добросовестности при осуществлении права на честь и достоинство.

Ключевые слова: принципы права, добросовестность, честь, достоинство.

Babich Irina Grigorievna

SIGNIFICANCE OF GOOD FAITH PRINCIPLE IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO HONOUR AND DIGNITY

The article deals with the principle of good faith with the right to honor and dignity.

In accordance with Part 4 of Art. 13 of the Civil Code of Ukraine: “in the exercise of civil rights, a person must observe the moral principles of society”. This points to the great importance of morality in the exercise of civil rights and, at the same time, places on the agenda the question of its relationship with the law. All legal norms are subject to a moral assessment, but not all relationships regulated by the rules of morality are regulated by law. This is especially true for the civil law regulation of the subjective right to respect the dignity and honor of the individual. In addition, it should be noted that the concept of “dignity” and “honor” are not defined in the norms of the law, but developed in the scientific literature on the basis of ethical categories.

Conclusions Thus, the exercise of the right to honor and dignity can be characterized as follows:

- 1) the content of the subjective right to dignity and business reputation consists of several rights (possession, use, disposal);
- 2) carried out by a person independently, regardless of the will of other persons;
- 3) the right to honor and dignity is protected by the Constitution of Ukraine as the highest social value and cannot be limited;
- 4) should take place within the limits defined in the norms-principles – good faith, reasonableness, and justice.

Integrity can be defined as the desire to conscientiously protect civil rights and ensure the fulfillment of civil obligations.

Business is a reflection of the needs of the public interest in harmonizing economic relations.

The principle of conscientiousness is used not only as a regulator of relations, it is also a criterion for assessing compliance with the positive law established by the parties legal norms.

Without the existence of the principles of natural law it would be impossible to apply sanctions for breach of contract, one of the obligatory grounds for the recognition of abuse of the right is violation of the principle of good faith.

Integrity is seen as a systemic principle of civil law in Ukraine. The role of morality in defining the categories of honor and dignity is considered. The definition of the right to honor and dignity, its subjective content is given. The conclusion is made on the need to take into account the principle of good faith in the exercise of the right to honor and dignity.

Key words: principles of law, conscientiousness, honor, dignity.

УДК 347.2/3

Гуйван Петро Дмитрович,

кандидат юридичних наук, докторант, заслужений юрист України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТРОКИ ЗАХИСТУ ПРАВА: МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ І ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Предмет правового інституту позовної давності це відносини, пов'язані з можливістю примусового захисту порушеного матеріального права. Цивільне законодавство встановило певні критерії, відповідно до яких суб'єктивне право особи можна визнати порушеним. За загальним правилом від такого моменту порушене право може отримати захист з допомогою правозастосовного органу, а вимога кредитора набуває позовного забезпечення. Саме такі вимоги притаманні охоронним зобов'язанням, які мають позовний характер (характер звернення особи до суду про застосування до порушника права засобів примусу) і підпадають під дію позовної давності.

Захист права – це реалізація охоронно-правового відношення, яке виникає у разі правопорушення. З матеріально-правової точки зору захист охоплюється механізмами, притаманними охоронному відношенню, коли управнена особа – носій порушеного права – пред'являє вимогу щодо усунення порушення та його наслідків, а зобов'язаний суб'єкт мусить виконати цю вимогу. При цьому для реалізації даного охоронного правовідношення в установленому процесуальному порядку досить часто долучається спеціальний уповноважений державою орган – суд. Він забезпечує виконання охоронного обов'язку за допомогою застосування державного примусу. І з цього боку, строки захисту порушеного права розглядаються як час тривалості відповідних процесуальних дій, періоди розгляду справи. Саме в даному контексті тлумачаться розумні строки в сенсі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Стан дослідження теми. В національному законодавстві та науковій доктрині немає єдності з приводу того, яким законодавством повинен опо-

середковуватися механізм звернення особи за судовим захистом, зокрема у темпоральній площині. Уже сам той факт, що окремі питання щодо обчислення перебігу давнісних строків (зокрема тих, що стосуються строків звернення до адміністративного суду) поміщені у Главі 6 «Процесуальні строки» процесуального кодексу (ст. 122 КАСУ), переконливо свідчить про всю складність питання стосовно матеріально- чи процесуально-правової природи цього інституту. Як результат, маємо численні випадки, коли при регулюванні охоронних відносин закон не виправдано кваліфікує фактично давнісні за сутністю періоди як строки звернення до суду, наприклад, це вказано у статті 233 КЗпП України. Можна погодитися з висловленою Ю.Коцубіним думкою про невдалість подібного законодавчого визначення [2, с. 32]. Адже вказані періоди часу, які закон кваліфікує як строки звернення до суду, є періодами, коли у особи-потерпілого існує матеріальне право на пред'явлення позову, тобто позовне домагання.

Слід провести чітке розмежування між матеріальним правом на позов та процесуальним правом на звернення до суду. І таке розмежування має ґрунтуватися саме на різній сутності, неоднаковому призначенні та особливостях правового регулювання тих суб'єктивних прав, які належать уповноваженому і обмежуються цими темпоральними вимірами. При цьому слід враховувати, що, по-перше, в доктрині строками звернення до юрисдикційного органу прийнято називати процесуальні строки, тоді як є цілком очевидною матеріально-правова природа проміжку часу, протягом якого існує позовне домагання, а по-друге, в нашому законодавстві вже існує належним чином розроблений інститут позовної давності, який здійснює правове регулювання цього самого явища.

Питання стосовно взаємозв'язку матеріальних та процесуальних ознак правового регламентування строків захисту порушеного права шляхом звернення з позовом до суду не таке вже й просте. Численні дослідники, такі як О.С. Йоффе, В.М. Гордон, К.С. Юдельсон, М.А. Гурвич, А.А. Добровольський, Є.О. Крашенінников, С.В. Сарбаш, В.А. Рахмілович, та судова практика намагаються напрацювати та запровадити, науково обґрунтовуючи, цілісну концепцію, виходячи із сутності інституту позовної давності як матеріально-правового явища. З деякими напрацюваннями ми можемо погодитися. Однак дана робота ще далеко не завершена. Наразі належній оцінці, і зокрема, то є метою даної статті, підлягає дослідження та вирішення питання про взаємодію матеріально-правових та процесуально-правових чинників при темпоральному регулюванні позовного захисту прав особи. При цьому насамперед мусимо виходити з того, що матеріальне право, у тому числі і у часовому його вимірі, реалізується шляхом задіяння процесуальних механізмів, у цьому полягає двоєдність специфічного інструментарію, тож має бути віднайдено необхідний баланс задля досягнення найбільшої ефективності права.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Головним вірним критерієм оцінки юридичної сутності давнісного позовного строку, що дозволяє виявити його юридичну природу, є правові наслідки, які настають із закінченням його перебігу. За загально визнаним положенням будь-яке суб'єктивне право виникає, змінюється і припиняється з огляду на певні юридичні факти. Процес утворення чи трансформації суб'єктивного права обов'язково проходить стадію юридичного факту [3, с. 20]. Зокрема, для суб'єктивного матеріального права таким юридичним фактом є його порушення з боку зобов'язаної особи: невиконання обов'язку, заперечення чи оспорювання права тощо. Тобто до правового статусу особи як необхідної передумови участі у правовідношенні додається певна додаткова умова, яка породжує нове відношення. Виникає охоронне матеріально-правове відношення, цивільне право набуває здатності до примусового виконання. Іншими словами, у правоволодільця з'являється право на судовий захист, яке ще зветься правом на позов в матеріальному сенсі. Однією із основних характеристик такого права є те, що воно підлягає задоволенню: особа може отримати судовий захист свого порушеного права, якщо звернеться до суду протягом встановлених законом давнісних

строків. Реалізація особою свого охоронного права шляхом судового примусу, окрім інших передумов, може здійснитися тоді, коли суб'єкт, права якого порушені, звернувся до суду з дотриманням певних строків, встановлених законодавством. Саме з моменту виникнення права на позов починається перебіг позовної давності. Непред'явлення позову протягом зазначеного періоду тягне за собою можливість втрати судового захисту права в зв'язку зі збігом позовної давності, тобто – з погашенням матеріального права на позов. Захист порушеного права особи при зверненні її до суду поза вказаними строками теж має місце, але це радше виключення, ніж правило, і таке виключення також регламентується чинними правовими нормами

Як відомо, матеріально-правове відношення щодо захисту права реалізується у процесуальній формі шляхом звернення до юрисдикційного органу. При цьому право на звернення до суду за захистом в науці розуміється як право на позов в процесуальному сенсі, тобто право зацікавленої особи на порушення судового процесу з розгляду та вирішення конкретного спору. Право на звернення до суду відокремлене від суб'єктивного матеріального права: зацікавлена особа може звернутися до суду за захистом незалежно від того, чи перебуває вона в матеріально-правових відносинах з відповідачем, чи порушене її право, чи потребує зазначене матеріальне право захисту. Наявність чи відсутність у особи матеріального права, факт порушення його відповідачем встановлюється вже під час розгляду спору по суті. Проте для початку судового розгляду важливими є процесуальні передумови пред'явлення позову та дотримання порядку звернення до суду. По суті, йдеться про наявність суб'єктивного процесуального права на позов як умову приведення в дію механізму процесуальних засобів захисту і, зрештою, як умову отримання судового захисту порушеного матеріального права чи інтересу. Таким чином, від наявності процесуального права на позов залежить реалізація матеріального права на позов. В цьому і полягає дуалістичність права на судовий захист: це питання як матеріального, так і процесуального права [4, с. 59–62]. Матеріальне право на позов полягає у можливості отримати примусову реалізацію дійсно належного особі та порушеного чи оспорюваного суб'єктивного цивільного права. Процесуальне ж право на захист містить в собі можливість проведення судової діяльності з метою розгляду і вирішення спору.

Наведене приводить до висновку, що строк здійснення (не існування) матеріального права на судовий захист суттєво залежить від наявності чи відсутності права на звернення до суду за судовим захистом. Адже відсутність процесуального права на позов тягне повернення позовної заяви чи, якщо певні обставини будуть виявлені при розгляді справи, – закінчення процесу без вирішення спору по суті. В будь-якому разі вказані наслідки відповідно до ст. 265 ЦК України не впливають на перебіг позовної давності: після її спливу втрачається матеріальне право на позов. Важливість даного питання ще й у тому, що безпідставне повернення позову чи припинення процесу тягне порушення матеріального права особи на судовий захист.

Отже, від наявності у особи процесуального права на звернення до суду напругу залежить реалізація гарантованого законом права на судовий захист порушеного матеріального права чи інтересу. Тому проаналізуємо складові частини процесуального права на позов. В науці цивільного процесу прийнято вважати, що право на звернення до суду буде наявним, якщо існують, по-перше, передумови права на пред'явлення позову, а по-друге, виконані умови здійснення права на пред'явлення позову. За наявності передумов права на пред'явлення позову особа отримує суб'єктивне право на звернення до суду з конкретною вимогою [5, с. 206]. Наявність зазначених передумов встановлюється судом при пред'явленні позову (хоча іноді може встановлюватися і в ході процесу), і якщо вони відсутні, суд не може розглядати справу, а коли це виявиться після порушення провадження – припиняє процес. При цьому повторне звернення до суду з даного питання неможливе, оскільки перешкоди щодо виникнення суб'єктивного права на звернення до суду усунути неможливо. Цивільне процесуальне законодавство України до передумов права на звернення до суду за захистом відносить: підвідомчість спору суду; наявність у позивача цивільної процесуальної дієздатності; відсутність в провадженні суду спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав; відсутність такого, що набрало законної сили, судового рішення по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав; відсутність судової ухвали про прийняття відмови від позову або про затвердження мирової угоди сторін, що набрала законної сили; відсутність договору між сторонами про передачу даного спору на вирішення третейського суду, дотримання досудового

порядку вирішення спору, якщо такий порядок є обов'язковим.

Розглянемо окремо дані передумови права на звернення до суду та оцінимо їх вплив на строки існування матеріального права на позов. Як уже вказувалося, крім передумов права на звернення до суду за судовим захистом, право на позов в процесуальному сенсі залежить також і від умов здійснення права на пред'явлення позову. Іншими словами, процесуальне право на позов відсутнє, якщо не дотриманий механізм звернення до юрисдикційного органу. Порядок звернення до суду також врегульований чинним українським законодавством і охоплює наступні умови: справа має бути підсудна даному судові; особа, що звернулася до суду повинна бути процесуально дієздатною; заява від імені заінтересованої особи повинна подаватися повноважним суб'єктом; позовна заява мусить пред'являтися з дотриманням встановлених законом змісту і форми та в належній кількості примірників і доданих до неї документів; в належних розмірах має бути сплачено судовий збір. На відміну від передумов права на звернення до суду, недоліки, пов'язані з недотриманням порядку пред'явлення позову, можуть бути усунуті, що своєю чергою усуває перешкоди для початку процесу.

В юридичній науці продовжує обговорюватися питання щодо процесуального відокремлення проваджень стосовно суті пред'явленого позову та оцінки чинників, пов'язаних з пропуском позовної давності. Зокрема, пропонується питання про відновлення давнісного строку вирішувати в окремому засіданні. Якщо суд не відновить пропущеного строку, подальший розгляд справи по суті не потрібен, оскільки суд все рівно відмовить у позові з огляду на сплив давності [6, с. 107–109]. У літературі свого часу також були викладені міркування стосовно того, що заради процесуальної економії правозастосовний орган, встановивши факт спливу позовної давності, мусить відмовити в позові саме з цієї причини, не вдаючись взагалі до аналізу всіх доказів по справі та до дослідження інших обставин спору [7, с. 31]. Вказана позиція знайшла своє відтворення у ч. 2 ст. 123 КАСУ. Вона заслуговує на критичну оцінку. Річ у тім, що наш законодавець, нормуючи адміністративно-процесуальні відносини, фактично повернувся до правових конфігурацій, які домінували понад півтора століття тому, коли діяло правило, відповідно до якого при посиланні відповідача на пропуск позивачем позовної давності суд передусім мав розглянути цей аргумент, і якщо позовне

домагання дійсно погашене давністю, позов відхиляється без будь-якого дослідження прав сторін [8; 9, с. 167]. Можна погодитися з О.С. Йоффе, котрий вказував, що суд зобов'язаний прийняти позовну заяву навіть у тому разі, коли вже в момент її подання стає очевидним, що позов пред'являється з пропуском строку давності. Така вимога закону не є формальною. Перебіг давності може зупинятися, перериватися, а перевірити з повною достовірністю факт наявності або відсутності цих обставин можна лише в результаті розгляду справи [10, с. 261].

Дійсно, якщо при розгляді спору буде прийняте рішення про відмову у задоволенні позову в зв'язку з пропуском давності, коли позовна давність спливла, і немає поважних причин для її відновлення, це не вирішить питання про підставність та обґрунтованість самих позовних вимог. В літературі пропонувалося вирішити дане питання, надавши можливість відповідачу відмовитися від застосування позовної давності та вимагати розгляду справи по суті [11, с. 11]. Така ж можливість для відповідача не заявляти про застосування давності, що позбавляє суд права на самостійне її застосування, вказана у ч. 3 ст. 267 ЦКУ. Проте дана новація не вирішує поставленої проблеми. Досить часто для учасників спору важливо не тільки визначити його результат (і тут вирішальним фактором може стати застосування позовної давності до прострочених вимог), але й установлення правомірності та обґрунтованості вимог. Останній показник тісно пов'язаний із самим фактом спливу давності на час звернення до суду.

В такому разі запропонований варіант альтернативного вирішення спору (або з застосуванням давності, або по суті вимог) не підходить. Для того, аби відмовити особі в позові з огляду на пропуск давності, суд зобов'язаний розглянути справу по суті. Інакше він просто не зможе встановити, чи починався перебіг позовної давності, а відтак, – що він закінчився, і коли це відбулося. Адже за змістом частини першої статті 261 ЦК України позовна давність застосовується лише за наявності порушення права особи. А порушення може відбутися тільки за умови належності суб'єктивного права позивачеві. Тобто позовна давність почнеться (а відтак, і може скінчитися), якщо відповідачем було порушене належне особі матеріальне право. Отже, перш ніж застосовувати позовну давність, суд повинен з'ясувати та зазначити в судовому рішенні, чи порушене право або охоронюваний законом інтерес позивача, за захистом якого той звернувся до суду. У разі коли такі право чи інтерес

не порушені, суд відмовляє в позові з підстав його необґрунтованості. І лише якщо буде встановлено, що право або охоронюваний законом інтерес особи дійсно порушені, але позовна давність спливла і про це зроблено заяву іншою стороною у справі, суд відмовляє в позові у зв'язку зі спливом позовної давності – за відсутності наведених позивачем поважних причин її пропусчення.

Про це чітко вказано в ухвалі ВССУ від 23 січня 2013 по справі №6-44041св12. Зокрема, у ній зазначено, що у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 року № 6 (із змінами) «Про практику розгляду судами трудових спорів» судам роз'яснено, що якщо місячний чи тримісячний строк пропущено без поважних причин, у позові може бути відмовлено з цих підстав. Таким чином, відмовити в позові через пропуск без поважних причин строку звернення до суду можливо лише в тому разі, коли позов є обґрунтованим. У разі безпідставності позовних вимог при пропуску строку звернення до суду в позові належить відмовити за безпідставністю позовних вимог.

Публічно-правовою метою здійснення правосуддя є, зокрема, встановлення реального правового статусу учасників спірних правовідносин. Тому навіть за умови відмови в позові учасникам спору, а іноді і третім особам, буває важливо досягти визначеності у даному питанні. Відтак, із судового рішення має чітко випливати відповідь на наступні питання: 1) чи належало позивачеві на момент порушення регулятивне суб'єктивне матеріальне право, за захистом якого він звернувся? 2) Чи відбулося порушення даного права тим способом, який вказує заявник? 3) Чи є відповідач правопорушником? 4) Чи забезпечений законодавчо захист порушеного матеріального права? Це означає, що юрисдикційний орган за будь-яких обставин має з'ясувати всі обставини, що стосуються поставлених питань. При цьому, якщо буде встановлено безпідставність вимог особи, що пред'явила позов (наприклад, вона вже не володіла матеріальним правом на момент порушення чи це право порушене не відповідачем), позовна давність за пред'явленням домаганням взагалі не починалася, отже і не могла скінчитися. У такому разі відмова в позові має обґрунтовуватися саме безпідставністю вимог. І навпаки, відмова у задоволенні позову з причини пропуску позовної давності має чітко означати, що правозастосовним органом встановлено належність порушеного відповідачам суб'єктивного матеріального права позивачеві, але дане

право втратило свою захисну властивість в зв'язку з задоволенням охоронної вимоги.

З огляду на сказане на критичну оцінку заслуговує теза, згідно з якою відновлення позовної давності призначене лише для подальшої судової оцінки підставності матеріально-правової вимоги, заявленої позивачем [12, с. 107]. На думку авторів даної концепції, правозастосовний орган спочатку відновлює пропущений давнісний строк, а потім вирішує питання стосовно наявності чи відсутності у позивача матеріального права, за захистом якого він звернувся, та питання щодо факту порушення цього права. Насправді це не так, як переконливо доведено вище.

Охоронне правовідношення може реалізуватися не лише в разі вчинення відповідних позитивних дій управленою та зобов'язаною особами, а й шляхом участі в ньому відповідних юрисдикційних органів, діяльність котрих регламентується процесуальними нормами. Втім, цей факт, ніяк не призводить до ототожнення процесуальних правовідносин з охоронними матеріальними. Суб'єктивне матеріальне право у охоронних правовідносинах це право на захист. Відповідно йому кореспондує юридичний обов'язок іншої особи (осіб) зносити заходи примусового впливу [13, с. 128]. При цьому управлений суб'єкт наділений повноваженнями на вчинення власних дій та вимагання необхідної поведінки від зобов'язаної особи. Що ж стосується вимоги до державного юрисдикційного органу, то вона не входить до складу охоронного суб'єктивного права [14, с. 29–30]. Мета процесу – встановлення об'єктивної істини, охоронне ж відношення існує незалежно від того, встановлена об'єктивна істина чи ні [15, с. 95].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З викладеного можемо зробити певні висновки. Здійснення повноважень, закладених у охоронних правовідно-

синах, відбувається у процесуальній формі, яка є засобом їх реалізації. В цьому, власне, і полягає нерозривний зв'язок матеріального права з процесуальним: матеріальні охоронні відносини виникають і реалізуються паралельно з розвитком процесуальних. Саме термінологічне визначення правового інституту – позовна давність – свідчить про взаємопов'язаність коментованого юридичного явища, з одного боку, з формою реалізації захисного права (у процесуальній формі позову), з іншого – з тривалістю права на захист. Закінчення строку, що обмежує матеріальне охоронне право, тягне відмову в позові, і рішення про таку відмову можна винести лише в судовому засіданні при розгляді справи по суті. Своєю чергою для того, щоб цей розгляд відбувся, суд повинен прийняти до розгляду заяву після того, як позовна давність скінчилася. Отже, якщо давнісний строк минув, можливість звернення до суду не втрачається.

Враховуючи викладене, у статті 233 КЗпП України, котра регулює порядок судового вирішення трудових спорів, а також у ст. 122 КАСУ насправді фактично йдеться не про строки для подання позовної заяви, а про позовну давність. Якби позовна давність була процесуальним строком для звернення до суду з позовною вимогою, то її закінчення тягло б втрату особою процесуального права на позов, що, безумовно, мусило б призвести до відсутності процесу або до його припинення без вирішення спору по суті. Насправді, чинне законодавство такого наслідку не встановлює, а навпаки, передбачає можливість відмови у позові в зв'язку із пропуском позовної давності, тобто втрату права на позов у матеріальному сенсі.

Сказане підтверджується судовою практикою, яка застосовує усі правові механізми щодо обчислення початкового терміну матеріального права на позов, часу його існування, наслідків спливу згідно з усталеними цивільно-правовими правилами інституту позовної давності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Коцубин Ю. Проблемы применения исковой давности в трудовых спорах. Российская юстиция. 2003. №7. С. 32–36.
3. Чечот Д.М. Субъективное право и формы его защиты. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. 72 с.
4. Добровольский А.А. Право на иск и право на удовлетворение иска. Вопросы развития и защиты прав граждан и социальных организаций. Калинин. 1978. С. 57–65.
5. Советский гражданский процесс / ред. М.С. Шакарян. М.: Юр. лит., 1985. 526 с.
6. Добровольский А.А. Исковая форма защиты права. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1965. 189 с.
7. Васильченко М.М. Заперечення проти позову. Учебний посібник. Харків, 1973. ХЮІ. 43 с.
8. Рішення касаційного департаменту Урядового Сенату №83, 1888 р., № 11, 1882
9. Боровиковский А. Отчет судьи. Давность. С-Пб, 1892. 260 с.
10. Иоффе О.С. Советское гражданское право (курс лекций). Общая часть. Право собственности. Общее учение об обязательствах. Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1958. 512 с.
11. Головка А.А. Действие исковой давности в советском гражданском праве. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Харьков. 1953. 14 с.
12. Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. 159 с.

13. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2-х т М.: Юрид. лит., 1982. Т. 2. 401 с.
14. Шевченко А.С. Охранительные правоотношения в механизме защиты субъективных гражданских прав. Механизм защиты субъективных гражданских прав. Сборник научных трудов Изд-во Яросл. ун-та, 1990. С. 27–36.
15. Бутнев В.В. Юридическая ответственность, охранительные отношения, гражданский процесс. Защита субъективных прав и советское гражданское судопроизводство. Межвузовский тематический сборник под ред. П.Ф. Елисейкина. Ярославль, 1977. Вып. 2. С. 90–96.

Гуйван Петро Дмитрович

СТРОКИ ЗАХИСТУ ПРАВА: МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ І ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

У цій роботі здійснено доктринальне дослідження проблематики взаємодії матеріально-правових та процесуально-правових механізмів регулювання темпоральних проявів реалізації права особи на позов. Визначено особливості здійснення повноважень, закладених у охоронних правовідносинах, у процесуальній формі, яка є засобом їхньої реалізації. Встановлено, що у цьому полягає нерозривний зв'язок матеріального права з процесуальним: матеріальні охоронні відносини виникають і реалізуються паралельно з розвитком процесуальних. Зазначена специфіка їх розвитку та взаємного впливу.

Ключові слова: матеріальне право на позов, строк звернення до суду.

Гуйван Петр Дмитриевич

СРОКИ ЗАЩИТЫ ПРАВА: МАТЕРИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ И ПРОЦЕССУАЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТЫ

В этой работе осуществлено доктринальное исследование проблематики взаимодействия материально-правовых и процессуально-правовых механизмов регулирования темпоральных проявлений реализации права лица на иск. Определены особенности осуществления полномочий, заложенных в охранительном правоотношении, в процессуальной форме, которая является средством их реализации. Установлено, что в этом заключается неразрывная связь материального права с процессуальным: материальные охранительные отношения возникают и реализуются параллельно с развитием процессуальных. Указана специфика их развития и взаимного влияния.

Ключевые слова: материальное право на иск, срок обращения в суд.

Guyvan Petro

TERMS OF PROTECTION OF THE RIGHT: SUBSTANTIVE LEGAL AND PROCEDURAL LEGAL ASPECTS

In this work, a doctrinal study of the problems of the interaction of substantive and procedural legal mechanisms for regulating temporal manifestations of the realization of a person's right to claim is carried out. The features of the implementation of the powers enshrined in the protective legal relationship in the procedural form, which is a means of their implementation. The study is very relevant, since there is no unity in national legislation and scientific doctrine as to what legislation should mediate the mechanism for applying for judicial protection, including in the temporal plane. As a result, we have numerous cases when, in the regulation of protective relations, the law unjustifiably qualifies the periods of limitation as a matter of fact as periods of time for going to court, which should qualify as a lack of legislative regulation. Indeed, in essence, the indicated periods of time, which the law qualifies as terms for going to court, are periods when the victim has a substantive right to bring a claim, that is, a legal action.

The substantive relationship to the protection of the right is implemented in procedural form by appeal to the jurisdictional authority. The right to appeal to the court for protection is understood as the right to file a lawsuit in a procedural sense, that is, the right of the person concerned to institute legal proceedings for the consideration and resolution of a particular dispute. The right to appeal to the court is separated from the subjective substantive law: the interested person can apply to the court for protection regardless of whether it is in substantive relations with the defendant, whether his right is violated, the substantive law needs to be protected. The presence or absence of substantive law of the person, the fact of his violation by the defendant is established already when the dispute is considered on its merits. The paper proves the thesis that the realization of a person's procedural right to go to court directly determines the realization of the right guaranteed by law to the judicial protection of the material right or interest violated.

The public legal purpose of justice is, in particular, the establishment of a real legal status of participants in a controversial relationship. Therefore, even with the refusal in the lawsuit to the parties to the dispute, and sometimes to third parties, it is important to achieve certainty in this matter. Therefore, the answer to the following questions should be clearly followed from the court decision: 1) did the plaintiff at the time of the violation belong to the regulatory subjective substantive law for which he applied? 2) Has this right been violated in the manner indicated by the applicant? 3) Is the defendant an offender? 4) Is the protection of the material rights violated by law? This means that the jurisdictional authority must in all circumstances clarify all the circumstances relating to the questions raised. The exercise of the powers enshrined in the protective legal relationship takes place in a procedural form, which is a means of exercising them. This, in fact, is the inextricable link between substantive law and procedural law: material protective relations arise and are realized in parallel with the development of procedural law.

Key words: substantive right to claim, term of appeal to court.

ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.426.4

Журило Сергій Сергійович,

кандидат юридичних наук,
начальник управління юридичного департаменту
Одеської міської ради

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової спільноти проблема прав і свобод людини є однією з найактуальніших. У цьому напрямку прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів, котрі визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком демократичної держави. Такі ідеї відображені й у Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави.

У зв'язку з цим набуває особливої актуальності створення розвинутого механізму реалізації прав і свобод людини, зокрема права людини на компенсацію моральної шкоди.

Відшкодування моральної шкоди є універсальним засобом цивільно-правового захисту, який може бути застосований у разі заподіяння особі немайнових втрат унаслідок первісного порушення її як абсолютних, так і відносних (включно з договірними), не лише немайнових, а й майнових суб'єктивних цивільних прав, причому незалежно від того, сталося це в результаті порушення цивільних, інших приватноправових чи навіть публічно-правових відносин. Як відомо, метою застосування відшкодування моральної шкоди за всіх обставин є компенсація виключно немайнових втрат потерпілого. Сама можливість застосування такого роду стягнення справляє певний превентивний вплив, спонукаючи до належного виконання своїх обов'язків як самого боржника, так і загалом всіх суб'єктів цивільного права.

В Україні досить багато правових питань, які, не зважаючи на постійно змінюване законодавство, так і залишаються неврегульованими. Одним із таких питань є проблема відшкодування мораль-

ної шкоди фізичним особам внаслідок порушення їхніх особистих немайнових прав. Враховуючи те, що досі відсутня єдина судова практика стосовно того, в яких випадках позовну вимогу про стягнення моральної шкоди можна вважати обґрунтованою, а в яких – ні, питання щодо відшкодування моральної шкоди є вельми актуальними.

До проблем, які виникли у процесі розвитку вітчизняного законодавства про відшкодування моральної шкоди та практики його застосування, необхідно віднести й невизначеність щодо об'єктивних і суб'єктивних чинників, які мають вирішальне значення для забезпечення ефективного правового регулювання в цій сфері, а також критеріїв визначення дійсно справедливих розмірів компенсацій.

Вказане зумовлює актуальність дослідження та необхідність аналізу існуючої практики з урахуванням теоретичного підґрунтя.

Стан дослідження теми. Питання моральної шкоди, порядку її відшкодування досліджували такі вчені, як С.А. Беляцкін, О.В. Гришук, І.М. Забара, О.В. Крикунов, Л.Л. Нескороджена, І.С. Ніжинська, О.В. Нор, Н.В. Павловська, В.П. Паліюк, Я.С. Протопопова, П.М. Рабінович, Л.П. Решетник, М.М. Фролов, В.Д. Чернадчук, С.І. Шимон та інші. Проте відсутність єдиного підходу до вирішення питань щодо відшкодування моральної шкоди на практиці зумовлює необхідність досліджень зазначених питань.

Мета статті полягає у дослідженні чинного законодавства України та аналізі судової практики з питань відшкодування моральної шкоди, як особливого способу захисту прав суб'єктів цивільних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить судова практика розгляду

цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди, останнім належить чи не найбільша вага серед усіх розглянутих судами цивільних справ. Надзвичайно часто виникає проблема здійснення правового захисту порушених внаслідок завдання шкоди правам та інтересам потерпілого. Постає завдання ліквідації наслідків таких порушень, до чого і покликаний інститут відшкодування шкоди, в тому числі моральної.

Визначення моральної шкоди міститься у ст. 23 ЦК України та Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 № 4 (із змінами).

Так, під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, завданих фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Зокрема, під немайною шкодою, завданою юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності.

Стаття 23 ЦК України зазначає, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає у: фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Моральна шкода не має економічного змісту. Необхідно зазначити, що характер шкоди не визначається об'єктом, якому вона завдається. Моральна шкода може мати місце як при порушенні майнових, так і особистих благ. Наприклад, заподіяння каліцтва, що спричинило зниження працездатності, призводить до зменшення заробітної плати. В такому разі має місце майнова шкода, яка є наслідком порушення особистих немайнових благ. Внаслідок знищення фотографії близької людини іншій людині були спричинені певні душевні страждання, таким чином, це є моральна шкода, проте немає матеріальної.

Найбільш ефективним способом компенсації моральної шкоди є звернення з відповідним позовом до суду. Спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції України або впливає із її положень, у випадках, передбачених ст.ст. 23, 1167 ЦК України та іншими нормативно-правовими актами, які встановлюють відповідальність за заподіяння моральної шкоди (наприклад, Закони України «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист прав споживачів»).

Аналіз судової практики свідчить про відсутність єдиного підходу судів при визначенні розміру моральної компенсації в аналогічних справах (за фактично однакових обставин); не задоволення судами позовних вимог про стягнення моральної шкоди в тому розмірі, в якому її оцінив позивач, а суттєве її зменшення [1].

І тут, власне, і виникають питання з приводу такого неоднозначного ставлення, оскільки, по-перше, норми статей 23 та 1167 ЦК України, що стосуються моральної шкоди, є досить нечіткими і встановлюють, що практично будь-яке порушення прав фізичної особи тягне за собою автоматичне завдання моральної шкоди; по-друге, ст. 611 ЦК України передбачає, що порушення зобов'язання тягне за собою правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема відшкодування збитків та моральної шкоди; по-третє, Постанова Верховного Суду України №6-111цс13 від 06.11.2013 р., в якій визначено, що у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди. Правові наслідки порушення зобов'язання настають тільки тоді, коли це передбачено законом або договором. Покладення на сторону договору відповідальності за невиконання зобов'язання, яка не встановлена цим договором або законом, є порушенням ст. 611 ЦК України [2].

Погоджуємося з В. Єштокіною, яка зазначає, що при розгляді питання щодо моральної шкоди робиться прив'язка або до закону, або до договору. Тобто, виходячи з загального правила «те, що не врегульовано договором, врегульовується законом», якщо договором не передбачено право

на відшкодування моральної шкоди, то будуть застосовуватися норми законодавства. Проте судді все одно продовжують відмовляти в стягненні моральної шкоди, на підставі того, що така можливість відповідним договором не передбачена, проте також робилось багато посилань на непередбачуваність зазначеного права спеціальним законом, який буде застосовуватись у спірних правовідносинах.

Так, наприклад, ВС України в Постанові №6-1575цс16 від 9.11.2016 р. [3], по справі, де будинок особи було відключено від електропостачання протягом 9 років з вини електропостачальника, суд зробив наступну правову позицію: «Спори про відшкодування фізичній особі моральної шкоди розглядаються, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції України або впливає з її положень; у випадках, передбачених законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди; при порушенні зобов'язань, які підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів» чи інших законів, що регулюють такі зобов'язання і передбачають відшкодування моральної шкоди.

Покладаючи на відповідача обов'язок відшкодувати моральну шкоду, суд безпідставно застосував правила ст. 1167 ЦК України, яка на спірні відносини не поширюється, оскільки регулює позадоговірні (деліктні) відносини. Правовідносини сторін впливають з договірних відносин щодо постачання відповідачем електричної енергії до будинку позивача – споживача цієї енергії.

Енергопостачальник несе відповідальність за шкоду, заподіяну споживачу або його майну, в розмірі й порядку, визначених законодавством. У разі тимчасового припинення електропостачання з вини енергопостачальника він несе відповідальність згідно з умовами договору в розмірі двократної вартості недовідпущеної споживачу електричної енергії. У разі порушення прав споживачів енергопостачальник несе відповідальність згідно із законодавством та договором.

Відповідно до положень ст.ст. 4, 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на відшкодування моральної шкоди тільки в разі її заподіяння небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законом.

З такою позицією важко погодитися, оскільки тривале відключення електропостачання (понад 9 років) фактично є порушенням ст. 48 Конституції України (кожен має право на достатній жит-

тєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло), оскільки під наявністю житла автоматично розуміється доступ до водо-, енерго- та теплопостачання.

Верховний Суд України в своїй Постанові № 6-1435цс17 [4] зазначив, що суди мали б виходити з презумпції спричинення позивачу моральної шкоди відповідачем та обов'язку саме відповідача спростувати таку презумпцію, що обґрунтоване наступним:

- кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції (стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);

- зазначаючи, що факт розповсюдження персональних даних не може бути підтвердженням завдання моральної шкоди, суди не звернули уваги на те, що позивач пов'язував моральну шкоду із спричиненими йому неправомірними діями відповідача душевними стражданнями;

- встановивши неправомірність дій щодо поширення телефонної розмови та фактично порушення особистого немайнового права позивача, суди не звернули уваги на приписи статті 276 ЦК України щодо обов'язку особи, діями якої порушене особисте немайнове право фізичної особи, вчинити необхідні дії для його поновлення;

- моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених ч. 2 цієї статті (ч. 1 ст. 1167 ЦК України);

- відмовляючи у задоволенні заявлених вимог з підстав недоведеності спричинення шкоди, суди фактично поклали на позивача обов'язок довести наявність у нього душевних страждань з приводу порушення його права на таємницю телефонного спілкування, що є неприпустимим з огляду на правову природу такого права, гарантії від порушень якого закріплені Конституцією України.

Варто підкреслити два останні абзаци, якими ВС України встановив презумпцію завдання моральної шкоди правопорушенням, оскільки нічого, крім слів позивача, в якості доказу завдання моральної шкоди суду надано не було.

Отже, можна констатувати різні підходи суду до проблеми відшкодування моральної шкоди, що зумовлює необхідність пошуку орієнтирів, які могли б допомогти знайти відповіді на зазначені питання, спонукає звернутися до рішень Європейського суду з прав людини, яким накопичено досвід присудження компенсацій за моральну шкоду, спричинену порушеннями з боку

держав-відповідачів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Враховуючи викладене вище, вважаємо необхідним закріплення однакового розуміння принципів дії механізму захисту особистих немайнових прав потерпілих осіб, яка прослідковується в прагненні ЄСПЛ додержуватися послідовної лінії у визначенні розмірів компенсацій, що присуджуються у зв'язку з вчиненням однотипних порушень. Наприклад, у своєму рішенні від 04.04.2006 р. у справі «Шевченко проти України» Європейський суд з прав людини, об'єктивно оцінюючи ситуацію, переглянувши присудження компенсацій у подібних справах і з огляду на порушення, що були виявлені у даній справі», присудив заявникові 2000 євро як компенсацію моральної шкоди [5].

Вітчизняним судам слід було б виявляти таку саму наполегливість у прагненні забезпечувати правову визначеність у справах про відшкодування моральної шкоди. Загалом в умовах перевантаженості Європейського суду з прав людини розглядом багатьох схожих або навіть абсолютно ідентичних справ опора на міркування розумності й справедливості дозволяє йому вдаватися до своєрідної уніфікації розмірів компенсаційних виплат, що стягуються на користь заявників, які є потерпілими внаслідок подібних одне до одного порушень з боку держави-відповідача.

Ми повністю погоджуємося з пропозицією В.Д. Примак щодо доцільності покладення на судові органи завдання визначати й послідовно укорінювати справедливі й розумні критерії належного розміру відповідальності у вигляді відшкодування моральної шкоди [6].

Вивчаючи та запроваджуючи практику ЄСПЛ, при розгляді справедливого розміру відшкодування моральної шкоди необхідно звернути увагу на такий елемент, як урахування приманного конкретній країні рівня життя [7]. Адже некритичне наслідування практики ЄСПЛ у частині визначення розмірів належних потерпілим компенсацій може призвести до істотного порушення балансу інтересів сторін деліктного зобов'язання з приводу відшкодування моральної шкоди.

Зрештою, маючи справу з відповідальністю суверенних держав, Суд, на відміну від національних юрисдикційних органів, може не перейматися питаннями платоспроможності боржника. Більше того, залежно від обставин, ЄСПЛ може надавати розміру присуджених компенсацій виразно штрафного характеру, спонукуючи у такий спосіб держави, що допускають найбільш бру-

тальні правопорушення, або не вживають ефективних заходів задля усунення причин та умов, що сприяють постійному напливу справ з приводу однотипних порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У зв'язку із зазначеним необхідно з належною обережністю сприймати заклики до вітчизняних судів беззастережно орієнтуватися на розмір присуджуваних Європейським судом з прав людини компенсацій за завдану моральну шкоду.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Зміна концепції Цивільного кодексу України із відшкодування моральної шкоди вимагає перегляду й низки усталених уявлень щодо поняття, правової природи, підстав та умов виникнення, призначення тощо зобов'язань відшкодування шкоди. Відповідно, виникає необхідність розробки теоретичної моделі правозастосування цієї концепції, щоб забезпечити стабільну та єдину судову практику.

Ігнорування судом правил, створених ним самим, ставить під сумнів законність винесених рішень, в основу яких це правило було покладено. З іншого боку, при підтвердженні судом вищої інстанції правильності прийнятого рішення або при використанні вищим судом при розгляді аналогічної справи правила, створеного судом нижчої інстанції, авторитет цього правила підсилюється і воно стає зразком вирішення таких справ у нижчестоящих судах. У таких випадках у літературі зазначалося, що йдеться про сформовану практику вирішення певної категорії справ, і будь-який суддя при винесенні рішення зобов'язаний керуватися правилами, виробленими судовою практикою.

Інститут відшкодування моральної шкоди в Україні поки перебуває в «зародковому» стані і вимагає активного розвитку за рахунок об'єднання зусиль адвокатського та судового корпусу, при обов'язковій підтримці з боку держави.

На судові органи доцільно покласти завдання визначати й послідовно укорінювати справедливі й розумні критерії належного розміру відповідальності у вигляді відшкодування моральної шкоди.

Судова практика має забезпечувати правову визначеність у питанні щодо присудження розмірних компенсацій при вчиненні аналогічних правопорушень. Натомість орієнтація на суми, що фігурують у рішеннях Європейського суду з прав людини, є обґрунтованою лише в частині відповідальності за неправомірні рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів публічної адміністрації, причому за умови врахування досягнутого в Україні рівня життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єштокіна В. Відшкодування моральної шкоди фізичним особам. URL: https://protocol.ua/ua/dosi_v_topi_vidshkoduvannya_moralnoi_shkodi_fizichnim_osobam/.
2. Постанова Верховного Суду України №6-111цс13 від 06.11.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS130471.html.
3. Підставою для стягнення моральної шкоди є делікт, за порушення договору моральна шкода не стягується, в тому числі і при порушенні прав споживачів (ВСУ у справі № 6-1575цс16 від 9 листопада 2016р.). URL: https://protocol.ua/ua/vsu_pidstavoyu_dlya_styagnennya_moralnoi_shkodi_e_delikt_za_porushennya_dogovoru_moralna_shkoda_ne_styaguetsya/
4. Постанова Верховного Суду України від 27.09.2017 р. №6-1435цс17. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-1435cs17>.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шевченко проти України». Офіційний вісник України. 2006. № 33. Ст. 2410.
6. Примак В.Д. Відшкодування моральної шкоди у рішеннях Європейського суду з прав людини: орієнтири для вітчизняного законодавця і судової практики. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 23. Частина I. Том 1. С. 258–262.
7. In the case of Burdov v. Russia. URL: <http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/burdov.htm>

Журило Сергій Сергійович

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРальної ШКОДИ

У статті розглядаються питання щодо законодавчого регулювання відшкодування моральної шкоди в Україні та практичного застосування відповідних норм на практиці. Проаналізовано судову практику з даного питання.

Обґрунтовано необхідність подальшого ґрунтовного дослідження питань відшкодування моральної шкоди та необхідності вироблення єдиної судової практики застосування діючого законодавства при розгляді питань щодо відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: шкода, відшкодування шкоди, моральна шкода, позов до суду, визначення розміру відшкодування.

Журило Сергей Сергеевич

К ВОПРОСУ О ВОЗМЕЩЕНИИ МОРальноГО ВРЕДА

В статье рассматриваются вопросы законодательного регулирования возмещения морального вреда в Украине и практического применения соответствующих норм на практике. Проанализирована судебная практика по данному вопросу.

Обоснована необходимость дальнейшего изучения вопросов возмещения морального вреда и необходимости выработки единой судебной практики применения действующего законодательства при рассмотрении вопросов относительно возмещения морального вреда.

Ключевые слова: вред, возмещение вреда, моральный вред, иск в суд, определение размера возмещения.

Zhurylo Serhii

TO THE ISSUE ABOUT THE COMPENSATION OF MORAL HARM

The article deals with the issues of legislative regulation of compensation for moral harm in Ukraine and the practical application of the relevant norms in practice. The judicial practice on this issue is analyzed.

Moral damage means the consequences of an offense that has no economic content and value form and is expressed, in particular, in physical pain, mental suffering, humiliation of honor and dignity. It is a legal expression (result) of the totality of the harmful consequences of an offense that arose in the non-property field of the victim.

Given the inability to determine in advance the non-material consequences of violation of the rights of a person for the committed offense, the settlement of questions regarding the determination of the amount of compensation for moral harm is not practiced. However, the analysis of judicial practice suggests that in the course of consideration of cases in a court violations of any contractual obligations may be grounds for compensation for moral harm, where the harm is the result of suffering caused by the fact of non-compliance by the violator of the terms of the contract and the necessity of reference to the court for protecting their rights.

It is noted that the Institute for the Compensation of Moral Damage in Ukraine is still in the “emergence” state and requires active development through the merger of the efforts of the Lawyers and the Court, with the obligatory support from the state.

It is concluded that in the Ukrainian legislation the institute of moral damage is gradually improving, but there is an urgent need for adoption of laws that would ensure the real realization of such a way of protecting the rights of subjects of civil legal relations and meet the needs of the present time.

Particular attention should be paid to educational work with the public on the possibility of protecting their rights violated.

The necessity of further thorough research of moral damages issues and the necessity to develop a unified judicial practice of application of the current legislation in the consideration of issues concerning moral damage.

Key words: harm, compensation, moral damage, lawsuit, determination of the amount of compensation.

УДК 347.468

Федосєєв Петро Михайлович,

доцент кафедри цивільного права

Придунайської філії

Міжрегіональної Академії управління персоналом

СУМІЖНІ З ПОРУКОЮ ПРАВОВІДНОСИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Суттєве прискорення економічних процесів, всебічний розвиток цивільно-правових відносин, багатократне збільшення географії використання приватного права об'єктивно змушують детальніше розглядати різні сторони функціонування зобов'язального права. В калейдоскопі бізнесових процесів все більше потрібні надійні правові механізми і засоби забезпечення зобов'язань. Засоби забезпечення зобов'язань стають все більш дієвим механізмом покарання порушника за вчиненні цивільно-правові правопорушення. Суб'єктів правовідносин цікавить, які наслідки і яким способом вони наступлять в разі невиконання зобов'язань, чи дієві ці інструменти при захисті їх майнових прав і інтересів.

Розглядаючи поруку як засіб забезпечення зобов'язань під різними кутами поряд з подібними допоміжними засобами, ми в змозі краще її зрозуміти та більш дієво застосовувати в сучасній економіці.

Цивільно-правова наука дає нам можливість розглядати такі важливі заходи, як порука, гарантія, страхування, аваль в аспекті зобов'язального права.

Стан дослідження теми. Дослідження поруки як засобу забезпечення виконання зобов'язання, інших засобів забезпечення виконання зобов'язань у радянський та пострадянський періоди в цивілістиці проводилось досить давно. Результати, пов'язані з вивченням рецепції римського права на цивільне право України, зокрема зобов'язального права, до якого належать засоби забезпечення як допоміжні інструменти належного виконання. Найбільш видатними дослідженнями цієї теми є роботи таких авторів, як Є.О. Харитонов (Приватне право у Стародавньому Римі (Одеса, 1996)); М.Х. Хутиз (Римське приватне право

(М., 1994)); О.С. Йоффе, В.А. Мусін (Основи римського громадянського права (Л., 1974)); М. Бартошек (Римське право (поняття, терміни та визначення) (М., 1989)); З.М. Черниловський (Римське приватне право (М., 1997)); О.А. Підпригора (Римське приватне право (К., 2001)) та інші. В законодавстві така важлива наукова вахта знайшла своє відображення в Цивільному кодексі України 2003 року, але процес вивчення відповідальності і наслідки невиконання засобів забезпечення обов'язків триває з метою не піддавати небезпеці інтереси кредитора та поручителя.

Метою статті є спроба розглянути в порівняльній спосіб поруку задля її більш повного вивчення у зв'язку зі все більш широким застосування цього обтяження, зокрема при банківському кредитуванні та інших зобов'язаннях.

Виклад основного матеріалу. Порука є одним із важливих засобів забезпечення виконання зобов'язань у цивільно-правових відносинах. Відповідно до ч. 2 ст. 554 ЦК України «поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і основний боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків» (якщо інше не встановлено договором поруки). Характеристика поруки не може бути, на нашу думку, повною без аналізу низки суміжних з нею інститутів, котрі мають своєю метою забезпечення належного виконання зобов'язань і досягають її шляхом залучення до участі у зобов'язанні третьої особи. До таких інститутів можна віднести гарантію, аваль, майнову поруку тощо. З них найближчою до поруки є гарантія, котра, як і порука, належить до так званих зобов'язально-правових засобів забезпечення зобов'язань [1], що передбачені чинним Цивільним кодексом України 2003 р. у книзі п'ятій главі 49 ст. ст. 546-597.

Сутність гарантії як засобу забезпечення зобов'язання згідно зі ст. 560 ЦК України полягає в тому, що установа-гарант приймає на себе обов'язок перед організацією-кредитором погасити зобов'язання організації-боржника, якщо остання не зробить цього самостійно [2]. Як слідує з цього визначення та аналізу сутності відповідних відносин, порука і гарантія мають подібні риси. Головна з них полягає в тому, що в обох випадках існує головне і додаткове зобов'язання, причому у цих зобов'язаннях беруть участь три особи: кредитор, боржник і особа, що зобов'язується погасити кредитору борг замість боржника у разі відсутності в останнього власних коштів. І порука, і гарантія втрачають чинність із припиненням основного зобов'язання, на забезпечення якого вони були встановлені. Відповідно до чинного законодавства угода про поруку або гарантію має вчинятися письмово (ч. 1 ст. 547 ЦК). «Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання поруки, гарантії, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним», – зазначається в цій статті Кодексу.

Однак, маючи багато подібного, порука і гарантія відрізняються одна від одної низкою особливостей. Так, суб'єктами гарантії можуть бути лише установи (ст. 560 ЦК). До них законодавець відносить банки, інші фінансові установи, такі як кредитні спілки, товариства, а також Державне казначейство України та його територіальні осередки, страхові організації. Отже, для відносин гарантії є характерним спеціальний суб'єктний склад [3].

За загальним правилом порука тягне солідарну відповідальність боржника і поручителя. Гарантія ж забезпечує вимогу тільки в тій частині, у якій боржник не в змозі виконати зобов'язання, оскільки при гарантії настає субсидіарна, а не солідарна відповідальність гаранта. Тому при настанні строку виконання зобов'язання, забезпеченого гарантією, кредитор повинен висунути свої вимоги спочатку до боржника по основному зобов'язанню, і тільки якщо боржник у встановлений строк не виконає його чи відмовиться від його виконання, кредитор може пред'явити позов до гаранта як до додаткового (субсидіарного) боржника.

Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник по основному зобов'язанню. Тому до поручителя можуть бути пред'явлені вимоги, як по основному зобов'язанню, так і по сплаті неустойки, відшкодуванню збитків тощо. Гарант же відповідає перед кредитором тільки в розмірі тієї суми, що зафіксована у гарантійному зобов'язанні, яка зазвичай дорівнює вартості основного зобов'язання.

Слід враховувати також, що у зв'язку із суттєвими змінами засад ведення бізнесу та прийняття 2003 р. нового ЦК підхід до визначення сутності та сфери застосування гарантії зазнав трансформації. Зокрема, гарантія, поряд із порукою, стала розглядатися як один із головних засобів забезпечення виконання кредитних договорів.

Тенденції розвитку поточного законодавства України, яке наближається у цьому сенсі до змісту міжнародних угод, характер норм стосовно гарантії у діючому Цивільному кодексі України дозволяють зробити висновок, що у сучасному цивільному праві України відбулося становлення гарантії як самостійного способу забезпечення виконання договірних зобов'язань.

Останнім часом набула поширення порука з боку банків, для яких укладення договорів поруки є одним із видів банківських операцій (ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). При цьому банки можуть виступати як авалісти (поручителі) по векселях, здійснюючи поруку за кожну із зобов'язаних за векселем осіб [4]. Діяльність з цінними паперами детально регламентується в Главі 14 ЦК.

Аваль і звичайна порука мають багато спільного, і тому часто аваль називають вексельною порукою. Векселем визнається цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя [5].

Правова форма векселя закріплена в Уніфікованому законі про перевідні і прості векселі, що є Доповненням № 1 до Женевської конвенції 1930 р. № 358 про введення Уніфікованого закону про перевідні і прості векселі. Україна приєдналася до Женевської конвенції в 1999 р. [6]. Однак фактично названа Женевська конвенція набула чинності для України 6 січня 2000 р. [7]. Найбільш детально платіжні правовідносини закріплені в Главі 74 «Розрахунки».

Аваліст – особа, яка поручилася за повний чи частковий і своєчасний платіж за векселем шляхом прийняття на себе вексельного зобов'язання по чужому вексельному боргу, відповідає так само, як і той, за кого він дав аваль. Це основний принцип забезпечення платежу за векселем шляхом авалю [8].

Вексельне законодавство надає можливість виступати в ролі аваліста не тільки третій особі, а й тому, хто вже поставив на векселі свій підпис (індосанту, векселедавцю чи навіть акцептантові). Авальовання векселя може здійснювати банк на підставі договору з будь-якою зобов'язаною за векселем особою [9].

Аваль виражається словами «вважати за аваль», «як аваліст за» чи будь-яким іншим рівнозначним висловом. Він обов'язково має бути підписаний авалістом. Якщо аваль проставляється на лицьовій стороні векселя, то досить підпису аваліста, якщо тільки вона не поставлена платником чи векселедавцем. Якщо авалістом виступає юридична особа, аваль підписується від її імені повноважним представником або представниками.

Аваль за векселем істотно відрізняється від поруки по цивільному праву. Серед відмінностей варто назвати наступні:

- аваль за векселем і цивільно-правова порука регулюються різними нормами права. Так, на території України відносини, що виникають з авалю, регулюються Уніфікованим законом про перевідний і простий вексель. Щодо відносин поруки, то вони зараз регулюються статтями 553-559 Цивільного кодексу України;

- учасниками договору поруки є поручитель і кредитор, перед яким поручитель поручається за виконання зобов'язання боржником. Що ж стосується авалю, то в цьому випадку аваліст гарантує виконання боржником зобов'язання будь-якій особі, що є законним векселедержателем. Такий векселедержатель не може бути відомий заздалегідь, оскільки вексель має властивість обертатися і переходити від одного векселедержателя до іншого;

- договір поруки має бути укладений у письмовій формі. Недотримання цієї вимоги тягне недійсність договору поруки (ст. 547 Цивільного кодексу). Що ж стосується авалю, то для нього досить лише підпису, поставленого авалістом на лицьовій стороні векселя (ст. 32 Уніфікованого закону про перевідний і простий вексель).

Сказане дозволяє зробити висновок, що аваль може бути оцінений як відносно самостійний засіб забезпечення виконання зобов'язань, котрий має подібні з порукою риси, але водночас не може вважатися її різновидом у точному значенні.

Згідно зі ст. 572 Цивільного кодексу України заставником може бути як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель). Оскільки така особа не є боржником за основним договором, його зобов'язання перед заставоутримувачем не можуть перевищувати суму, виручену від реалізації закладеного майна, якщо інше не передбачено законом чи договором. До майнового поручителя, що виконав забезпечені заставою зобов'язання, переходять усі права кредитора по цьому зобов'язанню [10]. Законодавець, таким чином, запровадив новий правовий термін «майновий поручитель». Слід зазначити, що це питання не

врегульовано чинним Цивільним кодексом, параграф 6 якого встановлює, що заставником може бути третя особа, проте не передбачається її участь в основній угоді. Тобто вважається, що хазяїн застави дає дозвіл боржнику на передавання його майна в заставу, але сам у договорі участі не бере. Оскільки з чинного законодавства не можна зробити однозначний висновок про зміст терміна «майновий поручитель», то для ефективного застосування цього інституту здається доцільним його законодавче визначення шляхом внесення доповнень до Цивільного кодексу України.

Зважаючи на те, що у цивільному праві України застава і порука є самостійними способами забезпечення виконання зобов'язань, доцільно було б указати в ЦК України, що правила цього Кодексу про припинення поруки не поширюються на договори застави, укладені кредитором із третьою особою (майновим поручителем) [11].

Крім згаданих вище, в інших правових системах для забезпечення зобов'язань застосовуються такі засоби, як акредитив, страхування угоди, валютні застереження. Незважаючи на те, що у цивільному праві України їх не зараховують до засобів забезпечення зобов'язань, вони мають велике значення для забезпечення виконання основного договору. Тому варто коротко охарактеризувати ці правові форми з погляду їхнього значення як стимулу виконання договору і подібності у цьому сенсі до відносин поруки.

Акредитив (ст. 1093 ЦК України) – є однією з форм безготівкових розрахунків, при якій банк, що відкриває акредитив (банк-емітент), зобов'язується за доручення платника (як правило, покупця) здійснити платіж одержувачу коштів (продавцю) або уповноважує інший банк зробити такий платіж при виконанні всіх умов, передбачених в акредитиві [12].

Формула акредитиву – «гроші проти документів» – виконує забезпечувальну і стимулюючу до виконання договору функції завдяки тому, що оплата покупцем фактично вже провадиться, гроші з його рахунку вже ідуть, але на розрахунковий рахунок продавця вони ще не надходять. Продавцю гарантується негайна оплата відвантажених товарів чи наданих послуг, і він застрахований від неплатоспроможності чи від відмови від оплати товарів (послуг) покупцем; покупцеві своєю чергою гарантується, що сплачені ним гроші не шезнуть невідомо де і надійдуть у розпорядження контрагента тільки після того, як він виконає свої зобов'язання. За своєю сутністю акредитив фактично є достатньо безпечним видом передоплати [13].

Становище банку-емітента нагадує становище поручителя. Однак акредитив істотно відрізняється від поруки тим, що емітент фактично не ризикує своїм майном на забезпечення виконання договору іншою особою. Він лише створює сприятливі умови для того, щоб договір був виконаний належним чином, а інтереси учасників відповідного договірної зобов'язання – захищені.

Страховання угод теж має певну подібність до поруки, оскільки сутність його полягає в тому, що за договором страхування страхувальник (страхова компанія) зобов'язується за певну плату (страхові платежі) при настанні зазначеної в договорі події (страхового випадку) відшкодувати страхувальнику понесені збитки цілком або частково (в межах страхової суми). Тобто у цих відносинах є третя особа, яка, так само як поручитель, може приймати на себе ризик невиконання чи неналежного виконання договору (ст. 979 ЦК України).

Проте відмінність поруки і страхування полягає в тому, що страхувальник не приймає на себе обов'язок виконати зобов'язання за боржника, а лише зобов'язується у певних межах компенсу-

вати збитки, що виникають в особи (наприклад, у кредитора) внаслідок обставин, передбачених страховим договором [14]. Отже і підстави, і умови, і обсяг відповідальності у названих випадках істотно відрізняються, що не дозволяє розглядати страхування як вид відносин поруки.

Висновки. Поручитель, гарант, застрахована особа, аваль загалом мають вторинний ступінь відповідальності, виконання зобов'язання лежить на боржникові.

Від гарантії порука відрізняється за суб'єктивним складом, субсидіарною, а не солідарною відповідальністю. Гарантія має певний термін виконання та відповідає в розмірах тієї суми, що зафіксована в гарантійному зобов'язанні.

В поруці і авалі різна правова база, суб'єкти авалю рухомі, в поруці – статичні. Відмінність поруки від страхування полягає в різних підставах, умовах і обсягу відповідальності. Страхування – це самостійне зобов'язання, порука – допоміжний засіб забезпечення виконання зобов'язання, який припиняється, коли перестає існувати основне зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право України: посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу. О.: Фенікс, 2016. С. 558.
2. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Зобов'язальне право: теорія і практика; за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 1998. С. 65–66.
4. Положення «Про операції банків з векселями», затверджене Постановою Правління Національного банку України № 258 від 28 травня 1999 р.
5. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України № 1201-ХІІ від 18 червня 1991 р. Право и практика. 1998. № 14. С. 70.
6. Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою введено Уніфікований закон про перевідні векселі і проті векселі: Закон України № 826-ХІV від 6 липня 1999 р. Право и практика. 2001. № 30. С. 48.
7. Лист Вищого арбітражного суду України № 01-8/104 від 10 березня 2000 р. Право и практика. 2001. № 30. С. 94.
8. Ильяш Л. Операции с векселями: правовые аспекты, учет и налогообложение / Л. Ильяш, Е. Чуприна. Глав. бух. 2001. № 19. С. 72.
9. Положення «Про операції банків з векселями», затверджене постановою правління НБУ № 258 від 28 травня 1999 р.
10. п. 4 Роз'яснення Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про застава» № 02-5/602 від 24 грудня 1999 р. Нормативно-правова база даних НАУ: Нормативні акти України.
11. Лист Вищого арбітражного суду України «Про результати узагальнення судової практики вирішення спорів, пов'язаних із укладанням і виконанням кредитних договорів» № 01-3/578 від 26 жовтня 2000 р.
12. Саниахметова Н.А. Юридический справочник предпринимателя / Н. А. Саниахметова. Х.: Одиссей, 1999. С. 292.
13. Алиев С.Б. Способы обеспечения исполнения обязательств. Юридическая газета. Алматы. 1999. № 21. С. 3.
14. Шиминова М.Я. Компенсация вреда гражданам. Гражданско-правовое регулирование. М.: Наука, 1979. С. 96.

Федосєєв Петро Михайлович

СУМІЖНІ З ПОРУКОЮ ПРАВОВІДНОСИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Зроблена певна спроба правового «зрізу» вивчення конкретних відмінностей поруки, як засобу забезпечення виконання зобов'язань, від гарантії, авалю, страхування. Розглядаючи поруку під різними кутами, різними засобами порівняння з подібними інститутами отримується можливість більш поглибленого вивчення засобів забезпечення зобов'язання. Майнова відповідальність, забезпечена порукою, є, хоча і допоміжним засобом, але без такого дієвого регулятора, за умови правильного використання, досягти належного виконання обов'язків та реалізації прав часто буває неможливо.

Ключові слова: порука, аваль, гарантія, страхування, кредитор, боржник, забезпечення.

Федосеев Петр Михайлович

СМЕЖНЫЕ С ПОРУЧИТЕЛЬСТВОМ ПРАВООТНОШЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

Сделана определенная попытка правового «среза» изучения конкретных отличий поручительства, как средства обеспечения выполнения обязательств, от гарантии, авала, страхования. Рассматривая поручительство под разными

ми углами, разными средствами сравнения с подобными институтами получается возможность более углубленного изучения средств обеспечения обязательства. Имущественная ответственность, обеспеченная поручительством, является, хотя и вспомогательным средством, но без такого действенного регулятора, при условии правильного использования, достичь надлежащего выполнения обязанностей и реализации прав часто бывает невозможно.

Ключевые слова: порука, аваль, гарантия, страхование, кредитор, должник, обеспечение.

Fedoseiev Petro Mykhailovych

SURETY-RELATED LEGAL RELATIONSHIPS IN CIVIL LAW OF UKRAINE

A certain attempt was made at the legal “cut” of studying specific differences between a surety as an instrument of securing the fulfillment of obligations and a guarantee, endorsement and insurance. Reviewing a surety under various angles and using various methods of comparison with similar institutes, it becomes possible to study the instruments of securing obligations in greater depth. Although proprietary liability secured by a surety is an ancillary instrument, it often becomes impossible to achieve proper performance of obligations and realization of rights without such an effective regulator, if properly used.

Instruments of securing obligations are becoming a more and more effective mechanism of punishing offenders for committing offenses under civil law. The parties to legal relationships want to know what consequences would occur and how if they default on their obligations, and whether these instruments are efficient enough to protect their proprietary rights and interests.

When viewing at a surety as an instrument of securing obligations at various angles along with similar ancillary instruments, we will be able to better understand it and apply it more efficiently in today’s economy.

The science of civil law allows us to view at such important instruments as surety, guarantee, insurance and endorsement in the aspect of binding law.

The studies of surety as an instrument of securing obligations and other instruments of securing obligations in the science of civil law during the Soviet and post-Soviet periods have been held for quite a while. The results related to the study of reception of Roman law on civil law of Ukraine, in particular, the binding law, to which security instruments as ancillary instruments of proper fulfillment belong.

The purpose of this article is an attempt to review a surety using comparative method in order to fuller study it due to the growing use of this encumbrance, in particular, in banking lending and for other obligations.

Key words: surety, endorsement, guarantee, insurance, creditor, debtor, security.

ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.763

Лукашевич-Крутник Ірина Степанівна,

кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРІВ З НАДАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ ТА ДОГОВОРІВ ПІДРЯДУ

Постановка проблеми. Договори з надання транспортних послуг звично увійшли в повсякденне життя кожної фізичної особи та діяльності юридичних осіб, і питання розмежування їх з іншими договірними конструкціями, здавалося б, є давно вичерпаним у ґрунтовних теоретичних дослідженнях та наукових дискусіях на сторінках юридичної літератури. Проте узгодження законодавства з європейськими стандартами, яке сьогодні відбувається в Україні, та виникнення нових неврегульованих договірних конструкцій з надання транспортних послуг вимагають перегляду даної тематики крізь призму сучасних реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Договірні відносини з надання транспортних послуг неодноразово були предметом дослідження в працях таких українських та зарубіжних цивілістів, як І.О. Безлюдько, І.В. Булгакова, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, Т.В. Гриняк, С.Д. Гринько (Русу), Е.М. Деркач, І.А. Діковська, Я.О. Добідовська, О.В. Клепікова, Т.О. Колянковська, О.С. Кужко, В.В. Луць, С.Ю. Морозов, О.М. Нечипуренко, Н.С. Нечипоренко, Г.В. Самойленко, Л.Я. Свистун, Є.Д. Стрельцова, Р.І. Таш'ян, М.Л. Шелухін, Р.Б. Шишка та багато інших. Проте поза увагою науковців залишилось розмежування договорів з надання транспортних послуг, зокрема, договорів перевезення, та договорів підряду з врахуванням норм чинного законодавства України.

Метою статті є визначення критеріїв розмежування договорів з надання транспортних послуг, зокрема, договорів перевезення та договорів підряду на підставі аналізу норм чинного зако-

нодавства України та теоретичних напрацювань сучасної цивілістики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Договір перевезення прийнятий сучасною цивілістичною доктриною та правозастосовною практикою як самостійний різновид договору в системі цивільно-правових договорів, визначених Цивільним кодексом України. Проте цьому передував довгий шлях. Адже науковою спільнотою не завжди однозначно визначалась правова природа та місце договору перевезення. До закріплення його правового регулювання на рівні кодифікованого акту цивільного законодавства у середині ХХ століття «окремі правознавці розглядали договір перевезення в якості різновиду договору підряду або як особливий вид договору, що складається виключно з елементів інших цивільно-правових договорів» [1, с. 44].

Так, В.І. Серебровський у своїх напрацюваннях зазначав, що відносини перевезення схожі на відносини, що виникають з підряду. Зазначаючи риси, характерні для обох договорів, науковець писав, що відносинам з перевезення притаманні й інші правові ознаки, які зумовлюють необхідність у спеціальному правовому регулюванні [2, с. 200]. В цьому контексті доречно зазначити, що договір перевезення історично пов'язаний із договором підряду. Адже у Зводі законів Російської імперії 1832 р., де відносини з надання транспортних послуг вперше регулювались серед договірних зобов'язань, «перевезення людей і важкостей сухим шляхом і водою» не виділено як самостійний різновид цивільно-правового договору, а як один із можливих предметів «договору підряду і поставки» (ст. 1738 Глави 3

Про підряди і поставки загалом Розділу 3 Про зобов'язання щодо договорів на майно у власності Книги 4 Про зобов'язання щодо договорів) [3, с. 183–184].

На думку Г.Ф. Шершеневича, договір перевезення взагалі є складним правовідношенням, у якому відображені елементи ряду договорів, серед яких: особистий найом – наскільки переміщення вимагає особистих сил чи послуг перевізника; майновий найом – наскільки переміщення поєднується з використанням чужих речей, наприклад, вагонами; схову – наскільки перевізник зобов'язується зберігати довірений йому вантаж чи багаж; доручення – наскільки цей перевізник виконує покладені на нього відправником завдання, наприклад, стягує післяплату [4, с. 212].

Із закріпленням договору перевезення як самостійного виду договору на рівні кодифікованого акту цивільного законодавства в правовій літературі радянського періоду зобов'язання з перевезення вантажу і пасажирів розглядалися переважно як самостійний зобов'язальний тип (вид). Але під час класифікації цивільно-правових зобов'язань, за свідченням Е.Д. Шешеніна, «одні автори включають перевезення в групу зобов'язань з надання послуг, інші виділяють окрему групу зобов'язань з перевезення» [5, с. 351]. До зобов'язань про надання послуг відносили перевезення О.А. Красавчиков [6, с. 43], І.А. Танчук [7, с. 37], А.Г. Биков [8, с. 9] та інші автори. У самостійну групу виділяв перевезення (вантажні, перевезення пасажирів і багажу, буксирування) О.С. Йоффе [9], який у своїх працях розвивав тему відокремлення перевезення від підряду. На думку дослідника, «робота по переміщенню матеріальних цінностей і пасажирів настільки специфічна, що потребує особливого правового нормотворення, істотно відрізняється від врегулювання відносини за договором підряду. Все це і призводить до утворення незалежного від підряду самостійного типу цивільних правовідносин – зобов'язань з перевезень» [9, с. 554–555]. У сучасній правовій літературі більше прихильників знайшла точка зору, відповідно до якої зобов'язання з перевезення належать до групи зобов'язань про надання послуг [10, с. 65; 11, с. 113]. Така наукова позиція була сприйнята і закріплена українським законодавцем в нормах ЦК України (ч. 2 ст. 901).

У зв'язку з євроінтеграційними процесами, які сьогодні відбуваються в Україні, заслуговує на увагу вивчення зарубіжного досвіду право-

вого регулювання договорів з надання послуг, зокрема транспортних, та виконання робіт. Наприклад, ЦК Франції передбачає договір найму робіт і послуг як єдиний договір [12, с. 18]. Подібно регулюється дане питання в цивільному законодавстві Японії. Так, відповідно до норм ЦК Японії (ст. 632) поняттям «підряд» охоплюються і робота у вигляді послуги (з наданням нематеріального результату), і робота з наданням матеріального результату. Принципової відмінності в юридичній кваліфікації цих відносин за критерієм наявності або відсутності матеріалізованого результату законодавство Японії не робить [11, с. 112]. У ЦК Латвійської республіки договір перевезення розглядається як різновид договору підряду. Згідно з абз. 2 п. 2230 цього кодексу до договору перевезення як до виду договору підряду застосовуються передбачені для останнього положення, наскільки вони не суперечать положенням цього підрозділу про перевезення [13]. Натомість цивільне законодавство Федеративної Республіки Німеччини окремо регулює договір найму послуг і договір підряду. Предметом договору послуг можуть бути будь-які послуги, а предметом договору підряду – як виготовлення чи переробка речі, так і інший результат виробничої діяльності чи послуг, тобто за законодавством ФРН лише певна частина послуг розглядається як підряд [12, с. 18–19]. При цьому договірні відносини в сфері транспорту і зв'язку регулюються в рамках підрядних договорів, а не договорів про надання послуг [14, с. 102–103].

За законодавством України договори з надання транспортних послуг та договори підряду – самостійні групи договірних конструкцій, які регулюються, відповідно, положеннями Глав 64, 65 та 61 ЦК України. Єдине ототожнення робіт та послуг у зазначеному кодексі закріплено у нормі ч. 5 ст. 715, відповідно до якої договором може бути встановлений обмін майна на роботи (послуги). В законодавстві України, яке регулює надання транспортних послуг, теж зустрічається ототожнення послуги та роботи. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 р. транспортно-експедиторська послуга – це робота, що безпосередньо пов'язана з організацією та забезпеченням перевезень експортного, імпортного, транзитного або іншого вантажу за договором транспортного експедирування. Вочевидь такі термінологічні підміни є законодавчими помилками і потребують внесення відповідних змін.

Варто відзначити, що попри нібито існуючу урегульованість та відокремленість правового регулювання договорів з надання транспортних послуг та договорів підряду в законодавстві України, сучасні теоретичні напрацювання та матеріали судової практики свідчать про наявність певних прогалин.

Питання співвідношення зазначених договірних конструкцій є не лише теоретичною дискусією, але має безпосередній вихід в практичну площину, оскільки від його вирішення залежить чи застосовуватимуться норми про підряд до договорів про надання транспортних послуг. На сторінках юридичної літератури можна зустріти різноманітні точки зору щодо досліджуваної тематики, серед яких можна відзначити такі:

- можливість застосування до договірних відносин з надання транспортних послуг норм про підряд;
- неможливість такого застосування, навіть якщо договори мають ознаки підрядних;
- субсидіарне застосування норм про підряд до договорів з надання транспортних послуг.

Так, на думку В.В. Луця, перевезення за плату пасажирів та їхніх речей громадянами, які здійснюють їх епізодично, регулюються нормами про договір підряду, а не правилами транспортного законодавства [15, с. 504].

На переконання Л.В. Саннікової, до зобов'язань про надання послуг може бути віднесено тільки зобов'язання з перевезення пасажирів, оскільки лише в рамках даного зобов'язання в якості об'єкта впливу при здійсненні дій по переміщенню транспортними засобами виступає нематеріальне благо – свобода пересування, якому кореспондує особисте немайнове право – право громадянина на вільне пересування. При перевезенні вантажів і багажу вплив виявляється на матеріальні блага, отже, дані дії є за своїм характером роботами, а зобов'язання з перевезення вантажів і багажу підлягають включенню до групи зобов'язань по виконанню робіт [10, с. 65]. До зобов'язань з виконання робіт дослідниця відносить також послуги зв'язку, в тому числі перевезення пошти. Проте, обґрунтовуючи свою точку зору, науковець доходить висновку, що включення зобов'язань перевезення в одну групу з підрядними зобов'язаннями не означає безумовне поширення норм про підряд на транспортні договори. Віднесення зобов'язань з перевезення вантажу і багажу до зобов'язань по виконанню робіт має радше теоретичне значення. Договори перевезення як базові в системі транспортних договорів отримали досить повне

правове регулювання в рамках відповідних статутів і кодексів [10, с. 67].

Досліджуючи різноманітні договори з надання транспортних послуг, О.Н. Садиков характеризує договори про організацію перевезень і договори між транспортними організаціями як «особливі договори транспортного права, які обслуговують процес транспортування, але договором перевезення не є і повинні бути віднесені до числа договорів підрядного типу, регульованих в основному нормами транспортного права і субсидіарно – загальними нормами про підряд» [16, с. 383].

Така палітра наукових позицій свідчить про необхідність ґрунтовного теоретичного аналізу відмінностей договорів з надання транспортних послуг, зокрема, договорів перевезення, та договорів підряду.

Розмежовуючи договірні конструкції, варто звернути увагу на їх правову природу, яка визначається основною метою договору. Основною метою перевезення є переміщення фізичних осіб чи предметів матеріального світу. Тоді як договори підряду спрямовані на виконання роботи підрядником та отримання уречевленого результату його праці.

Відмінності в правовій природі досліджуваних договорів зумовлюють відмінності в їх предметі. І хоча ЦК України не містить норм, які були б присвячені предмету таких договорів, їх можна визначити із аналізу норм ст. 901 та ст. 837 ЦК України. Так, виходячи із загального поняття договору про надання послуг та норм Глави 64 ЦК України предметом договору перевезення є надання транспортної послуги. В українській цивілістиці загальноприйнятими є розуміння, що послуга надається шляхом вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, споживається в процесі її надання та не має уречевленого результату, є невіддільною від особи виконавця. Тоді як предметом договору підряду є робота та її результат, при цьому результат роботи підрядника має матеріалізовану форму.

На предметі як первинному критерію розмежування договорів про надання послуг та підрядних договорів наголошує у своїх наукових дослідженнях А.Б. Гриняк. На думку науковця, предметом договору підряду виступає індивідуалізований результат праці підрядника, який набуває тієї чи іншої матеріалізованої форми, оскільки робота виконується з матеріалів сторін і здається у вигляді, придатному для оцінки. Робота ж (як об'єкт) за наслідками виконання до-

говору підряду не містить матеріальної цінності поза межами матеріального предмета, в якому вона втілена. Предметом договору про надання послуг є сам процес надання послуги, а не досягнення матеріалізованого результату. Крім того, основний результат при наданні послуг виражається у нематеріальній формі, однак має економічну цінність і корисний ефект для замовника, а результат роботи підрядника завжди виражається в тій чи іншій матеріальній формі, тобто є уречевленим (матеріалізованим) [17, с. 20].

Однак критерій наявності або відсутності уречевленого результату не завжди є вдалим для розмежування договорів перевезення та підряду. Приклад цього наводить Ю.В. Романець, зазначаючи, що «вантажно-розвантажувальні роботи або підйом меблів на десятій поверх житлового будинку також спрямовані на переміщення вантажу. Однак ця ознака не робить зазначені зобов'язання перевезенням» [18, с. 435]. Таким чином, виконана робота за договорами підряду не завжди має уречевлений результат, подібно як це має місце в договорах перевезення. Особливістю договору перевезення, яка відрізняє його від договору підряду, є переміщення певних об'єктів за допомогою транспортних засобів.

Другою відмінністю договорів з надання транспортних послуг від договорів підряду є те, що за договорами про надання транспортних послуг виконавець (перевізник) повинен надати послугу особисто (ч. 2 ст. 902 ЦК України). Як підкреслює В.В. Луць, «головну особливість договорів про надання послуг, на відміну від договорів з виконання робіт, складає те, що надання послуг невіддільне від діяльності особи, яка надає послуги» [19, с. 572]. Тоді як за договорами підряду підрядник за загальним правилом має право залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників) (ч. 1 ст. 838 ЦК України).

Третьою відмінністю договорів з надання транспортних послуг від договорів підряду є те, що для останніх характерною є процедура приймання та передачі результату робіт, що з юридичної точки зору свідчить про визнання договору підряду виконаним. «Дана ознака підрядних договорів не має місця ні в одному із транспортних договорів, оскільки в ході транспортування не створюються матеріальні цінності або інший результат, який міг би бути переданий замовнику (вантажовідправнику). Предмет більшості транспортних договорів полягає в діях по переміщенню матеріальних цінностей або забезпечення (обслуговування) цього процесу. Тому жоден з

транспортних договорів не може бути визнаний договором підрядного типу» [1, с. 263].

Четвертою відмінністю досліджуваних договорів є різний розподіл ризиків, які покладаються на сторону, що виконує договір. Так, за договорами про надання транспортних послуг у разі неможливості виконати договір, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату (ч. 2 ст. 903 ЦК України). Тоді як для договорів підряду виконання роботи підрядником на власний ризик є конститутивною ознакою, яка закріплена у самому понятті договору підряду (ч. 1 ст. 837 ЦК України) та загальних положеннях про підряд, відповідно до яких якщо предмет договору підряду до здачі його замовникові був випадково знищений або закінчення роботи стало неможливим без вини сторін, підрядник не має права вимагати плати за роботу (ч. 1 ст. 855 ЦК України).

По-п'яте, значна частина договорів перевезення є договорами приєднання, які можуть укладатися лише шляхом приєднання другої сторони до умов договору, запропонованих перевізником в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору. Тоді як за договорами підряду робота виконується підрядником на індивідуальне замовлення замовника.

По-шосте, у договорах з надання транспортних послуг замовник послуг не контролює процес їх надання виконавцем, законодавством України такі повноваження на нього не покладені, тоді як в договорах підряду замовник має право в будь-який час перевірити хід і якість роботи підрядника (ст. 849 ЦК України).

На сьогодні поза межами правового регулювання залишаються договірні відносини перевезення, які здійснюються епізодично, та (або) на безоплатній основі. Оскільки за своєю правовою природою такі договірні відносини також є відносинами перевезення, вони повинні бути врегульовані окремою нормою у Главі 64 ЦК України, а до її закріплення – регулюватись зальними положеннями про послуги, визначеними у Главі 63 ЦК України.

Вищенаведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки. Договори з надання транспортних послуг та договори підряду є самостійними договірними конструкціями із власною правовою природою, мають самостійне правове регулювання, тому застосування до договірних відносин з надання транспортних послуг норм Цивільного кодексу України про підряд є недопустимим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. Кн. 4. Москва: Статут, 2011. 914 с.
2. Серебровский В.И. Гражданское право / ученик для юридических школ. М.: Юриздат НКЮ, 1945. 536 с.
3. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях / Уклад.: Ю.В. Білоусов, І.Р. Калаур, С.Д. Гринько та ін. / За ред. Р.О. Стефанчука та М.О. Стефанчука. Т.2. К.: Правова єдність, 2009. 1240 с.
4. Шершеневич Г.Ф. Учебник торгового права / по изданию 1914 г. М.: Спарк, 1994. 335 с.
5. Шешенин Е.Д. Общие проблемы обязательств по оказанию услуг. Антология уральской цивилистики. 1925–1989: Сборник статей. М., 2001.
6. Красавчиков О.А. Система отдельных видов обязательств. Советская юстиция. 1960. № 5. С. 40–46.
7. Танчук И.А., Ефимочкин В.П., Абова Т.Е. Хозяйственные обязательства. М., 1970. 216 с.
8. Быков А.Г. Система хозяйственных договоров. Вестник МГУ. Право. 1974. № 1. С. 3–9.
9. Иоффе О.С. Обязательственное право. М., 1975. 880 с.
10. Санникова Л.В. Обязательства об оказании услуг в российском гражданском праве. М.: «Волтерс Клувер», 2007. 112 с.
11. Федорченко Н.В. Договірні зобов'язання з надання послуг: дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2015. 443 с.
12. Брагинский М. И. Договор подряда и подобные ему договора. М., 1999. 254 с.
13. Гражданский закон Латвийской Республики: Закон от 25 мая 1993 г. URL: http://www.pravo.lv/law_ru.html (дата звернення: 01.03.2018).
14. Беренс П. Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии / Пер. с нем. М., 2001. 336 с.
15. Луць В.В. Загальні положення про транспортні договори. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова та ін.: за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
16. Гражданское право России: Обязательственное право Курс лекций. / Отв. ред. О.Н. Садилов. Часть вторая. М., 1997. 704 с.
17. Гриняк А.Б. Особливості розмежування договорів підляду та договорів із надання послуг. Підприємство, господарство і право. 2012. № 4. С. 18–20.
18. Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России. М.: Норма, Инфра-М, 2013. 496 с.
19. Зобов'язальне право: теорія і практика: навч. посіб. для студентів юрид. вузів і ф-тів ун-тів / О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць та ін. ; за ред. О. В. Дзери. К. : Юрінком Інтер. 1998. 912 с.

Лукасевиц-Крутник Ірина Степанівна

РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРІВ З НАДАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ ТА ДОГОВОРІВ ПІДРЯДУ

Стаття присвячена дослідженню розмежування договорів з надання транспортних послуг, зокрема, договорів перевезення з найбільш близькими до них договірними конструкціями – договорами підляду. В ній звернено увагу на договори з надання транспортних послуг, які закріплені нормами Цивільного кодексу України, а також непоіменовані договори з надання транспортних послуг, які законодавством України не врегульовані. В результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що договори перевезення та договори підляду є самостійними договірними конструкціями з різною правовою природою, а також з'ясовано критерії їх розмежування.

Ключові слова: договори з надання транспортних послуг, договір перевезення, договір підляду.

Лукасевиц-Крутник Ирина Степановна

РАЗГРАНИЧЕНИЕ ДОГОВОРОВ ПО ПРЕДОСТАВЛЕНИЮ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ И ДОГОВОРОВ ПОДРЯДА

Статья посвящена исследованию разграничения договоров по предоставлению транспортных услуг, в частности, договоров перевозки с наиболее близкими к ним договорными конструкциями – договорами подряда. В статье обращено внимание на договоры по предоставлению транспортных услуг, которые закреплены нормами Гражданского кодекса Украины, а также непоименованные договора по предоставлению транспортных услуг, которые законодательством Украины не урегулированы. В результате проведенного исследования сделан вывод, что договоры перевозки и договора подряда являются самостоятельными договорными конструкциями с разной правовой природой, а также выяснены критерии их разграничения.

Ключевые слова: договоры по предоставлению транспортных услуг, договор перевозки, договор подряда.

Lukasevych-Krutnyk Iryna

DISTRIBUTION OF TRANSPORT SERVICES CONTRACTS AND CONSTRUCTION CONTRACTS

Agreements on the provision of transport services have traditionally entered into the daily lives of every individual and the activities of legal entities, and the question of their legal nature seemed to have long been exhausted in the thorough theoretical studies and scientific discussions in the pages of legal literature. However, the harmonization of legislation with European standards, which is taking place in Ukraine today, and the emergence of new unresolved contract structures for the provision of transport services, require a revision of the legal nature of the treaties under study through the prism of modern realities.

The contract of carriage is perceived by modern civilist doctrine and contractual practice as an independent variant of the contract in the system of civil contracts, defined by the Civil Code of Ukraine. However, such a perception has a long prehistory. After all, the scientific community has not always clearly understood the legal nature and place of the contract of carriage. By consolidating the transportation agreement in the twentieth century as an independent

contract design at the level of the codified act of civil law, individual lawyers considered the contract of carriage as a variety of contract or as a special type of contract, consisting exclusively of elements of other civil law contracts. Discussion of the legal nature of transport services contracts is relevant today.

The article is devoted to the study of the delimitation of contracts for the provision of transport services, in particular, transportation contracts, with the contract treaty closest to them – construction contract. The study draws attention to contracts for the provision of transport services, which are enshrined in the norms of the Civil Code of Ukraine, as well as non-named contracts for the provision of transport services, which are not regulated by the legislation of Ukraine.

As a result of the study, it was concluded that transportation contracts and construction contracts are independent contractual structures with different legal nature, which is determined by the purpose of the agreement, as well as a number of other criteria for differentiating such agreements are ascertained.

Key words: contracts on rendering transport services, contract of carriage, construction contract.

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 519.7

Токарева Віра Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ (ЩОДО ПИТАННЯ ТВОРЧОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ)

Вступ. У Японії, де робот вперше в історії Мічіхіто Мацуда в 2018 році став кандидатом на пост мера японського міста Тама [1], розробляється законодавство, що захищає авторські права на твори, створені за допомогою штучного інтелекту, яке набрало чинності у квітні 2017 року. Зміни в законодавстві спрямовані на створення умов для притягнення порушників до відповідальності за незаконне використання створених літературних та музичних творів. Компенсацію за порушення авторства в такому разі планується присуджувати розробникам програмного забезпечення «талановитого» робота [2].

В Японії помічники-роботи займаються найчастіше простою роботою: (ведуть автоматизований облік, стежать за обсягом виробництва, роблять замовлення товарів в торгові точки). Проте є роботи, які створюють твори, наприклад, у 2016 році на літературному конкурсі повість, створена комп'ютером, пройшла відбірковий тур.

Таким чином, актуалізується питання щодо визначення правового статусу творів, сгенерованих штучним інтелектом та можливості визнання його суб'єктами правовідносин і авторського права.

Стан дослідження теми. Питання, пов'язані із правовими аспектами використання інформаційних технологій, порушувалися у працях І.В. Давидової, К.Г. Некіт, О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова та інших. Проблеми роботозаміщення та штучного інтелекту досліджуються у роботах І.В. Понкіна, К. Боуер, А.-М. Брайд та інших.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження аспектів, пов'язаних із правовим регулюванням штучного інтелекту та творчих об'єктів, згенерованих обчислювальною технікою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якщо виходити з того, що програмне забезпечення та Інтернет речі (ІоТ) є засобами

виробництва, механізмами, які вирішують поставлені людиною прикладні технічні завдання, то покладені в основу цих пристроїв та способів алгоритмічні рішення – винаходи, корисні моделі, промислові зразки і об'єкти ноу-хау – є об'єктами традиційного захисту інтелектуальної власності. Генерована ними інформація може бути захищена як об'єкт суміжних прав, якщо відповідає ознакам охороноздатності (наприклад, база даних для ЕОМ або збірник) [3].

Прихильники можливості створення сильного штучного інтелекту висловлюють аргумент, що комп'ютери можуть бути запрограмовані на отримання несподіваних результатів шляхом включення у їх обробку елементів випадковості. Якщо вкласти властивість непередбачуваності в систему, можна створити умови для машинної творчості. Якщо ж запрограмувати їх на непередбачувані дії, в деяких випадках машина може збунтуватися проти порядку свого попереднього виробництва і відчує необхідність породжувати безлад.

Свого часу А. Лавлейс дотримувалась логіки, що творчість полягає у здатності здійснювати непередбачувані дії, поза рутинними, своєю чергою поведінка комп'ютера має характер, детермінований встановленими правилами, що виключає можливість машинної творчості. Отже, враховуючи те, що творчість вимагає людської свідомості, можливість запрограмувати машину здійснювати вчинки, які асоціюються із творчістю (створення безладу, випадковості), не буде достатньою для визнання за штучним інтелектом здатності до творчості. У такому разі програмування елемента випадковості або непередбачуваності не можна вважати творчістю у істинному розумінні [4].

Скептики щодо сильного штучного інтелекту посилаються на експеримент Джона Сірлома, який доводить, що, хоча комп'ютери можуть бути запрограмовані правильно застосовувати пра-

вила лінгвістики, вони позбавлені можливості дійсно розуміти мову. В експерименті особа, володіюча лише англійською мовою, сидючи одна в кімнаті, маніпулює китайськими ієрогліфами відповідно до інструкцій, наданих їй англійською, не розуміючи їх значення. Своєю чергою тим, хто знаходиться поза кімнатою, здається, що вона розмовляє китайською [5].

Також є ще одна думка не на користь штучного інтелекту про те, що творчі результати, генеровані ним, не можна у повній мірі назвати новими об'єктами – з точки зору форм та концепцій, це все ті ж відомі твори, хоча ускладнені, об'ємні. Штучний інтелект залишається позбавленим уяви та емоційного інтелекту, тому відтворює категорії та образи, вже закладені в нього людиною, тому створення чогось абсолютно нового та вираження справжньої творчості не відбувається [6].

Водночас вже відомі результати штучного інтелекту у галузі творчості. Так, британський художник, професор Каліфорнійського Університету в Сан Дієго Г. Коен, який представляв Великобританію на Венеціанській бієнале, розробив комп'ютерну програму AARON, здатну самостійно генерувати будь-яку кількість картин. З 1973 року і ще в кінці 80-х Коен жартував, що буде єдиним художником, чия посмертна виставка можна буде скласти з нових робіт, виконаних після його смерті [7].

В 2006 году професор коледжу Голдсміт в Лондоні, С. Колтон, досліджуючий питання створення систем штучного інтелекту для генерації нових ідей або обчислювальної творчості, стверджує, що критерії, за якими зазвичай оцінюються здібності штучного інтелекту – проходження тесту Тьюринга та здібність до переконливого спілкування – не є об'єктивними для оцінки творчих здібностей штучного інтелекту [8].

Науковець припускає, що для оцінки вираження здібностей до творчості штучному інтелекту необхідно довести здатність до майстерності, сприйнятливості та обдарованості уявою. З урахуванням цих критеріїв С. Колтон розробив програмне забезпечення під назвою The Painting Fool, твори якого вже приймали участь у різноманітних виставках та вернісажах. Програма не лише конвертує фоторафії у твори живопису та графіки, а навіть здатна реагувати на емоції: на підставі сканованої статті про війну в Афганістані та виділених у ній слів «NATO», «війська» та «британський» програма знайшла зображення, пов'язані з ними, та склала з цих зображень композицію, яка відображатиме зміст і настрої статті. Генерую-

чи твори в різних техніках – живописних і графічних – програма може оцінити власні результати. На паризькій виставці бажаючі могли отримати портрет, позувавши ноутбуку, на екрані якого, власне, і з'являлася робота, виконана у різних настроях та техніках. С. Колтон запрограмував систему таким чином, що вона реагує на негативні новини в статті та може відмовитись генерувати будь-які твори взагалі, впавши у відчай. Наступна мета С. Колтона – генерування програмою «The Painting Fool» літературних творів [7]. Основна мета, яку переслідував програміст, – перевірити, чи можуть люди сприймати творчість комп'ютерної програми, як таку, що дійсно заслуговує на увагу [9].

Результати алгоритмічної творчості ще не можуть претендувати на Пулітцерівську премію, проте слід визнати, що на цей час наявний істотний розвиток алгоритмів штучного інтелекту та одного з його напрямів – лінгвістичного інтелекту, що поліпшив якість літературних і технічних перекладів.

У 2003 році Р. Курцвейлу був наданий Патент США на комп'ютерний метод створення особистості поета для написання та читання поезії, генеруючий аналітичні моделі, призначений для використання в якості помічника для написання та автоматичного генератора поезії. Він здатний аналізувати вірші і створює модель послідовності слів, заснованих на віршах, які він щойно прочитав. Потім він пише оригінальні строфи поезії, використовуючи створену ним модель [10].

«Кібернетичний поет» це не єдина програма, що генерує літературні твори. Робот на ім'я Брутус (ім'я обрано через те, що перша генерована робота була присвячена зраді), розроблений С. Брінгсджордом та Д. Ферруччі, пройшов тест Тьюринга, як здатний генерувати історії, які вважаються достатньо творчими, хоча набагато нижче рівня людської творчості.

Під час розробки Брутуса С. Брінгсджорд та Д. Ферруччі прагнули впровадити програму, яка буде створювати історії, що можуть варіюватися за різними критеріями, – сюжетом, характером, налаштуваннями, темами, стилем письма та образністю. Вони виходили з передумови, що складна або «белетристична фантастика» демонструє високий ступінь мінливості в цих різних вимірах, тоді як «формульна фантастика» (наприклад, жанрова фантастика, така як романтика і таємні романи) демонструє низький ступінь мінливості [11].

Щодо питання визнання авторського права на твори, генеровані штучним інтелектом, то вчені з

США, з огляду на законодавство про авторське право і судову практику, пропонують розглядати комп'ютерні програми, нейромережі, які автономно можуть генерувати твори, як належні «авторські твори» в силу їх взаємозв'язку з людською творчістю.

Так, на відміну від законодавства США, де не містяться вимоги про визнання авторства лише за людиною, у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автором визнається лише фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір.

Дотримуючись формальної логіки, можна припустити, що автор програмного забезпечення, що генерує твори, є власником авторського права на твір, створений його програмним забезпеченням.

Однак те, що може бути зрозумілим інтуїтивно або концептуально, не обов'язково очевидно доктринально. З огляду на законодавство, автор програмного забезпечення володіє авторським правом (наприклад, Гарольд Коен володіє авторськими правами на AARON, Р. Курцвейл володіє авторським правом і патентом на Кібернетичного Поета); проте, наскільки очевидно, програміст має авторське право на твори, генеровані самим програмним забезпеченням, яке функціонує саме по собі, створюючи власні варіанти творів. Можна пропустити обставину, що саме програма Р. Курцвейла генерувала вірші, та називати його безпосередньо автором твору, Коена ж цілком можливо вважати автором картин, генерованих Аароном, але тоді буде упущений процес виробництва та створення творів. Таке ствердження не буде відповідати дійсності навіть якщо буде вирішувати питання, що наразі є не врегульованим авторським правом [4].

Актуальним залишається і питання щодо можливості охорони результатів машинного перекладу та випадків редагування такого перекладу, навіть у незначній частині, людиною.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» похідний твір – це твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів).

Згідно зі ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» перекладачам та авторам інших похідних творів належить авторське право на здійснені ними переклад, адаптацію, аранжування або іншу переробку. Перекладачі і (або) автори інших похідних творів користуються авторським правом на створений ними твір за умови дотримання ними прав автора, твір якого зазнав перекладу, адаптації, аранжування або іншої переробки. Авторське право перекладачів і (або) авторів інших похідних творів не перешкоджає іншим особам здійснювати свої переклади і переробки тих самих творів.

Тож, літературний переклад вважається окремим твором, якому надається правова охорона. Проте водночас постає питання щодо можливості охорони результатів машинного перекладу та випадків редагування такого перекладу, навіть у незначній частині, людиною. З огляду на те, що ні автор програми (інструменту), ні сама програма не вносять творчого доробку у створення фінального результату, можна припустити, що автором має визнаватися тільки її оператор, користувач, який налаштував систему на створення певного об'єкта.

Водночас програми та інтелектуальні системи, в тому числі ті, яким властива здатність до саморозвитку та навчання, ще не стали окремою категорією авторів результатів інтелектуальної діяльності не через технічну складність їх створення та поширення, а через те, що поки не виникли юридичні передумови для цього.

Слід враховувати, що генеровані твори мають механічне походження та є результатом обробки даних, а програма має опосередковане відношення до авторства та творчості людини. Це має значення коли генеровані твори можуть бути помилково прийняті за творчість людини, тому виникає спокуса приписати авторство людському агенту [4]. Тож, поки штучний інтелект не має самосвідомість, не усвідомлює про порушення інтелектуальних прав, існуючі відносини можуть бути врегульовані наявними засобами.

Враховуючи вищевикладене, слід визнати стрімкий рівень зростання та розвитку штучного інтелекту у різних сферах суспільства, що свідчить про те, що людство поступово рухається в епоху цифрового авторства, в якій цифрові роботи (програмний код) будуть здатні відносно автономно генерувати інші твори, які не будуть відрізняються від творів людського авторства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мэром японского города впервые в истории может стать робот. URL: <https://www.segodnya.ua/world/wnews/merom-yaponskogo-goroda-vpervye-v-istorii-mozhet-stat-robot-1132501.html>.
2. Малетина Е. Авторские права на произведения искусственного интеллекта в Японии будут под защитой законодательства. 11 мая 2016. URL: <https://oxpaha.ru/corporate/avtorskie-prava-na-proizvedeniya-iskusstvennogo-intellekta-v-yaponii-budut-pod-zashhitoy-zakonodatelstva/>.
3. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: монографія / за ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 248 с.
4. Bridy Annemarie Coding Creativity: Copyright and the Artificially Intelligent Author 2012 STAN. TECH. L. REV. 5 URL: <http://stlr.stanford.edu/pdf/bridy-coding-creativity.pdf>
5. Основные тенденции развития права интеллектуальной собственности в современном мире, в том числе новые объекты интеллектуальных прав и глобальная защита подготовлено по заказу Акционерного общества «Российская венчурная компания» Москва, 2017.
6. Selmer Bringsjord Chess is Too Easy/ March 1, 1998 URL: <https://www.technologyreview.com/s/400154/chess-is-too-easy/>.
7. Гейфорд М. Искусство будущего: компьютер ставит вопрос о природе творчества URL: <https://artelectronics.ru/posts/iskusstvo-buduschego-kompyuter-stavit-vopros-o-prirode-tvorchestva>
8. Richard Moss Creative AI: The robots that would be painters URL <https://newatlas.com/creative-ai-algorithmic-art-painting-fool-aaron/36106/>.
9. Форд М. Роботы наступают: развитие технологий и будущее без работы. Москва. 2016. Альпина Нон-Фикшн. 430 с.
10. Ray Kurzweil’s Cybernetic Poet: HOW IT WORKS URL: http://www.kurzweilcyberart.com/poetry/rkcp_how_it_works.php.
11. Вызов 2035 / Агамирзян И. Р. и др.; Сост. Буров В. В. М., 2016 URL: http://www.rvc.ru/upload/iblock/327/challenge_2035.pdf.

Токарева Віра Олександрівна

ОБЧИСЛЮВАЛЬНА ТВОРЧИСТЬ (ЩОДО ПИТАННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ)

У статті розглядаються окремі правові аспекти штучного інтелекту та генерації творчих об’єктів обчислювальною технікою. Встановлено, що штучний інтелект, крім позитивного впливу, ставить питання та необхідність щодо його правового регулювання. З’ясовано, що сьогодні людство переживає наслідки «третього комп’ютерного тектонічного зрушення» – коли комп’ютерні технології самі здатні відтворювати результати творчості без участі людини. Досліджено, що правові аспекти результатів творчості машин турбують вчених давно і мають історію, яка почалася з XVIII століття. Стрімкий розвиток техніки та штучного інтелекту свідчить, що людство рухається в епоху цифрового авторства, в якій штучний інтелект буде відносно автономно генерувати нові твори, які не відрізняються від творів авторства людини.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, об’єкти інтелектуальної власності, роботозаміщення, штучний інтелект, алгоритмічна творчість, обчислювальна творчість.

Токарева Вера Александровна

ВЫЧИСЛИТЕЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО (К ВОПРОСУ ТВОРЧЕСТВА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА)

В статье рассматриваются отдельные правовые аспекты искусственного интеллекта и вычислительного творчества. Установлено, что искусственный интеллект, кроме позитивного влияния, ставит вопросы о необходимости его правового регулирования. Выяснено, что человечество переживает последствия «третьего компьютерного тектонического сдвига» – когда компьютерные технологии стали сами воспроизводить результаты творчества без участия человека. Исследовано, что правовые аспекты результатов творчества машин беспокоят ученых давно и имеет долгую историю, которая началась еще в XVIII веке. Возрастание роли и значения искусственного интеллекта предполагает, что человечество постепенно и верно движется в эпоху цифрового авторства и вычислительного творчества, в которой искусственный интеллект будет относительно автономно создавать произведения, не отличимые от произведений человеческого авторства.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, объекты интеллектуальной собственности, роботозамещение, искусственный интеллект, алгоритмическое творчество, вычислительное творчество.

To Kareva Vira

COMPUTATIONAL CREATIVITY (FOR THE ISSUE OF CREATIVITY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE)

The article deals with legal aspects of artificial intelligence and computer generated art works. The increasing importance of artificial intelligence are analyzed. It is revealed that today mankind is going through the consequences of the “third computer tectonic shift”. The first computer tectonic shift occurred in the 80’s of the XX century, when computers changed consumers’ behavior patterns copyright and information objects. The second shift occurred in the 90s, when the Internet revolution spread distribution free content. Nowadays, mankind experiencing the “third computer tectonic shift” when computer technologies start to create art objects by themselves.

Programers create the preconditions when computers generate works of art, practically without their people’s participation. It is researched that this problem has worried scientists for a long time ago. The results algorithmic creativity has a fairly long history dating to the 18th century.

УДК 347.774.028:796

Лавренюк Олег Юрійович,

аспірант кафедри цивільного і господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ СПОРТУ (НА ПРИКЛАДІ ЗНАКА ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ)

Постановка проблеми. Спорт є однією із найважливіших сфер суспільного життя та головною основою збереження та зміцнення здоров'я населення. Відповідно до ст. 22 Конституції України право на заняття спортом є формою реалізації права на здоровий спосіб життя як невід'ємне право на життя людини, гарантування якого забезпечене статтею 27 Конституції України. Розвиток сфери спорту неможливий без використання таких продуктів творчої інтелектуальної діяльності, як засоби індивідуалізації, оскільки комерціалізація спорту досягла сьогодні досить великих масштабів.

До засобів індивідуалізації відносять торговельні марки (знаки для товарів та послуг); комерційні найменування, географічні зазначення. Крім цього, до них можуть належати також об'єкти, не визначені як засоби індивідуалізації, але такі, що спрямовані на ідентифікацію особи або її продукції, такі як слогани, корпоративні герої, звукові та ароматні композиції тощо.

Практика використання засобів індивідуалізації у сфері спорту свідчить про численні порушення, пов'язані, зокрема, з використанням знака для товарів і послуг.

Стан дослідження теми. Останнім часом активувалися наукові дослідження у сфері спорту, зокрема, у галузі приватного права. Дослідженнями охоплюються питання визначення спортивного права (Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, А.В. Коструба, Р.Б. Шишка, С.О. Сліпченко, М.О. Ткалич, В.В. Кочин, О.О. Ющик та інших), встановлення правової сутності професійних спортивних відносин (А.Б. Гриняк), правові засади та джерела регулювання в сфері спорту (М.К. Галянтич, М.Д. Пленюк, Г.В. Самойленко, О. Завальнюк), проблеми деліктних зобов'язань у сфері спорту

(К.І. Спасова, Н.О. Тищук тощо). Розглядаються і питання інтелектуальної власності у сфері спортивної діяльності у аспекти визначення права на спортивний бренд (Г.О. Гаро, О.О. Кушнір), захисту прав інтелектуальної власності у спорті (О.І. Харитонова), боротьби з контрафактною продукцією у сфері спорту (О. Мамуня, Ю. Чижова). Однак наразі в Україні відсутнє комплексне дослідження проблем захисту прав інтелектуальної власності у сфері спорту, що охоплювало б всі аспекти даного правового явища. З огляду на те, що найбільш поширеним об'єктом прав інтелектуальної власності у сфері спорту є засоби індивідуалізації, саме з них і треба починати дослідження означених питань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» спорт – це діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них. Спорт має такі напрями: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів, олімпійський спорт, неолімпійський спорт, службово-прикладний та військово-прикладний спорт, спорт осіб з інвалідністю тощо [1].

Як справедливо зазначається в літературі, сьогодні спорт, особливо професійний, повністю комерціалізувався і розглядається як різновид бізнесу. Виділяють навіть окрему структуру індустрії спорту, яка включає в себе наступні комерційні напрями: 1) передачу виключних прав на використання назви спортивного заходу та його символіки,

передача права на висвітлення спортивного заходу; 2) рекламу; 3) продаж вхідних квитків на спортивні заходи; 4) виготовлення та продаж спортивної атрибутики, товарів; 5) передачу прав на результати інтелектуальної діяльності або на засоби індивідуалізації; 6) продаж акцій професійних спортивних клубів; 7) трансфери спортсменів; 8) здавання в оренду/прокат спортивних будівель та споруджень, обладнання; 9) організацію та проведення лотерей; 10) участь професійних спортивних клубів у міжнародних спортивних змаганнях тощо [2].

Таким чином, сучасний спорт є повноцінним сегментом ринкової економіки, при цьому економісти виділяють чотири стовпи сучасного спортивного ринку: мерчандайзинг (у розумінні просування і розповсюдження брендкованої продукції, захищеної товарними знаками спортивних організацій), спонсорство, продаж медіа-прав, продаж квитків. З виділених чотирьох сегментів три перші мають безпосередній зв'язок зі сферою прав інтелектуальної власності і продукують дві третини доходу загальносвітового спортивного ринку [3].

Як уже зазначалось, саме використання засобів індивідуалізації у сфері спорту тягне численні порушення, пов'язані, зокрема, з використанням знака для товарів і послуг.

Слід зазначити, що термін «торговельна марка» є прямим запозиченням із англійської мови і, по суті, термін «знак для товарів і послуг» та «торговельна марка» означають одне і те саме поняття і тому можуть вживатися як рівнозначні. Торговельна марка є об'єктом промислової власності, юридичний захист котрого здійснюється на основі Цивільного кодексу України та закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Торговельні марки – це більше, ніж просто товари й послуги. Вони уособлюють усю діяльність фірми і символізують головну її концепцію. Зазвичай існування компанії залежить від її марки і ніколи навпаки. Компанії, менеджери яких не приділяють належної уваги розвитку своїх торговельних марок, приречені на посередні фінансові результати. За правильного управління маркою поточний обсяг продажу фірми, скажімо, у 100 млн. через п'ять років може збільшитися на 30-50 млн. Але відбудеться це тільки тоді, коли підприємство візьме на озброєння наймогутнішу зброю зростання: свою торговельну марку. Торговельна марка (бренд) – це нематеріальний, але водночас надзвичайно важливий компонент діяльності компанії. Зазвичай у споживача не виникає асо-

ціативних зв'язків із товаром або послугою. Якщо такий зв'язок якимось чином встановлюється, то радше тільки з маркою. Певною мірою марку можна уявити як набір зобов'язань. Марка означає довіру, стабільність, певний спектр очікувань. Найсильніші марки світу посідають міцне місце у свідомості споживачів, згадуючи ці марки, всі думають практично про одне й те саме. Марка «ЗМ» асоціюється з інноваціями, «FedEx» – гарантованою доставкою в термін. Якщо ж пригадуються певні ситуації, зазвичай вони асоціюються з відповідними марками. Розваги для всієї родини – це «Disney»; високі спортивні досягнення – швидше за все «Nike» [4].

Головним призначенням торгової марки є підтвердження високої якості продукції, підтримання високого іміджу товаровиробника. Відомі торгові марки мають можливість значно підвищувати ціну на свою продукцію порівняно з іншими виробниками без відомого статусу. Дуже часто споживач надає перевагу саме відомій марці, не маючи уявлення про якісну базу певного аналогічного товару [5].

Виникнення на ринку товарів і послуг суб'єкта, що використовує ідентичні позначення (незалежно від того, зареєстровані вони чи ні), викликає високу вірогідність того, що споживач сприймає пропозицію про послуги останнього як наслідок розширення, розвитку вже знайомого йому підприємства. Таким чином, новостворений суб'єкт господарювання, використовуючи ділову репутацію відомої фірми, відбирає частину її клієнтів, що і є введенням в оману споживача [6].

Недобросовісні підприємці, користуючись ажіотажем вболівальників з приводу визначної спортивної події, виробляють та здійснюють продаж сувенірної продукції, спортивного інвентарю, одягу, аксесуарів з неправомірним використанням на них об'єктів авторського права, торговельних марок та промислових зразків.

Так, часто у продажу можна зустріти сувенірні магніти, записники, чашки, футболки, спортивні м'ячі сумнівної якості з нанесеними на них символікою спортивного заходу або спортивного клубу, фотографіями спортсменів, торговельними марками спонсорів спортивних заходів тощо. Однак відповідно до законодавства використовувати зазначені об'єкти інтелектуальної власності на товарах можливо лише після отримання на це дозволу у правовласника [7].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» використання імені, комерційного (фірмового) найменування,

торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати такі або подібні позначення у господарській діяльності, що призвело або може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання, є неправомірним. У ст. 5 цього ж Закону зазначено, що неправомірним використанням товару іншого виробника є введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом зміни або зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на це особи.

Позначення може бути визнане оманливим або таким, що здатне вводити в оману, коли є очевидним, що воно в процесі використання як знака не виключає небезпеку введення в оману споживача.

Відповідно до пункту 2 статті 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не можуть одержати правову охорону знаки, які є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу. Згідно з пунктом 4.3.1.9 Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, до позначень, що є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу, належать позначення, які породжують у свідомості споживача асоціації, пов'язані з певною якістю, географічним походженням товарів чи послуг або з певним виробником, які насправді не відповідають дійсності. Особливо це стосується торговельних марок, визнаних добре відомими.

Так, відомий американський виробник спортивного взуття Nike Innovate С.V. подав до Одеського суду позов на українську фірму за незаконне використання торговельної марки. «Nike». Innovate CV звернувся до Господарського суду Одеської області з позовною заявою до однієї з українських компаній, в якій просить суд заборонити останній здійснювати використання позначення NIKE, незалежно від колірної виконання, яке схоже настільки, що його можна сплутати зі знаком для товарів і послуг Nike для товару для «взуття», а також вилучити з цивільного обороту і знищити товар: взуття на підошві з полімерного матеріалу з верхом із композиційної шкіри: туфлі спортивні чоловічі, розмір 41-46: арт.8621 1520 пар [8]. Згідно з матеріалами суду компанія Nike

просить суд заборонити компанії «Торгосфера» нанесення позначення NIKE на продукцію, зберігання продукції з нанесеним позначенням, пропозицію продукції з нанесеним позначенням для продажу, продаж, імпорт, експорт, реекспорт, застосування такого позначення в рекламі, діловій документації, мережі Інтернет [9].

Також у цьому сенсі показовою є справа щодо визнання торговельної марки «NIKE» добре відомою і заборону використання цієї торговельної марки третій особі для власних косметичних товарів (1998 рік) [10].

Рішенням Федерального Верховного Суду Швейцарії від 28 серпня 1998 року торговельна марка «NIKE» позивача, яка була зареєстрована у Швейцарії для спортивних товарів ще з 1982 року, визнана добре відомою у Швейцарії станом на початок 1990-х років. Таким чином, суд дійшов висновку, що відповідач – іспанський виробник косметичної продукції – не має права використовувати в Швейцарії добре відому торговельну марку «NIKE» для власної парфумерної та косметичної продукції, навіть незважаючи на те, що він нещодавно зареєстрував і використовує дану торговельну марку на території Іспанії і надав суду певні докази імпорту парфумерної продукції «NIKE» з Іспанії до Німеччини.

Суд також не взяв до уваги факт реєстрації відповідачем торговельної марки «NIKE» у Швейцарії у 1984 році, яка не використовувалась включно до 1994 року. Суд дійшов висновку, що у споживачів може виникнути стійка асоціація між спортивним одягом (товарами) позивача, маркованими добре відомою торговельною маркою «NIKE», та косметикою (товарами) відповідача. За цих обставин суд встановив, що позитивний імідж добре відомої торговельної марки «NIKE» для спортивного одягу був неправомірно використаний іспанською компанією задля збільшення обсягів продажів власної косметичної продукції.

Дуже багато продукції з логотипами відомих торговельних марок продається і в Україні. Наприклад, журналіст А. Садовник у своєму репортажі «На себе – вишиванку, на продаж – «лівий» адидас» описує таку ситуацію: «Те, що у фірмовому магазині льонокомбінату продавали одяг із надписом adidas, довгий час нікого не дивувало. Хіба мало того «адідасу» по базарах та магазинах? Але знайшлися у Рівному люди, які спочатку придбали льонокомбінатівський adidas, а потім подали до суду за фальсифікацію всесвітньо відомої торгової марки. Одразу після цього «адідаси» із магазину льонокомбінату зникли. Хлопці купили

спортивні кофти з написом «adidas», а потім написали лист правовласнику з питанням, чи укладав він договір із Рівненським льонокомбінатом. Їм відповіли, що про такого рівненського виробника вперше почули і що ліцензії йому не видавали. Тому хлопці і звернулися до суду. Вони не хочуть, щоб в Україні продавали фальсифіковану продукцію» [11].

Суперечки виникають не лише через незаконне використання торговельної марки, але й через крадіжку запатентованих технологій. Так, знову ж таки американська компанія Nike черговий раз звинуватила німецьку компанію Puma в порушенні патентних прав та подала відповідний позов до суду.

У Nike вважають, що Puma незаконно використовувала запатентовані технології створення

взуття і таким чином порушила принцип вільної інновації. Зокрема, йдеться про схожі технології пошиття тканин Nike Flyknit і Puma IGNITE Proknit та виробництво підшов Nike Air Sole і Puma Jamming.

Американська компанія стверджує, що в новій моделі від PUMA EVOknit присутня її технологія Flyknit. Загалом Nike заявляє, що PUMA порушила чотири її патенти з 300 зареєстрованих.

Своєю чергою Puma заперечує свою причетність до крадіжки технологій [12].

Висновки. Навіть побіжне ознайомлення з матеріалами судової практики дає підстави зробити висновок про існування проблем у захисті прав інтелектуальної власності у сфері спорту, які потребують негайного вирішення з урахуванням специфіки відносин, що виникають у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 14, ст.80.
2. Некіт К.Г. Особливості комерційної експлуатації спортивних об'єктів: практичний аспект. Спортивне право України: сучасний стан та перспективи розвитку. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 жовтня 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 26.
3. Дорошенко Д.О. Захист від паразитичного маркетингу як один з пріоритетів спортивного права України. Спортивне право України: сучасний стан та перспективи розвитку. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 жовтня 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 49.
4. Електронний ресурс. Режим доступу: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0387&T=14&lng=1&st=0
5. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навчальний посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. С. 81 (384 с.)
6. Складання та подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг [Текст]: прак. посіб. / уклад. О.Д. Левічева, С.Т. Кривошей; МОН України. Державний департамент інтелектуальної власності. К.: [б. в.], 2007. 39 с.
7. Мамуня О., Чинова Ю. Боротьба з контрафактною продукцією у сфері спорту. URL: http://vkr.ua/ua/publications/articles/fighting_counterfeit_sport_products_in_ukraine/.
8. Nike подав до суду на фірму з України за використання бренду. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/companies/4026956-Nike-podav-do-sudu-na-firmu-z-ukrainy-za-vykorystannia-brendu>.
9. Nike подав до суду на українську компанію. URL: <https://economics.unian.ua/finance/10316523-nike-podav-do-sudu-na-ukrajinsku-kompaniyu.html>.
10. URL: <http://www.internationallawoffice.com/newsletters/Detail.aspx?g=3e4315da-de56-4fbd-a938-0c897249fac9>.
11. Садовник А. На себе – вишиванку, на продаж – «лівий» адидас. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/na-sebe-ivshivanku-naprodazh-liviyadidas>.
12. Відомі спортивні бренди Nike та Puma посварились. URL: <https://galfinance.info/ekonomika-ta-biznes/2018/05/11/vidomi-sportivni-brendi-nike-ta-puma-posvarilis/>.

Лавренюк Олег Юрійович

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ СПОРТУ (НА ПРИКЛАДІ ЗНАКА ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ)

У статті розглядаються проблеми захисту прав інтелектуальної власності у сфері спорту. Особлива увага приділяється захисту знака для товарів і послуг. Зроблено висновок про існування проблем у захисті прав інтелектуальної власності у сфері спорту, які потребують негайного вирішення з урахуванням специфіки відносин, що виникають у цій галузі.

Ключові слова: спорт, інтелектуальна власність, знак для товарів та послуг, захист прав.

Лавренюк Олег Юрьевич

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СФЕРЕ СПОРТА (НА ПРИМЕРЕ ЗНАКА ДЛЯ ТОВАРОВ И УСЛУГ)

В статье рассматриваются проблемы защиты прав интеллектуальной собственности в сфере спорта. Особное внимание уделяется защите знака для товаров и услуг. Сделан вывод о существовании проблем в защите прав интеллектуальной собственности в сфере спорта, которые требуют немедленного разрешения с учетом специфики отношений, которые возникают в этой отрасли.

Ключевые слова: спорт, интеллектуальная собственность, знак для товаров и услуг, защита прав.

Lavrenyuk Oleg

SOME PROBLEMS OF THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN SPORTS (EXAMPLE OF THE SIGN OF GOODS AND SERVICES)

The article deals with problems of protection of intellectual property rights in the field of sports. Particular attention is paid to the protection of the mark for goods and services. It is noted that the use of means of individualization in the field of sports involves numerous violations associated, in particular, with the use of the mark for goods and services. It is indicated that the term «trademark» is a direct borrowing from the English language and, in fact, the term «sign for goods and services» and «trademark» mean the same concept and can therefore be used as equivalent. Trademark is an object of industrial property, legal protection of which is carried out on the basis of the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Protection of Rights to Trademarks for Goods and Services». Frequently, trademark rights in the field of sport are violated. Unfair entrepreneurs, using the excitement of fans about an outstanding sporting event, produce and sell souvenirs, sports equipment, clothes, accessories with the illegal use of objects of copyright, trademarks and industrial designs on them. On sale you can find souvenir magnets, notebooks, cups, t-shirts, sports balls of dubious quality with the symbols of sporting events or sports clubs, photos of athletes, trademarks of sponsors of sporting events, etc. However, according to the law, use of these objects of intellectual property on the goods is possible only after obtaining permission from the right holder. According to Art. 4 of the Law of Ukraine «On Protection against Unfair Competition» the use of the name, commercial name, trademark (mark for goods and services), advertising materials, packaging of goods and periodicals, other designations without the permission (agreement) of the subject of management, which previously began to use their or similar notations in economic activities that led or may lead to confusion with the activities of this entity, is unlawful.

Based on the analysis of judicial practice, it was concluded that there are problems in the protection of intellectual property rights in the field of sports, which require an immediate solution taking into account the specifics of the relations arising in this area.

Key words: sports, intellectual property, sign for goods and services, protection of rights.

ПИТАННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА

УДК 347.6

Пономаренко Оксана Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

господарського та трудового права

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНА АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Аліментний договір є новим інститутом приватного права, який ще знаходиться в стані формування, про що свідчить, зокрема, й відсутність нормативної конструкції цього договору в СК України. Адже саме в нормативних конструкціях певного виду договору повинні бути відображені його особливості, у тому числі й специфіка припинення та зміни. Сьогодні ж суди, які розглядають справи щодо розірвання та зміни аліментних договорів, змушені керуватися закріпленими в ЦК України загальними положеннями про договір, без урахування специфіки аліментного договору. На відсутність спеціального нормативного регулювання розірвання та зміни аліментних договорів вказується й у судових рішеннях. Так, наприклад, Апеляційний суд Чернігівської області при розгляданні апеляційної скарги на рішення Деснянського районного суду м. Чернігова про розірвання аліментного договору та стягнення аліментів зазначив, що СК України не передбачає підстав для розірвання договорів про сплату аліментів на дитину [8] і в результаті суд при винесенні рішення посилався на ст. 651 та 653 ЦК України.

Але загальні положення про договір не завжди можуть бути застосовані до сімейних договорів, оскільки розраховані на правове регулювання типових цивільно-правових договорів, до яких сімейні договори не належать. Саме тому перед цивілістикою постає завдання дослідити особливості аліментного договору й запропонувати для нормативного закріплення спеціальні правила щодо припинення та зміни таких договорів.

Стан дослідження. До проблем, пов'язаних із розірванням та зміною аліментного договору звертаються ті вчені, предметом наукових інте-

ресів яких є сімейні договори. Серед науковців, результати наукових досліджень яких склали теоретичну базу цієї роботи, особливо необхідно зазначити М.В. Антокольську, В.К. Антошкіну, І.В. Жилінкову, Н.Ф. Звенігородську, Д.А. Медведєва, О.В. Михальнюк, А.М. Рабець, О.В. Розгон, Д.Б. Савельєва та інших. Водночас не викликає сумнівів, що проблеми сімейних договорів повинні досліджуватися з урахуванням й загально-цивілістичної наукової бази. В цивільному праві питання припинення та зміни договорів вивчаються в межах теорії договорів. Цим питанням присвячені багато фундаментальних досліджень, результати яких також будуть корисними при вивченні підстав припинення та зміни аліментних договорів.

Викладене дозволяє сформулювати основну мету цієї статті – визначити особливості припинення та зміни аліментного договору, які зумовлені його специфікою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Припинення та зміна договору характеризують його динаміку. Загальновідомо, що припинення договору є родовим поняттям щодо понять «розірвання договору» та одностороння відмова від договору» [15, с. 186]. Останні є способами припинення договору, до яких також належать й інші юридичні факти. Варто звернути увагу, що цивільне законодавство не закріплює ні поняття, ні підстави «припинення договору». Однак в літературі справедливо підкреслюється, що «розірвання договору» завжди визнається як припинення його дії (із застереженням, що зазначене поняття охоплюється більш широким поняттям «припинення договору», яке своєю чергою охоплюється ще ширшим поняттям «припи-

ненням зобов'язання» [16, с. 698–699]. Таким чином, до підстав припинення договору належать не лише розірвання та одностороння відмова, а й підстави, які законодавець закріплює як підстави припинення зобов'язань. М.І. Брагінський та В.В. Вітрянський відзначають, що «спеціальними випадками припинення договорів» можна назвати ситуації, за яких за наявності вказаних у законі обставин втрачають чинність зобов'язання, які складають зміст договору. Відносини, які складаються при цьому, регулюються здебільшого главою, дія якої рівною мірою поширюється на всі види зобов'язань, незалежно від підстав їх виникнення, а отже, й на зобов'язання договірні [1, с. 447–448]. До таких підстав ЦК України відносить виконання, передання відступного, зарахування зустрічних односторонніх вимог, новація, прощення боргу, поєднання боржника та кредитора в одній особі, неможливість виконання, смерть фізичної особи або ліквідація юридичної особи.

Варто відзначити, що перелік закріплених у ЦК України підстав припинення зобов'язань не є вичерпним. У законі або в самому договорі можуть бути передбачені й інші підстави припинення договорів (зобов'язань). Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 598 ЦК законом можуть бути встановлені випадки, коли припинення зобов'язань з певних підстав не допускається, що має особливе значення для сфери сімейних договорів.

Так, аліментні договори не можуть бути припинені з таких підстав, як зарахування зустрічних вимог та поєднання боржника та кредитора в одній особі. Неможливість припинення аліментних зобов'язань (договорів) зарахуванням зустрічних вимог зумовлюється насамперед особистим характером цього зобов'язання. Однак в науці наводились також й інші аргументи. Так, О.С. Йоффе пояснював неможливість припинення зобов'язання довічного утримання зарахуванням зустрічних вимог тим, що ці зобов'язання покликані забезпечити систематичне надання утримання, а тому зарахування протирічило б їх характеру та меті [4, с. 119], що повною мірою відповідає й аліментним зобов'язанням. Неможливість припинення аліментного зобов'язання шляхом поєднання боржника та кредитора в одній особі обґрунтовується також тісним зв'язком сімейних прав та обов'язків з особистістю, у зв'язку з чим відносно них неможливе правонаступництво. Вони припиняються смертю платника або отримувача аліментів. До того ж слід мати на увазі той факт, що за загальним правилом смерть боржника або кредитора не є підставою для припинення

зобов'язання. Лише як виняток, коли зобов'язання нерозривно пов'язане з особою кредитора або боржника, смерть одного з них припиняє таке зобов'язання. І саме до таких виняткових зобов'язань й належать аліментні зобов'язання.

Таким чином, особистий характер аліментних зобов'язань та їх цільове призначення виключає можливість їх припинення з деяких підстав, які є загальними для інших цивільно-правових зобов'язань.

Існують також певні особливості щодо припинення аліментного зобов'язання належним виконанням. О.С. Йоффе писав, що «серед перелічених підстав припинення зобов'язань на перше місце поставлене виконання. Це зрозуміло. Виконання зобов'язання становить собою нормальний спосіб припинення зобов'язань, який співпадає з тією метою, для досягнення якої вони встановлюються» [4, с. 115]. Особливість припинення аліментного договору з такої підстави зумовлена тривалим характером аліментного зобов'язання. Такі зобов'язання потребують систематичного виконання обов'язку протягом певного строку. Саме тому для припинення аліментного договору шляхом належного виконання необхідним є юридичний склад, до якого входять два юридичних факти – належне виконання обов'язку в кожний зазначений у договорі період (в аліментних договорах, як правило, встановлюється обов'язок щомісячної сплати аліментів й число місяця, до настання якого виконання обов'язку буде вважатися належним) та сплив строку договору.

Закінчення строку дії договору займає особливе місце серед підстав припинення договору та зобов'язань. Відповідно до ч. 1 ст. 631 ЦК України строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно договору. Таке визначення дозволило О.В. Дзері зробити логічний висновок, що це фактично означає, що договір є чинним упродовж строку, визначеного ним, а в момент спливу такого строку можна припустити, що його дія припиняється [3, с. 276]. У зв'язку з цим, варто зазначити, що строк дії аліментного договору може визначатися не лише періодом у часі (як правило роками, рідше – місяцями). Його припинення може пов'язуватися з певним моментом у часі й визначатися календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати (термін), наприклад, досягнення повноліття, закінчення навчання тощо.

Строк дії аліментного договору зазначається за домовленістю сторін й за загальним правилом

обирається вільно, що є проявом договірної свободи. Водночас існують певні проблеми, пов'язані з визначенням договірної свободи щодо визначення строку дії тих аліментних договорів, які укладаються між особами, право на отримання аліментів та обов'язок сплачувати аліменти яких зазначені у законі (аліментні зобов'язання *ex lege*). В СК України закріплюються не тільки підстави виникнення таких аліментних зобов'язань, але й підстави їх припинення. У зв'язку з цим природно виникає питання, чи мають право сторони такого аліментного договору визначити інший строк його дії?

Під час відповіді на це питання необхідно виходити з того, що строк дії договору та строк існування зобов'язання можуть не співпадати. Особливого значення це набуває саме в аліментних зобов'язаннях, які виникають з підстав, зазначених у СК. Аліментний договір, який укладається між особами, зазначеними у СК як платник та отримувач аліментів, за наявності умов виникнення такого зобов'язання, спрямований лише на визначення порядку виконання обов'язку, зазначеного законом. Саме тому у разі, коли сторони при укладанні аліментного договору зазначають менший строк його дії, ніж строк існування аліментного зобов'язання, зі спливом строку договору, аліментне зобов'язання не припиняється й аліменти можуть бути в подальшому стягнуті в судовому порядку. Якщо ж у договорі буде вказаний більш тривалий строк, ніж строк існування аліментних зобов'язань, вказаний у законі, то й аліментний договір, й аліментне зобов'язання припиняються зі спливом вказаного строку. Таким чином, навіть при зазначенні в аліментному договорі строку його чинності меншим, ніж строк існування аліментного зобов'язання, жодних порушень прав та інтересів отримувача аліментів це не тягне, оскільки у нього залишається можливість звернення до суду з позовом про стягнення аліментів¹.

Якщо в аліментному договорі не вказаний строк його дії, то здається, що аліментні договори, які спрямовані на визначення порядку виконання аліментного зобов'язання *ex lege*, припиняються з моменту настання фактів, що в СК вказані як підстави припинення аліментного зобов'язання. До того ж необхідно зазначити, що йдеться лише

про ті юридичні факти, з якими закон пов'язує автоматичне, тобто без звернення до суду, припинення аліментного зобов'язання. Вичерпний перелік таких підстав закріплений у СК залежно від виду аліментного зобов'язання. Так, аліментний договір, який спрямований на сплату аліментів на дитину припиняється в момент досягнення дитиною повноліття. Аліментний договір, спрямований на сплату аліментів повнолітньому сину, доньці, які продовжують навчання, припиняється або в момент закінчення навчання, або в момент досягнення ними 23 років. Аліментні договори, які спрямовані на сплату аліментів одному з подружжя, припиняються з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 82 СК, а саме: із дня поновлення працездатності, а також реєстрації отримувачем аліментів повторного шлюбу. Аліментний договір, який спрямований на сплату аліментів дружині під час вагітності та у разі проживання з нею дитини, припиняється з підстав, зазначених у ст. 85 СК, до яких належить припинення вагітності, народження дитини мертвою, передання дитини на виховання іншій особі, смерть дитини тощо.

Аліментні договори, які спрямовані на виникнення аліментного зобов'язання, тобто такі, що укладені між членами сім'ї та родичами, які за законом не мають права на отримання аліментів, якщо в них не вказаний строк їх дії, припиняються у разі їх розірвання.

Розірвання договору, як вже було зазначено, є одним із засобів його припинення. Відповідно до ч. 1 ст. 651 ЦК України за загальним правилом зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Закріплення такого загального правила у цивільному законодавстві є закономірним, оскільки відповідає сутності договору та є яскравим проявом договірної свободи. Як справедливо зазначила А.А. Уразова, «принцип свободи договору проявляється не тільки на стадії його укладання, а супроводжує договір протягом всього існування договірних правовідносин» [15, с. 186]. Саме тому сторони договору мають право в будь-який момент розірвати або змінити його. Таке право «практично нічим не обмежене, за винятком тих випадків, коли домовленість про розірвання договору зачіпає інтереси третіх осіб» [15, с. 186]. Сьогодні, відповідно до ст. 189 СК, договір про сплату аліментів на дитину укладається між батьками дитини, але відповідно до ч. 1 ст. 179 СК саме дитина є власником аліментів, які отримані на неї. У цьому зв'язку, логічно виникає питання, чи мають батьки дитини, які є сторона-

¹ У договірній практиці зустрічаються випадки укладання аліментного договору на менший трок, ніж існування аліментного зобов'язання. Наприклад, з матеріалів провадження № 2/2020/2578/2012 (Справа № 2020/9532/2012) випливає, що між позивачем та відповідачем був укладений договір про сплату аліментів в розмірі 500 грн. до досягнення дитиною 10 років.

ми такого договору, необмежене право на його розірвання або зміну? Жодних сумнівів щодо можливості безмежного розірвання аліментного договору, спрямованого на сплату аліментів на дитину, в науці не висловлюється. Так, наприклад, Я.В. Новохатська зазначає, що договір подружжя про надання утримання (мається на увазі саме дитині – О.П.) може бути розірваний за згодою сторін [13, с. 583]. Але такий підхід викликає певні сумніви.

Наслідком розірвання аліментного договору є виникнення у того з батьків, з яким проживає дитина, права на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів або заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів. До того ж відповідно до ч. 2 ст. 182 СК мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, а мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів. Відповідно до закону України від 07.12.2017 «Про Державний бюджет України на 2018 рік» прожитковий мінімум для дитини віком до 6 років з 1 грудня 2018 року складає 1 626 грн., для дитини віком від 6 до 18 років – 2 027 грн. Аналіз судової практики показує, що розмір аліментів на дитину при укладанні аліментних договорів визначається інколи вище, ніж розмір аліментів, який може бути присуджений за рішенням суду. Так, відомі випадки, коли розмір аліментів на дитину відповідно до умов аліментного договору встановлювався в сумі, яка еквівалентна 200 дол. США [7], 1 500 грн. [11] тощо. Саме тому розірвання аліментного договору за домовленістю сторін напевно погіршить матеріальне становище дитини, а тому не буде відповідати її інтересам. Для розірвання договору про сплату аліментів на дитину у батьків повинні бути поважні причини, до яких можуть належати зміна матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я. Крім того, розірвання договору, як слушно, зазначає А.Г. Карапетов становить собою двосторонній правочин, спрямований на припинення правовідношення, яке впливає з даного договору [6, с. 192]. Однак розірвання договору про сплату аліментів на дитину не має наслідком припинення аліментних правовідносин, на що звертають увагу й А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко [5, с. 74]. Мета такого договору – встановлення за домов-

леністю сторін певного порядку сплати аліментів. Розірвання такого договору, навпаки, має на меті припинення дії цього порядку. Після розірвання договору про сплату аліментів на дитину у того з батьків, з яким проживає дитина, поновлюється право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів на дитину.

Таким чином, кінцевою метою розірвання договору за домовленістю сторін здебільшого є зміна порядку сплати аліментів – з договірної на судовий. Але для досягнення цієї мети є інші способи захисту прав та інтересів – звернення до суду з позовом про розірвання договору про сплату аліментів та стягнення аліментів. При такому способі захисту суд має можливість оцінити обставини, які стали причиною для такого звернення, та винести рішення з урахуванням інтересів як дитини, так і платника аліментів. Саме тому ми вважаємо, що розірвання аліментного договору, спрямованого на сплату аліментів на дитину, є зміною порядку сплати аліментів. Звернення до суду з позовом про розірвання такого договору є більш ефективним засобом, який гарантує захист прав та інтересів дитини. Тому здається спірною можливість поширення на сторони аліментного договору загальних положень про договір щодо необмеженого права на розірвання договору за домовленістю сторін.

Зміна ж такого договору за домовленістю сторін повинна допускатися лише у разі збільшення розміру аліментів на дитину. Зменшення розміру аліментів завжди тягне погіршення майнового стану дитини, а тому не буде відповідати вимогам законодавства про те, що правочин, що вчиняється батьками, не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ч. 6 ст. 203 ЦК).

Таким чином, у СК України доцільно закріпити певні обмеження щодо права сторін на розірвання та зміну аліментного договору за домовленістю сторін з метою захисту інтересів дитини.

Припинення аліментних договорів, спрямованих на виникнення аліментного зобов'язання між членами сім'ї та родичами, також повинно мати певні особливості. Укладання таких договорів засноване на бажанні матеріально допомогти члену сім'ї або родичу, які потрапили у скрутне матеріальне становище, в основі якого лежать почуття взаємодопомоги, сімейної солідарності, морального обов'язку тощо. Такі договори не випадково пропонується визнавати різновидом договорів дарування [2, с. 454], оскільки їх об'єднуючими ознаками є безоплатний характер та особисті

мотиви укладення, що дозволяє визначити й загальні підходи до їх правового регулювання. Спільні риси безоплатних договорів дозволили Ю.В. Романцю висловити думку, про уніфікацію їх правового регулювання [12, с. 249]. Вже накоплений досвід правового регулювання безоплатних договорів буде корисним й при формуванні нормативних моделей аліментних договорів. Зокрема, вважаю доцільним втілити у сімейному законодавстві підхід щодо можливості односторонньої відмови від аліментного договору, укладеного між тими членами сім'ї та родичами, які за законом не повинні утримувати один одного. Такий підхід вже зарекомендував себе у цивільному законодавстві в нормативній моделі договору дарування. Так, відповідно до ст. 724 ЦК України дарувальник має право відмовитися від передання дарунку у майбутньому, якщо після укладання договору його майновий стан істотно погіршився. Обдарований же має право у будь-який час до прийняття дарунку на підставі договору дарування з обов'язком передати дарунок або у майбутньому відмовитися від нього. Безумовно, що такий підхід є винятком із загального правила щодо можливості розірвання договору лише за згодою сторін й зумовлений безоплатним характером договору дарування. Як справедливо вказує А.М. Ісаєв, саме безоплатний характер договору дарування допускає припинення договірних зобов'язань за одностороннім волевиявленням дарувальника, з одного боку, й відтворенням принципу «ніхто не може бути обдарований силоміць», з іншого [16, с. 249].

Вважаємо, що право на односторонню відмову від такого договору не потрібно обмежувати жодними підставами, оскільки бажання відмовитися від аліментного договору може бути зумовлене не тільки погіршенням матеріального становища, а й особистими мотивами, наприклад, неповажним відношенням отримувача аліментів до платника, або членів його сім'ї тощо.

Розірвання та зміна договору в судовому порядку можливі у двох випадках: по-перше, у разі істотного порушення договору іншою стороною (ч. 2 ст. 651 ЦК); по-друге, у зв'язку з істотною зміною обставин (ст. 652 ЦК). З урахуванням викладеного варто звернути увагу, що розірвання та зміна у судовому порядку можливі лише стосовно такого аліментного договору, який спрямований на визначення порядку виконання аліментного зобов'язання *ex lege*, оскільки інші аліментні договори можуть бути припинені шляхом односторонньої відмови будь-якої сторони.

Можливість застосування судового порядку щодо розірвання та зміни аліментного договору в науці піддається критиці й ставиться під сумнів. Так, А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко вважають, що застосування терміну «розірвання» з точки зору правової природи аліментного договору некоректне. На їхню думку, якщо звернути увагу на правову спрямованість цього юридичного факту (розірвання договору) у цивільному праві, то розірвання договору як особливий спосіб (підстава) припинення зобов'язань, характеризується спеціальною спрямованістю правоприміняючого юридичного факту. Розірвання ж аліментного договору не припиняє правовідносин між його суб'єктами, оскільки обов'язок сплачувати аліменти породжується не договором про сплату аліментів, а іншими юридичними фактами. Саме тому взамін терміну «розірвання» договору автори пропонують використовувати термін «припинення», який, на їх погляд, дозволить враховувати специфіку аліментного договору [5, с. 74].

Загалом погоджуючись із необхідністю враховувати специфіку аліментного договору в нормативному регулюванні, не можу підтримати думку щодо недоцільності використання терміну «розірвання» аліментного договору й застосування натомість терміну «припинення». На нашу думку, поняття «припинення» договору є достатньо широким за змістом й включає не тільки розірвання договору, а й інші юридичні факти, про що вказувалося на початку статті. Водночас варто погодитися з А.Е. Казанцевою та Е.П. Титаренко щодо недоцільності застосування поняття істотного порушення договору однією стороною як підстави розірвання аліментного договору за рішенням суду. Відповідно до ч. 2 ст. 651 ЦК України істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди інша сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладанні договору. А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко справедливо вказують, що при укладанні цивільного договору суб'єкти цивільного права розраховують насамперед на отримання певної вигоди, задоволення своїх потреб. Саме тому автори слушно запитують: «На що ж можуть розраховувати суб'єкти аліментного договору, адже вони не отримують вигоди й не задовольняють своїх потреб за рахунок іншого з причин безоплатного характеру договору?»

Цілком очевидно, що порушення аліментного договору може мати місце виключно зі сторони платника аліментів, оскільки саме він в силу одностороннього характеру цього договору обтяжений

юридичним обов'язком, зміст якого полягає у необхідності сплачувати аліменти в розмірі та в строки, які встановлені домовленістю сторін. Аліменти ж за їх цільовим призначенням припускають надання мінімально необхідних коштів до існування членам сім'ї та родичам, які не в змозі самостійно себе забезпечити. Саме тому будь-яке порушення з боку платника аліментів для отримувача має істотне значення й може бути підставою для розірвання договору в судовому порядку. Варто зазначити, саме таким шляхом йде й судова практика. Суди задовольняють позови про розірвання аліментних договорів при встановленні лише факту порушення його умов з боку платника аліментів. Так, наприклад, Апеляційний суд Чернігівської області задовольнив апеляційну скаргу про розірвання аліментного договору й, встановивши систематичне порушення умов цього договору платником аліментів, постановив рішення про розірвання аліментного договору [8]. Таким чином, однією з підстав розірвання аліментного договору за рішенням суду є порушення зі сторони платника аліментів.

Другою підставою для розірвання та зміни договору в судовому порядку є істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладанні договору. Варто зазначити, що за загальним правилом такий засіб захисту сторони мають право обрати лише тоді, коли вони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися. Тому в цій категорії справ обов'язковим є етап досудового врегулювання спору, відсутність якого є підставою для відмови в задоволенні позовних вимог. Водночас слід наголосити, що загально-цивілістичне правило щодо необхідності спробувати досудовий порядок вирішення спору не може застосовуватися до вимог про розірвання договору про сплату аліментів на дитину. Як вже було зазначено, такі договори повинні розриватися, переважно, у судовому порядку з метою захисту прав та інтересів дитини. Сьогодні суди, керуючись загальними положеннями про цивільний договір, відмовляють у задоволенні позовів про розірвання аліментного договору у зв'язку з відсутністю досудового врегулювання спору. Так, Апеляційний суд Львівської області відмовив у задоволенні позову про розірвання аліментного договору у зв'язку з різкою зміною матеріального становища платника аліментів, обґрунтував своє рішення тим, що позивач не надав суду жодних належних доказів свого звернення до відповідача з приводу зміни розміру аліментів у зв'язку зі зміною матеріального становища [9].

Відповідно до ч. 2 ст. 652 ЦК України договір може бути змінений або розірваний за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

- 1) у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;
- 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;
- 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладанні договору;
- 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Аналіз передбачених у ЦК України підстав розірвання та зміни договору дає підставу для висновку про те, що вони, як слушно зазначили А.Е. Казанцева та Е.П. Титаренко, «пронизані комерційним духом й можуть бути застосовані лише до цивільно-правового договору» [5, с. 75]. Щодо можливості зміни аліментного договору в судовому порядку зазначені автори висловилися досить категорично: «Якщо сторони договору не можуть домовитись про його зміну, то це означає, що зобов'язаний суб'єкт не бажає виконувати обов'язок у тому виді, який передбачається договором, а змінений варіант не влаштовує іншу сторону. Все це означає, що договору як такого вже немає, і якщо допустити судовий порядок його зміни, то акт, який з'явиться внаслідок судового процесу, домовленістю сторін назвати не можна, а необхідно говорити про рішення суду щодо стягування аліментів в примусовому порядку» [5, с. 76]. Безумовно, що втручання в свободу волевиявлення є винятковим випадком, який закон допускає лише в тому разі, коли розірвання цивільного договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

Щодо підстав розірвання та зміни аліментного договору в судовому порядку у зв'язку з істотною зміною обставин, то уявляється, що вони будуть мати певну специфіку, порівняно із загальними підставами розірвання та зміни цивільних договорів. Останні дійсно розраховані на оплатні синалагматичні договори, якими як правило є більшість цивільно-правових договорів. Аліментні ж договори є безоплатними та односторонніми й саме тому до них не можуть бути застосовані

загально-цивільні підстави розірвання та зміни договору. Сенс аліментного договору полягає насамперед у визначенні розміру аліментів. Саме незгода сплачувати або отримувати аліменти в розмірі, який встановлений аліментним договором, і є основним мотивом звернення до суду з вимогою щодо його зміни або розірвання. Причина такої незгоди полягає, як правило, у зміні матеріального або сімейного стану. Як справедливо зазначила О.О. Усачева, важко уявити собі інші обставини (не пов'язані з матеріальним або сімейним становищем сторін), зміна яких може мати значення для виконання договору про сплату аліментів [14, с. 182]. Варто зазначити, що вказана специфіка зміни аліментного договору вже врахована на нормативному рівні. Відповідно до

ст. 192 СК України розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшений або збільшений за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Висновки. Все вищевикладене дозволяє дійти висновку, що безоплатний та односторонній характер аліментного договору, а також його тісний зв'язок з особистістю платника та отримувача аліментів, зумовлює специфіку підстав для його припинення та зміни. Особливості аліментного договору повинні бути враховані при створенні нормативних конструкцій такого виду договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е, испр. М.: «Статут», 2000.
2. Гражданское право. Учебник. Часть III / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М.: ПРОСПЕКТ, 1999.
3. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008.
4. Иоффе О.С. Избранные труды. Т. III. Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004.
5. Казанцева А.Е., Титаренко Е.П. Изменение и расторжение алиментного соглашения. Ползуновский вестник. 2006. № 3. С. 74–78
6. Карапетов А.Г. Расторжение нарушенного договора в российском и зарубежном праве. М.: Статут, 2007. С. 192.
7. Про визначення договору недійсним, зменшення розміру аліментів: Рішення Іллічівського міського суду Одеської області від 12 листопада 2010 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51316309#>.
8. Про розірвання аліментного договору та стягнення аліментів. Рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 23 грудня 2008 року. Справа № 22ц-2238/2008 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2713440>.
9. Про розірвання договору про сплату аліментів на дітей, скасування заборгованості по сплаті аліментів: Рішення Апеляційного суду Львівської області від 23 січня 2017 року. Справа № 456/1836/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64364956>.
10. Про розірвання та стягнення аліментів: Рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 23 грудня 2008 року. Справа № 22ц-2238/2008 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2713440>.
11. Про стягнення аліментів та неустойки за аліментним договором: Рішення Апеляційного суду Харківської області від 27 вересня 2017 року. Справа № 604/17649/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69273103>.
12. Романець Ю.В. Система договорів в гражданском праве России: монография/ Ю.В. Романец. М.: Норма: ИНФРА М, 2013.
13. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. І.В. жилінкової. Х.: Ксилон, 2008.
14. Усачева Е.А. Соглашение об уплате алиментов в российском семейном праве. дисс. канд. юрид. наук. ... 12. 00. 03. М., 2016.
15. Харьковская цивилистическая школа: о договоре: монография / И.В. Спасибо-Фатеева, О.П. Печеный, В.И. Крат и др.; под общ. Ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2017.
16. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, наукових фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір/ За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. Серія. «Коментар та аналітика». Х.ФО-П Лисяк Л. С., 2012.

Пономаренко Оксана Михайлівна

ПРИПИНЕННЯ ТА ЗМІНА АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з припиненням та зміною аліментного договору в межах формування теорії сімейного договору. На підставі аналізу наукової літератури, нормативного регулювання та судової практики робиться висновок про те, що не всі загальні положення про цивільний договір можуть бути застосовані до припинення та зміни аліментного договору. Особливості підстав припинення та зміни аліментного договору румовлені його специфікою – безоплатним та одностороннім характером, а також тісним зв'язком прав та обов'язків з особистостями платника та отримувача аліментів. З урахуванням цього розглядаються особливості припинення аліментного договору належним виконанням та впливом строку договору. Особлива увага звернена на розірвання та зміну аліментного договору. В підсумку у статті зроблено висновок щодо необхідності нормативного закріплення спеціальних правил про припинення та зміну аліментного договору, які будуть враховувати його специфіку.

Ключові слова: аліментний договір, припинення аліментного договору, розірвання аліментного договору, відмова від аліментного договору.

Пономаренко Оксана Михайловна

ПРЕКРАЩЕНИЕ И ИЗМЕНЕНИЕ АЛИМЕНТНОГО ДОГОВОРА: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

В статье рассматриваются проблемы, связанные с прекращением и изменением алиментного договора в рамках формирования теории семейного договора. На основании анализа научной литературы, нормативного регулирования и судебной практики делается вывод о том, что не все общие положения о гражданско-правовом договоре могут быть применены к прекращению и изменению алиментного договора. Особенности оснований прекращения и изменения алиментного договора обусловлены его спецификой – безвозмездным и односторонним характером, а также неразрывной связью прав и обязанностей с личностями плательщика и получателя алиментов. С учетом этого рассматриваются особенности прекращения алиментного договора надлежащим исполнением, истечением срока договора. Особое внимание уделено особенностям расторжения и изменения алиментного договора. В итоге в статье делается вывод о необходимости нормативного закрепления специальных правил о прекращении и изменении алиментного договора, которые будут учитывать его специфику.

Ключевые слова: алиментный договор, прекращение договора, расторжение договора, изменение договора, отказ от договора.

Ponomarenko Oksana

TERMINATION AND AMENDMENT OF ALIMONY CONTRACT: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

The article discusses the problems related to termination and amendment of the alimony contract as part of family contract theory. Based on the analysis of scientific literature, regulatory and judicial practice concludes that not all general provisions on a civil contract may be applied to the termination and amendment of the alimony contract. Features of the grounds for termination and amendment of the alimony contract due to its specifics – gratuitous and one-sided nature, as well as the inextricable connection of rights and obligations with the payer's identity and the recipient of alimony. In this regard, on the one hand, alimony the contract cannot be terminated by offsetting counterclaims, connection between the debtor and the creditor in one person, on the other due to the death of the payer or the alimony recipient. As well as other civil contracts alimony contract may be altered or terminated by agreement of the parties or a court decision. But also there is a specificity depending on the type of the alimony contract. So, a contract that is concluded between family members or relatives, which by law are not required to contain each other, can be terminated on the initiative of one of the parties (unilateral refusal of the contract). At the same time, alimony contract, which is aimed at the payment of alimony child cannot be terminated by agreement of the parties. Such contract may be modified by agreement of the parties only in the case of increasing the amount of alimony, otherwise it will be contrary to the interests baby. There are also features in the issue of termination and change of alimony contract by the court. Civil Code provides two types of grounds for termination and amendment of the contract for court decision: first, in connection with a significant breach of contract one of its parties; secondly, due to a significant change circumstances. In the first case, the basis of the termination of alimony contract may be non-fulfillment or improper fulfillment payer obligations on alimony payments. In the second, the basis for change or termination of the alimony contract by the court will a change in the family and (or) financial position of one of the parties. Thus, the article concludes on the need for regulatory fixing special rules on the termination and change of alimony contracts that will take into account its specifics.

Key words: alimony contract, termination of the contract, cancellation of the contract, amendment of the contract, withdrawal from the contract.

ЦИВІЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ІТ-ПРАВА

УДК 347.77.028:007:004:73):(349.22:331.108)

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

Постановка проблеми. У зв'язку з тим, що Інтернет вже давно став невід'ємною частиною нашого життя, ми щодня безліч разів застосовуємо його ресурси та можливості, у тому числі реєструємось у різних соціальних мережах. А як наслідок стикаємось із порушенням немайнових прав особи, що проявляється в незаконному зборі, використанні й поширенні інформації персонального характеру. Саме тому захист персональних даних у соціальній мережі потрібен не тільки для конкретного користувача, а й для всього суспільства загалом, оскільки наслідки витоку персональних даних можуть бути невідворотними.

Стан дослідження теми. Слід зазначити, що деякі правознавці зверталися до розгляду окремих питань захисту персональних даних у соціальній мережі. Серед них необхідно відзначити таких, як В.М. Брижко, О.О. Баранов, К.І. Беляков, І.Б. Жилієв, Р.А. Калюжний, К.Г. Некіт, Д.В. Ланде, В.М. Фурашев, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, Є.О. Харитонов та інші. Проте на цей час наукові дослідження щодо розгляду захисту персональних даних у соціальній мережі за Правилами GDPR фактично не проводились. Крім цього, важливий вклад у дослідження проблематики захисту персональних даних зробили такі зарубіжні вчені, як Д. Белла, Дж. Гелбрейта, Дж. Мартіна, І. Масуда, Ф. Полака, О. Тоффлера, Ж. Фурастьє та інші. Однак практично всі спеціальні публікації з цього питання були результатом аналізу лише загальних питань захисту персональних даних, а їх автори не мали метою дослідження саме захисту персональних даних у соціальній мережі.

Метою даної статті є проведення дослідження захисту персональних даних у соціальній мережі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальна мережа як феномен інформаційних технологій в ході свого існування та розвитку поставила досить важливе та логічне

завдання перед суспільством – забезпечити дієвий захист персональних даних її користувачів.

Право на захист персональних даних особи є похідним від права недопущення втручання в особисте життя та права на заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу, що закріплені у статті 32 Конституції України [1].

Захист фізичних осіб під час обробки персональних даних за законодавством ЄС є фундаментальним правом. Зокрема, статтею 8 (1) Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу встановлено, що кожна особа має право на захист своїх персональних даних [2].

В Україні основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини, що виникають у зв'язку із захистом персональних даних у соціальній мережі, є Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року [5].

Поряд з цим варто зазначити, що 25 травня 2018 року набрав чинності Загальний регламент про захист даних Європейського Союзу (EU General Data Protection Regulation) від 27.04.2016 (далі – Правила GDPR) [6], який почав регулювати відносини щодо захисту персональних даних не тільки в ЄС, а частково і в Україні.

Хоча Україна на даний момент не входить до списку членів ЄС, однак через закріплені статтею 3 Правил GDPR принцип екстериторіальності, Правила GDPR можуть застосовуватись [7]. Крім цього, відповідно до Угоди про Асоціацію від 27 червня 2014 року Україна має узгодити внутрішнє законодавство згідно з Правилами GDPR [8].

У зв'язку з цим українські фізичні та юридичні особи можуть за певних обставин підпадати під дію Правил GDPR. Також під дію цього документу підпадатиме фізична особа, що знаходиться в Україні, але користується соціальною мережею, яку обслуговує ІТ-компанія, що перебуває у ЄС.

Саме тому виникає нагальна потреба у дослідженні Правил GDPR.

Згідно зі статтею 4 Правил GDPR персональними даними є будь-яка інформація, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати («суб'єкт даних»); фізична особа, яку можна ідентифікувати, є такою особою, яку можна ідентифікувати, прямо чи опосередковано, зокрема, за такими ідентифікаторами як ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи.

Закон України «Про захист персональних даних» персональними даними визначає відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [9]. Закон загалом відображає визначення поняття «персональні дані», що надане у Директиві Європейського Парламенту і Ради ЄС No 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних, яку Правила GDPR скасували. Тому цілком логічним є те, що зовсім скоро законодавство України у сфері захисту персональних даних буде змінене у відповідності з Правилами GDPR.

Згадані вище визначення «контролера» та «оператора» персональних даних майже ідентичні вітчизняним визначенням «володільця персональних даних» та «розпорядника персональних даних».

Контролером є фізична чи юридична особа, орган публічної влади, агентство чи інший орган, який самостійно чи спільно з іншими визначає цілі та засоби опрацювання персональних даних. Оператором є фізична чи юридична особа, орган публічної влади, агентство чи інший орган, який опрацьовує персональні дані від імені контролера [10].

Правила GDPR у Главі III визначають значний перелік прав суб'єктів персональних даних. Особливої уваги серед них потребують право на стирання, право на мобільність, а також право на надання згоди щодо обробки персональних даних.

Правом на мобільність даних є право, за яким суб'єкт даних може вимагати від контролера надання власних персональних даних, наданих у процесі користування соціальною мережею, в структурованому, загальноприйнятому форматі, що легко зчитується машиною, та право на передачу цих даних іншому контролеру без перешкод

від первинного контролера. Своєю чергою право на стирання персональних даних надає можливість суб'єкту персональних даних «бути забутим», тобто вимагати стирання всіх персональних даних, в такому разі контролер без будь-якої необґрунтованої затримки має видалити ці дані. Але це дуже складна дія з технічної точки зору, тому що навіть після видалення персональних даних деякі з них все-одно зберігаються на магнітних носіях інформації. Тому для повної відповідності Правилам GDPR контролери можуть такі дані користувачів соціальних мереж шифрувати, а потім видаляти тільки ключ шифрування. Такий метод перетворює дані в повністю і назавжди нечитабельний масив інформації [11].

Варто сказати, що реалізація права на надання згоди щодо обробки персональних даних чітко регламентована нормами Правил GDPR. Суб'єкт персональних даних, користувач соціальної мережі, повинен надати однозначну та чітко виражену згоду на опрацювання персональних даних. Саме тому більшість соціальних мереж на даний момент отримують згоду своїх користувачів саме через спливаюче вікно з короткою інформацією про опрацювання персональних даних та позначкою згоди на таку дію.

Правила GDPR висувають вимогу до обсягу повідомлення про політику приватності, яка має бути простою, чіткою та зрозумілою. На практиці стало популярним використовувати два документи: Privacy Policy – загальна політика конфіденційності соціальної мережі, а також Privacy Notice – окрема частина Privacy Policy, в якій повідомляється про обсяг та мету опрацювання персональних даних [12].

Важливим моментом, крім отримання згоди, є також управління вже отриманими згодами. Своєю чергою Закон України «Про захист персональних даних» має як схожі, так і відмінні риси з Правилами GDPR.

Персональні дані потрібно оформлювати досить точно та достовірно, а також проводити їх регулярні оновлення у разі потреби, яка визначена метою обробки.

Оброблення персональних даних проводиться із залученням засобів та методами, що суворо відповідають меті та цілям такого оброблення. У разі несумісності попередньої та нової мети суб'єкт персональних даних має дати нову згоду на обробку його персональних даних згідно з новою метою [13].

Правила GDPR забезпечують також дотримання конфіденційності даних. Обов'язки із захисту

персональних даних, отриманих в ході функціонування соціальної мережі, регулюються кількома статтями Правил GDPR.

Крім цього, особливої уваги потребує політика приватності (Privacy Policy), яка повинна надати особа для користувачів соціальної мережі, про яку вже зазначалося вище. У цьому документі має бути визначений перелік персональних даних, які збираються, мета їх обробки, перелік прав користувачів соціальної мережі щодо своїх даних, а також порядок надання відповідей на скарги користувачів щодо порушення умов використання їхніх персональних даних.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З вищесказаного можемо дійти висновку, що станом на сьогодні захист персональних даних у соціальній

мережі вийшов на новий якісний рівень. Після кількох гучних випадків, пов'язаних з порушенням захисту персональних даних у соціальній мережі, світова спільнота зрозуміла, що дієвий захист персональних даних є нагальною потребою сьогодення. Як наслідок, Європейський Союз у 2016 році прийняв Правила GDPR, які через свою екстериторіальність можуть врегулювати відносини щодо захисту персональних даних навіть в нашій країні. Відповідно до Угоди про Асоціацію від 27.06.2010 року Україна має впорядковувати внутрішнє законодавство у відповідності із законодавством ЄС, через це зовсім скоро в Україні може з'явитись новий закон у сфері захисту персональних даних, що замінить морально застарілий Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141.
2. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. No 2297-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
4. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5419-2016-INIT/en/pdf>.
5. Офіційний переклад Регламенту Європейського Союзу 2016/679 від 27 квітня 2016 року Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf>.
6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами сторони від 27.06.2018. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
7. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. No 2297-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5419-2016-INIT/en/pdf>.
9. Нужний В. Нові вимоги ЄС до захисту персональних даних з травня 2018 року. Інтернет ресурс Channel for IT. URL: <http://channel4it.com/publications/Nov-vimogi-S-do-zahistu-personalnih-danih-z-travnja-2018-roku-30154.html>.
10. Тарасюк А.В. Вплив загального регулювання захисту даних на контролерів та процесорів персональних даних – резидентів України. Інформація і право. No1(24). 2018. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/5_8.pdf.
11. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. No 2297-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
12. Дрейс Ю.О. Заходи захисту персональних даних у інформаційних автоматизованих системах. URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/32527/1/Заходи%20захисту%20персональних%20даних%20в%20інформаційних%20автоматизованих%20системах.pdf>.
13. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5419-2016-INIT/en/pdf>.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

У статті проведено аналіз захисту персональних даних у соціальній мережі. У статті розглядається право на захист персональних даних особи як необхідний елемент людського життя у інформаційному суспільстві, тобто воно є фундаментальним правом людини, і у разі його порушення під загрозою перебувають безпека особи, її честь, гідність тощо.

У статті визначається, що в Україні основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини, що виникають у зв'язку із захистом персональних даних у соціальній мережі, є Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року. Даний закон врегулює правові відносини щодо захисту та обробки персональних даних, а також спрямований на захист фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, включно з правом на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Однак, варто зазначити, що 25 травня

2018 року набрав чинності Загальний регламент про захист даних Європейського Союзу від 27.04.2016 (далі – Правила GDPR), який почав регулювати відносини щодо захисту персональних даних не тільки в ЄС, а частково і в Україні.

У статті проведено аналіз застосування правила GDPR з наведенням конкретних випадків. У тому числі особливу увагу приділено праву на стирання, праву на мобільність, а також праву на надання згоди щодо обробки персональних даних.

Правом на мобільність даних є право, за яким суб'єкт даних може вимагати від контролера надання власних персональних даних, наданих у процесі користування соціальною мережею, в структурованому, загальноприйнятому форматі, що легко зчитується машиною, та право на передачу цих даних іншому контролеру без перешкод від первинного контролера. Своєю чергою право на стирання персональних даних надає можливість суб'єкту персональних даних «бути забутим», тобто вимагати стирання всіх персональних даних, в такому разі контролер без будь-якої необґрунтованої затримки має видалити ці дані.

Ключові слова: захист персональних даних, соціальні мережі, персональні дані, Правила GDPR, контролер, оператор.

Берназ-Лукавецкая Елена Михайловна

ЗАЩИТА ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

В данной статье проведен анализ защиты персональных данных в социальной сети. В статье рассматривается защита персональных данных лица как необходимый элемент человеческой жизни в информационном обществе, то есть она является фундаментальным правом человека, и в случае его нарушения под угрозой находятся безопасность личности, ее честь, достоинство и тому подобное.

В статье определяется, что в Украине основным нормативно-правовым актом, регулирующим отношения, возникающие в связи с защитой персональных данных в социальной сети, является Закон Украины «О защите персональных данных» от 1 июня 2010 года.

Данный закон регулирует правовые отношения по защите и обработке персональных данных, а также направлен на защиту фундаментальных прав и свобод человека и гражданина, включая право на невмешательство в личную жизнь в связи с обработкой персональных данных. Однако, стоит отметить, что 25.05.2018 вступил в силу Общий регламент о защите данных Европейского Союза от 27.04.2016 (далее – Правила GDPR), который начал регулировать отношения по защите персональных данных не только в ЕС, а частично и в Украине.

В статье проведен анализ применения правил GDPR с указанием конкретных случаев. Среди них особое внимание уделено праву на стирання, праву на мобільність, а также праву на предоставление согласия по обработке персональных данных. Правом на мобільність даних является право, по которому субъект данных может потребовать от контроллера предоставления собственных персональных данных, предоставленных в процессе пользования социальной сетью, в структурированном, общепринятом формате, который легко считывается машиной. В свою очередь, право на стирання персональных данных дает возможность субъекту персональных данных «быть забытым», то есть требовать стирання всех персональных данных, в таком случае контроллер без всякой необоснованной задержки обязан удалить эти данные.

Ключевые слова: защита персональных данных, социальные сети, персональные данные, Правила GDPR, контролер, оператор.

Bernaz-Lykavetskaya Olena Mihailovna

PROTECTION OF PERSONAL INFORMATION IN SOCIAL NETWORKS

This article analyzes the protection of personal data in a social network. The article considers the protection of personal data of a person as a necessary element of human life in the information society, that is, it is a fundamental human right, and in case of its violation, the security of a person, his honor, dignity and the like are at risk.

The article defines that in Ukraine the main legal act regulating relations arising in connection with the protection of personal data in a social network is the Law of Ukraine “On the Protection of Personal Data” dated June 1, 2010.

This law regulates legal relations on the protection and processing of personal data, and also aims to protect the fundamental rights and freedoms of a person and citizen, including the right to non-interference in personal life, in connection with the processing of personal data. However, it is worth noting that on May 25, 2018, the General Regulations for the Protection of Data of the European Union dated April 27, 2016 (hereinafter referred to as the GDPR Rules) came into force, which began to regulate relations on the protection of personal data not only in the EU, but partially in Ukraine.

The article analyzes the application of the rules of GDPR with specific cases. Among them, special attention is paid to the right to erase, the right to mobility, as well as the right to provide consent for the processing of personal data. The right to data mobility is the right under which the data subject may require the controller to provide his own personal data provided in the process of using the social network in a structured, generally accepted format that is easily read by the machine and the right to transfer such data to another controller without hindrance. from the primary controller. In turn, the right to erase personal data allows the subject of personal data "to be forgotten", that is, to require the erasure of all personal data, in which case the controller must remove this data without any undue delay.

Key words: personal data protection, social networks, personal data, GDPR Rules, controller, operator.

УДК 347.77:004.771

Некіт Катерина Георгіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА АКАУНТА В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що сьогодні рідко можна зустріти людину, яка не мала б акаунту хоча б в одній соціальній мережі, вказане явище залишається поза межами правової реальності. На законодавчому рівні не визначено ані поняття, ані правової природи, ані особливостей правового регулювання акаунтів, тоді як деякі з них містять важливу інформацію та мають неабияку цінність для своїх володільців. Поступово створюється все більше можливостей для отримання прибутку з використанням акаунтів в соціальних мережах; непоодинокими є спроби купівлі-продажу та інших операцій з акаунтами; гостро стоїть питання про можливість передачі акаунтів у спадок тощо. Все це викликає потребу привернути пильну увагу до визначення особливостей правового регулювання дій, пов'язаних із акаунтами в соціальних мережах.

Стан дослідження. Попри очевидну наявність прогалин правового регулювання відносин, пов'язаних з акаунтами в соціальних мережах, все ще вкрай мало уваги приділяється їх дослідженню. Деякі міркування щодо правової природи та операцій з акаунтами висловлюють І. Томаров, Д. Гадомський, К. Мітягін, Р. Янковський, але безліч питань у цій сфері залишаються відкритими.

Мета дослідження. У зв'язку із наявністю перелічених проблем у статті робиться спроба визначити поняття та правову природу акаунтів в соціальних мережах, визначити підхід до правового регулювання відносин, пов'язаних із акаунтами в соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Передусім необхідно визначитись, що ми маємо розуміти під поняттям акаунт. Акаунт (від англ. account) є записом, який містить набір певних відомостей, що передаються користува-

чем певній комп'ютерній системі. Акаунти призначені для ідентифікації користувача, який входить у певну комп'ютерну систему, обліку його дій та збору статистики його поведінки в системі. Основними даними про користувача, що містяться в акаунті, є логін, email, пароль або інший спосіб аутентифікації [1].

За загальним правилом, акаунтом (обліковим записом, профілем) у соціальній мережі вважається особиста сторінка, на якій користувач розміщує особисту інформацію, викладає відео, аудіо та інші матеріали, за допомогою якої веде листування з іншими особами, та управління якою можливе лише після процедури авторизації шляхом введення відповідного логіну та пароля. Таким чином, фактично під акаунтом маються на увазі кілька складників: по-перше, це інформація для авторизації користувача (яка необхідна для ідентифікації його провайдером та включає в себе ім'я користувача та пароль, що являють собою строки символів), по-друге, акаунт пов'язаний із базою даних на сервері провайдера, у якій зберігається інформація з цього акаунту. Ця база даних зв'язує користувача з інформацією в соціальній мережі. Як зазначає Пржемислав Палка, це своєрідний кіберпростір в рамках кіберпростору – чиєсь особисте місце в рамках більш широкого контексту. З цієї точки зору він пропонує вважати акаунти цифровими об'єктами, які також виконують певні функції сервісу. До цього слід додати, що платформи він розглядає як сервіси (послуги), але не в традиційному розумінні цього поняття, він вважає їх скоріше кіберпростіром, у якому люди «присутні в цифровому вигляді» та набувають ліцензії на користування ним [2].

Зазначимо, що з урахуванням потреб цивільного обігу видається доцільним розрізняти в деяких випадках ці складники акаунту – іме-

ні користувача та інформаційного наповнення веб-сторінки, яка пов'язана з акаунтом. Такий підхід може бути пояснений тим, що в деяких випадках особу може зацікавити придбання саме імені користувача, оскільки, наприклад, раніше зареєстрований обліковий запис співпадає з назвою, скажімо, знов створеної фірми, яка зацікавлена мати саме цей запис у якості свого акаунту. Особа ж, яка зареєструвала свій акаунт раніше, цілком може бути згодна відчужити цей запис, попередньо видаливши всю інформацію профілю, яка не цікавить покупця. Водночас в деяких випадках покупця може цікавити весь профіль користувача з метою, скажімо, охоплення інформаційними/рекламними повідомленнями його підписників або з іншою метою. В такому разі об'єктом відносин буде весь акаунт, а не його окремих елемент. Крім того, варто зазначити, що акаунт може бути як об'єктом договірних (у разі його продажу, передачі в користування тощо), так і об'єктом деліктних правовідносин (у разі його незаконного захоплення або зламу).

Отже, акаунт у таких соціальних мережах, як Facebook, YouTube, Instagram, Google тощо, по суті, є веб-сторінкою (веб-сторінка – це інформаційний ресурс, доступний в мережі World Wide Web (Всесвітня павутина), який можна переглянути у веб-браузері [3]), відповідно, власник веб-сторінки розміщує на ній інформацію незалежно від власника веб-сайта (яким є, власне, та чи інша соціальна мережа) та самостійно управляє нею. Це породжує питання про відповідальність власників акаунтів за дії, які вони вчиняють у соціальній мережі.

Визначення поняття веб-сторінки міститься у Законі України «Про авторське право та суміжні права», відповідно до якого веб-сторінка – це складова частина веб-сайту, що може містити дані, електронну (цифрову) інформацію, інші об'єкти авторського права і (або) суміжних прав тощо. Отже передусім у питаннях, пов'язаних із використанням акаунтів у соціальних мережах, слід керуватися вже існуючими правилами щодо правового регулювання веб-сторінок. Наприклад, це стосується питань відповідальності за інформацію, розміщену на веб-сторінці, зокрема, щодо порушення авторських прав. Так, якщо донедавна ще було дискусійним питання щодо того, хто є належним відповідачем у справі про захист авторського права [4, С. 72], і навіть існує позиція Пленуму ВГС України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р.

щодо того, що власники сайту, на якому було розміщено твори без надання дозволів згідно з законом визнаються порушниками авторського права [5], сьогодні ситуація змінилася. Останнім часом вже визнається той факт, що існують різні види веб-сайтів. Деякі з них, як, наприклад, соціальні мережі, надають користувачам можливість самостійно розмішувати інформацію на своїх веб-сторінках, а тому саме останні є відповідальними за порушення прав інтелектуальної власності. Зазначимо, що саме така позиція вже знайшла своє відображення у судовій практиці. Так, нещодавно Верховний Суд України постановив залишити в силі рішення господарського суду Рівненської області від 24.05.2017 р. про стягнення з відповідача 64 000 грн. на користь позивачів за розміщення та публічну демонстрацію на Інтернет сторінці у соціальній мережі Facebook за гіперпосиланням твір, виключні майнові права на який належали позивачам [6].

Однак не всі акаунти у соціальних мережах пов'язані із веб-сторінками. Наприклад, акаунти у таких соціальних мережах, як Viber, Whatsapp, Telegram та інших, які прив'язуються до телефонного номеру, існують в рамках мобільних додатків та не відкриваються як веб-сторінки. Вони також і надають користувачам інші можливості, призначені для виконання інших функцій, тобто мають свою специфіку, яка має бути врахована і під час розробки особливостей правового регулювання пов'язаних із ними відносин. Наприклад, сьогодні є поширеними об'яви щодо продажу акаунтів в соціальних мережах – як у Фейсбуці, так і у Вайбері, але якщо припустити можливість їх продажу, то оформлення відносин купівлі-продажу того чи іншого акаунту буде мати свої особливості.

Таким чином, акаунти в соціальних мережах мають складну та відмінну одна від одної структуру, яка залежить від можливостей, що надаються тією чи іншою платформою. Спробуємо визначити, які елементи можна виділити в структурі акаунту в такій соціальній мережі, як, наприклад, Facebook. Передусім це, як зазначалось, ім'я та пароль як спосіб авторизації користувача, по-друге, це інформація, яка розміщується на своїй особистій сторінці користувачем. Це можуть бути як чужі твори, тоді при їх розміщенні користувач зобов'язаний не порушувати авторських прав, так і власні твори користувача, тоді вони підпадають під охорону авторським правом. Щоправда, для користувачів деяких соціальних мереж, зокрема і Facebook, їх розробники встановлюють певні внутрішні правила, які надають їм права корис-

тування всіма творами, що розміщується користувачами. Говорячи про такі неосяжні можливості розробників соціальних мереж, які дозволяють їм також блокувати чи видаляти акаунт, в контексті прав користувачів на їхні акаунти як цифрові об'єкти та відповідно об'єкти віртуальної власності, Пржемислав Палка нагадує про так звану «цифрову силу» (digital force) [7]. Це своєрідне встановлене внутрішніми умовами користування соціальними мережами право їх розробників, яке надає їм повноваження контролю та навіть розпорядження акаунтами користувачів і яке, слід вказати, останнім часом широко критикується, особливо в контексті можливостей деяких компаній видаляти акаунти у разі їх тривалого невикористання або смерті користувача. Ще одним елементом, який можна виділити в структурі акаунту, є листування, яке ведеться користувачем та, очевидно, має підпадати під загальні правила про таємницю листування, закріплені у ст. 31 Конституції України, ст. 163 ЦК України тощо. Крім того, акаунт нерозривно пов'язаний із особистими даними користувача, які ним вказуються, а тут вже виникає питання захисту персональних даних. До таких, відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних», належать відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Деталізацію того, які саме відомості щодо фізичної особи сьогодні підпадають під особливий захист можна знайти у нещодавно прийнятому, але дуже резонансному акті – General Data Protection Regulation (GDPR) [8], в якому визначено, що до таких відомостей слід, зокрема, відносити ім'я, електронну адресу, місцезнаходження людини, стать, професію та інші (значну частину з них більшість людей вказує під час реєстрації в соціальних мережах).

Таким чином, в правовому регулюванні відносин, пов'язаних із акаунтами, перетинаються норми договірної права (правила користування акаунтами, розроблені соціальною мережею), права інтелектуальної власності, положення про захист приватності особи, майнові права. З урахуванням вказаного пропонуємо розрізнити правовий режим окремих елементів акаунту та спробуємо визначити правовий режим акаунту у цілому, відповідаючи на питання, чи може він бути розглянутий як об'єкт особливого різновиду права власності (права віртуальної власності) та бути об'єктом правочинів, спрямованих на його відчуження/передачу в користування третім особам.

Насамперед увагу привертають ті самі персональні дані, які вказуються володільцем акаунту, з точки зору можливостей їх продажу (у складі акаунту чи окремо). Сьогодні в Європі з цього приводу постійно виникають дискусії. Прийняття GDPR з визначенням у цьому акті деяких повноважень володільців персональних даних, зокрема, можливості отримувати копії своїх даних, передавати дані від одного контролера до іншого, вимагати їх знищення тощо (ст. ст. 17, 20, 26 GDPR), дало підстави деяким дослідникам вважати, що тим самим підтверджується той факт, що персональні дані можна визнавати різновидом власності, оскільки вказані повноваження аналогічні повноваженням власника з користування, розпорядження, отримання доходів від належного їм нематеріального блага [9].

Проте така позиція, відповідно до якої персональні дані розглядаються як різновид власності, піддається критиці. Так, французький юрист Ліонел Маурел у своєму блозі зазначає, що у вищевказаному дослідженні деякі повноваження, що надаються користувачам, помилково прирівнюються до форми приватної власності. Між тим, цей термін не використовується у Регламенті, у якому дані захищаються як атрибут особи, а не різновид майна. Водночас формулювання GDPR породжують питання про можливість продажу персональних даних третій особі і про те, чи можна вважати такі правочини дійсними. Автор пропонує проаналізувати ситуацію, коли людина хоче продати свої особисті дані третій особі, що, на його думку, є можливим на підставі ст. 6 GDPR, згідно з якою «обробка законна лише в тому випадку, якщо суб'єкт погодився на обробку своїх персональних даних», відповідно, зацікавлений у такій обробці суб'єкт може бути готовим сплачувати кошти за надання згоди на обробку. Однак у зазначеній статті вказано, що згода дається «для однієї або кількох певних цілей». Отже, на відміну від продажу товару, що припускає реальну передачу права власності, компанія, яка збирає персональні дані, буде зобов'язана вказувати цілі, з якими вони передаються. Таким чином, на думку автора, така ситуація вже скоріше нагадує не купівлю-продаж, а надання певної ліцензії, схожої з наданням дозволу у питаннях, пов'язаних із авторськими правами, але таке порівняння теж не зовсім актуальне, оскільки цесія прав третій особі є неможливою з точки зору особистих даних. Крім того, згідно з GDPR користувач може відізвати свою згоду в будь-який час, що є неможливим у разі передачі авторських прав. Отже, відбувалася

б не купівля чи поступка, а скоріше оренда, причому дуже ненадійна, оскільки вона може бути в будь-який момент відізвана. Такі обмеження ускладнюють для покупця і перепродаж третім особам, навіть якщо дані були передані з цією метою, оскільки такі треті особи повинні знову ж таки фіксувати цілі передачі даних та отримувати згоду користувача, повертаючись до нього. Такий ланцюг отримання згоди для перепродажу в цілому не є неможливим, але його складно забезпечити з точки зору забезпечення безпеки операцій. Тому в США, наприклад, вже існують компанії, які позиціонують себе як «брокери персональних даних» та виступають посередниками між особами, які довіряють їм свої дані та третіми особами, які бажають їх придбати. Така модель не є неможливою в рамках GDPR, однак посередник повинен буде кожного разу отримувати згоду фізичної особи на кожну транзакцію, вказуючи йому точні цілі, для досягнення яких третя особа бажає отримати його дані. Однак якщо врахувати концепцію «вільної згоди», у трактуванні якої є тенденція розуміти згоду як «безумовну», а отже, не пов'язану ані з застосуванням санкцій, ані з виплатою винагород, то можна дійти висновку, що у разі, якщо таке трактування буде офіційно прийняте, навіть за наявності згоди особи на використання третьою особою її персональних даних, вона не зможе їх передати за винагороду, такий правочин буде вважатися недійсним. Отже, такий підхід буде рівнозначним твердженню, що персональні дані знаходяться «поза торгівлею» та не можуть бути перетворені на товари [10].

Зазначимо, що питання, чи може бути право власності на персональні дані в українських реаліях, відсилає до давньої дискусії про право власності на інформацію (оскільки персональні дані є різновидом інформації). Сьогодні відповідь на це питання негативна, інформація розглядається як окремий об'єкт цивільних прав, і на відносно щодо інформації не поширюються норми про право власності.

Проти розуміння інформації як різновиду власності виступають й англійські дослідники. Так, колишній суддя апеляційного суду Дж. Маммері у своїй роботі «Property in the Information Age», аналізуючи справу *Fairstar Heavy Transport NV v Adkins* щодо можливості заявляти вимоги власника на зміст електронних ділових листів, які зберігалися в комп'ютері відповідача, та низку інших справ стосовно інформації, доходять висновку про неможливість вважати інформацію різновидом власності. Він не виключає можливість по-

ширення правового режиму власності на інформацію в майбутньому, але на сьогодні не бачить для цього підстав. (У якості єдиного виключення наводиться справа *Tucows v Renner*, де предметом судового розгляду було недобросовісне використання доменного імені. Справу було вирішено на користь позивача, при цьому було зазначено, що доменне ім'я є особистою власністю, частиною нематеріальних активів (*intangible property*) позивача, і більше, ніж просто інформація [11]. Цей висновок є важливим в контексті нашого дослідження, тому вважаємо за необхідне відзначити його).

Проміжну позицію у питанні співвідношення власності та інформації займає П. Палка. Він висловлює слушну думку про необхідність розрізняти інформацію (*data*) як форму та інформацію як зміст. Автор підкреслює відмінності між цифровою формою (як електронна книга замість реальної (*tangible*) книги) та інформацією як знанням, яке може зберігатися у матеріальній формі, наприклад, на папері. Аналізуючи в такому світлі роботу Дж. Маммері, П. Палка зазначає, що якщо припустити, що наведена справа про витребування інформації, що містилася в електронних листах, мала місце років 30 тому, то в ній ішлося б не про витребування інформації, а про витребування паперових листів, тобто матеріальних предметів, які знаходяться у чужому володінні, а питання про інформацію, яка є змістом цих паперових листів взагалі б не підіймалося. Проблема виникає тому, що електронні листи одночасно і вміщують інформацію, і самі по собі є інформацією у тому сенсі, що складаються з бітів, тобто існують як інформація, але в сенсі «інформаційної технології», а не «інформаційної асиметрії» [7] (інформаційна асиметрія – це ситуація, при якій одна з груп учасників ринку володіє необхідною для ведення своїх справ інформацією, а інша не володіє) [12]. Отже, інформація сьогодні має подвійну природу і може розглядатися і як зміст, і як носій, тобто форма. І якщо питання про «право власності» на інформацію як знання (тобто персональні дані) сьогодні ще є об'єктом дискусій, яким би чином це питання не було вирішено, слід розрізняти власність на інформацію як знання та власність на цифрові об'єкти, які тільки за своєю формою є інформацією.

Висновки. Керуючись зазначеним підходом, візьмемо на себе сміливість дійти висновку про можливість розглядати акаунти як таку ж форму зберігання інформації, як паперова. Тут можна провести також аналогію між письмовою та електронною формою правочинів – так, певний час

існувала невизначеність у розумінні правової природи електронного правочину, але сьогодні електронна форма правочину прирівняна до письмової (ст. 205 ЦК України). Так само і акаунт можна розглядати як цифровий об'єкт, особливий об'єкт права власності (можливо, особливо-го різновиду права власності – права віртуальної власності) за аналогією з матеріальними носіями інформації. На користь такого висновку слугує й розуміння правової природи доменних імен, яке сьогодні сформувався у світовій практиці (див. вказану вище позицію англійських судів щодо розуміння доменного імені як різновиду майна, справу *Kremen v. Cohen*, яка демонструє розуміння доменного імені як особистої власності у судовій практиці США, справу *Raeffgen GmbH v. Germany*, розглянуту ЄСПЛ, яка ілюструє можливість розуміння доменного імені як об'єкту права власності в значенні ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод

[13, 14]. Якщо визнати за акаунтом економічну цінність (а вона існує, оскільки якщо існує попит на акаунти, то існує й корисність товару) та, відповідно, об'єктом права власності у значенні ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод, це дозволить володільцям акаунтів укладати правочини, спрямовані на відчуження/передачу в користування особистих акаунтів. Щоправда, тут виникає проблема визначення долі таких його елементів, як персональні дані та листування. На сьогодні відчуження персональних даних видається неможливим, тому під час передачі акаунту персональні дані, листування та інша інформація особистого характеру підлягатиме видаленню. Та й взагалі під час укладення договору, спрямованого на відчуження акаунту, з урахуванням його комплексного характеру, варто вказувати долю всіх його окремих елементів (що саме передається у складі акаунту) за аналогією з відчуженням веб-сайтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акаунт. URL: <https://wiki.rookee.ru/akkaunt/>
2. Przemyslaw Palka. Virtual property: towards a general theory. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/49664/Palka_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%B1-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>.
4. Некіт К.Г. Веб-сайт як комплексний об'єкт цивільних прав. Часопис цивілістики. Спецвипуск ІТ-право. 2017. № 26. С. 69–74.
5. Постанова Пленуму ВГС України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>.
6. Постанова Верховного Суду України від 13 березня 2018 р. у справі № 918/186/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72763168>.
7. Przemyslaw Palka. Virtual property: towards a general theory. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/49664/Palka_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Regulation EU 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>.
9. My data are mine. Why we should have ownership rights on our personal data: report. URL: <https://www.generationlibre.eu/wp-content/uploads/2018/01/Rapport-Data-2018-EN-v2.pdf>
10. Le RGPD interdit-il aux individus de «vendre» leurs données personnelles? URL: <https://scinfolex.com/2018/05/12/le-rgpd-interdit-il-aux-individus-de-vendre-leurs-donnees-personnelles/>.
11. John Mummery. Property in Information Age in Barr (ed). Modern studies in Property Law, vol 8 (Bloomsbury 2015).
12. Информационная асимметрия. URL: <http://www.economicportal.ru/ponyatiya-all/informaconnaya-assimetriya.html>.
13. Некіт К.Г. Доменне ім'я як об'єкт цивільних прав. Часопис цивілістики. 2017. № 23. С. 40–45.
14. Некіт К.Г. Правовий статус криптовалют в Україні та у світі. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 1. С. 40–42. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/12.pdf.

Некіт Катерина Георгіївна

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА АКАУНТА В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

У статті зроблено спробу визначити поняття та правову природу акаунтів у соціальних мережах, підхід до правового регулювання відносин, пов'язаних із акаунтами в соціальних мережах. Визначаються складові частини акаунтів у соціальних мережах, аналізується зв'язок акаунтів у соціальних мережах із веб-сторінками. Розглядається проблема кваліфікації персональних даних як різновиду права власності з урахуванням іноземної судової практики та положень GDPR (Загального регламенту захисту даних). Зроблено висновок про можливість кваліфікації акаунтів у соціальних мережах як особливого об'єкту права власності.

Ключові слова: акаунт, соціальні мережі, персональні дані, право власності, GDPR, веб-сторінка, віртуальна власність.

Некит Екатерина Георгиевна

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВАЯ ПРИРОДА АККАУНТА В СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ

В статье сделана попытка определить понятие и правовую природу аккаунтов в социальных сетях, подход к правовому регулированию отношений, связанных с аккаунтами в социальных сетях. Определяются составные части аккаунтов в социальных сетях, анализируется связь аккаунтов в социальных сетях с веб-страницами. Рассматривается проблема квалификации персональных данных как разновидности права собственности с учетом иностранной судебной практики и положений GDPR (Общего регламента защиты данных). Сделан вывод о возможности квалификации аккаунтов в социальных сетях как особого объекта права собственности.

Ключевые слова: аккаунт, социальные сети, персональные данные, право собственности, GDPR, веб-страница, виртуальная собственность.

Nekit Kateryna

THE CONCEPT AND LEGAL NATURE OF THE ACCOUNT IN SOCIAL MEDIA

In this article the concept and the legal nature of accounts in social media are defined. Approach to a legal regulation of the relations connected to accounts in social media is defined. It is noted that in legal regulation of the relations connected to accounts standards of the contract law (terms of use developed by social media), intellectual property rights, regulations on protection of privacy of the person, property rights are crossed.

Components of accounts in social networks are distinguished. It is offered to distinguish in structure of accounts such elements as a user name and a password, information on the page posted by the user, correspondence, personal data. In certain cases it makes sense to separate subscribers in the structure of the account.

The correlation between accounts in social media and web pages is also analyzed in the article. The question of responsibility of the user for information posted on his page in social media is considered. The conclusion is drawn that violation of intellectual property rights due to the fact it was posted on user`s page in social media without permission leads to the responsibility of the user not of the owner of the website.

The problem of qualification of personal data as kind of the property right taking into account foreign jurisprudence and provisions of GDPR (General Data Protection Regulation) is analysed. It is noted that some provisions of GDPR concerning rights of the personal data owners to demand their removal, copy, a possibility of data transmission from one controller to another, given the chance to some researchers to speak about possibility to consider personal data as a type of property. However the developed jurisprudence and the detailed analysis disprove an opportunity to qualify personal data as a kind of property.

The conclusion is drawn on a possibility of qualification of accounts in social media as forms of storage of information and as special object of the property right. The question of emergence of a special type of the property right – the so-called right of virtual property is brought up.

Key words: account, social media, personal data, property right, GDPR, web page, virtual property.

УДК 347.777:004.738.5

Фасій Богдан Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Матвійчук Аліна Вікторівна,

магістрант факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Сьогодні так зване «ІТ-право» викликає усе більший інтерес практиків, що зумовлено потребами інформаційного суспільства, зростанням питомої ваги юридичної активності у ІТ-сфері, необхідністю забезпечення інформаційної безпеки у різних галузях права [1, с. 3].

Розвиток Інтернету в найближчому майбутньому перетворить мережу на стандартний канал соціальних комунікацій, через який буде здійснюватися більшість роздрібних торгових операцій, переказ грошових коштів, будуть виконуватися всі функції зв'язку і мовлення засобів масової інформації, виникнуть нові соціальні групи, нова ідеологія, сформується новий психологічний образ жителя планети ХХІ століття [2].

Канал соціальних комунікацій зараз можна використовувати і як ресурс для розвитку, і як засіб для здійснення антисоціальних дій. За умови відсутності норм, що регулюють дії користувачів, організацій і держав в Інтернеті, виникає і міцно закріплюється в свідомості подвійний стандарт: законів потрібно дотримуватися, але тільки не в мережі.

Одна з причин, яка може привести до небезпечних тенденцій, – правава.

У сучасному світі інформаційних технологій Інтернет-простір стає основним полем битви за клієнта, а найактивніші дії ведуться на фронтах соціальних мереж. Тому не дивно, що питання, пов'язані з проведенням рекламних кампаній у Facebook, Twitter і LinkedIn, набувають все більшої актуальності [3, с. 94].

Чи є конкретне повідомлення рекламою або ж чимось іншим – одне з принципових питань

для рекламодавців, особливо для тих, хто просуває свої товари або послуги в Інтернеті, оскільки вимоги Закону України «Про рекламу» застосовуються тільки до такої інформації, яка відповідає визначенню «реклами».

Стан дослідження. У зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційних технологій та дослідженням ІТ-права на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» започатковано Одеську школу ІТ-права та серію «Цивілістика та «ІТ-право». Саме останні монографічні дослідження стосуються правового регулювання соціальних мереж: Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу (2018 р.); Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайн-соціальні мережі (2018 р.).

Метою дослідження є проблеми правового регулювання реклами в соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реклама в Інтернеті сьогодні є одним із найбільш ефективних способів поширення інформації та її доведення до споживача. Однак використовуючи цей засіб, компанії мають пам'ятати про те, що сфера дії Закону України «Про рекламу» повною мірою поширюється і на інтернет-рекламу.

У ст. 1 Закону України «Про рекламу» поняття «реклама» трактується та: «Реклама – це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких осіб чи товару». Як впливає з наведеного вище визначення, інформаційне повідомлення буде рекламою за

умови відповідності трьом ознакам: 1) інформація про особу чи товар; 2) розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб; 3) призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами.

Формальна невідповідність хоча б одній з цих ознак має виключати можливість кваліфікації повідомлення в якості реклами.

Іноді маркетологи цікавляться: якщо не можна рекламувати, наприклад, алкоголь, чи можна просувати сам бренд напою? На практиці така діяльність з просування самого бренду без прив'язки до конкретного товару (або послуги) називається «брендингом». З точки зору Закону України «Про рекламу», в разі брендингу об'єктом рекламування буде не конкретний товар, а засіб індивідуалізації (товарний знак, фірмове найменування тощо).

Як відомо, однією з найбільш ефективних і одночасно складних методик маркетингу є сарафанне радіо або word-of-mouth marketing. Йдеться про передачу інформації про товар одним задоволеним споживачем іншому. Така передача може здійснюватися як у рамках живого спілкування, так і за допомогою Інтернету. У останньому випадку йдеться про призначений для користувача контент (user-generated content).

Передусім варто відзначити, що українське законодавство не містить спеціальних норм, що регулюють цей вид реклами. Тому щодо такої реклами будуть застосовуватися загальні принципи, сформульовані в Законі України «Про рекламу», а також норми цивільного законодавства. Найбільш вірогідним сценарієм несумлінної поведінки в контексті сарафанного радіо може бути спроба поширювати позитивні відгуки про товар від імені нібито неупереджених і незалежних споживачів, які насправді є «агентами» виробника.

Іншою поширеною практикою в області сарафанного радіо є замовлення позитивних публікацій про продукт у відомих авторів в Інтернеті (блогерів). У США на таких блогерів покладається обов'язок розкрити факт наявності відносин з особами, які замовляють публікацію. В українському законодавстві такої вимоги немає, хоча вона і може бути введена із загальних принципів про добросовісну і достовірну рекламу [4, с. 29].

У разі визнання конкретного інформаційного повідомлення рекламою, виникає закономірне питання про те, хто повинен нести відповідальність за можливі порушення. Згідно зі ст. 27 Закон України «Про рекламу» пропонує три можливих суб'єкта відповідальності:

1. Рекламодавці. Можуть бути звинувачені у таких діях: у замовленні рекламної продукції, виробництво та/або обіг якої заборонено законом; у наданні недостовірної інформації виробнику реклами, необхідної для виробництва реклами; у замовленні розповсюдження реклами, забороненої законом; у недотриманні встановлених законом вимог щодо змісту реклами; у порушенні порядку розповсюдження реклами, якщо реклама розповсюджується ними самостійно;

2. Виробники реклами. Можуть бути винні в порушенні прав третіх осіб під час виготовлення реклами.

3. Розповсюджувачі реклами. Можуть бути винні в порушенні встановленого законодавством порядку розповсюдження та розміщення реклами.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про рекламу» рекламодавець – особа, яка є замовником реклами для її виробництва та/або розповсюдження;

виробник реклами – особа, яка повністю або частково здійснює виробництво реклами; розповсюджувач реклами – особа, яка здійснює розповсюдження реклами.

Існують відмінності в режимах відповідальності рекламодавця і розповсюджувача реклами (хоча вони і перетинаються здебільшого). Виробник реклами несе відповідальність за будь-які правопорушення, якщо буде доведено, що порушення відбулося з його вини. Суб'єкти можуть залучатися до відповідальності як окремо, так і спільно за одне правопорушення.

З метою захисту інтересів суспільства, держави, споживачів реклами і учасників рекламного ринку державні органи, зазначені у ст. 26 Закону України «Про рекламу», можуть звертатися до суду з позовами про заборону певної реклами та її публічне спростування.

Кожному учаснику ринку реклами варто чітко розуміти свій статус і відповідний режим відповідальності. Наприклад, у разі розміщення контекстної і таргетованої реклами в соціальних мережах рекламодавцем буде виробник товару, тоді як соціальна мережа буде розповсюджувачем реклами. Через те що соціальні мережі несуть самостійну відповідальність, рекламні повідомлення майже завжди проходять перевірку (модерацію) перш ніж опинитися на просторах мережі [5, с. 350].

Ринок social media marketing в Україні безумовно буде продовжувати рости, а використовувані методики будуть удосконалюватися. У свою чергу законодавець буде все частіше звертати

увагу на цей сегмент реклами. Учасникам ринку варто стежити за розвитком практики і адаптувати свої рекламні кампанії відповідно до вимог законодавства.

Не є рекламою в Інтернеті:

1. Інформація про виготовлення і реалізацію товарів, розміщена на сайті виробника/продавця товарів або на сторінках в соціальних мережах, якщо зазначені відомості призначені для інформування відвідувачів сайту або сторінки в соціальній мережі про реалізовані товари, асортимент, правила користування (алкогольні компанії можуть зітхнути спокійно – на своїх сайтах їм можна публікувати асортимент і іншу інформацію).

Приклади: компанія, що реалізує побутові товари, розміщує у себе на сайті каталог, фото товарів, їх опис і ціну – Закон України «Про рекламу» на цю інформацію не поширюється; ця ж компанія розміщує свій банер на іншому сайті – Закон «Про рекламу» поширюється і на рекламодавця, і на розповсюджувача реклами.

2. Інформація про знижки або акції, розміщена на сайтах-агрегаторах (на сайтах, де акумулюються і пропонуються різні купони або квитки, що дозволяють придбати товар зі знижкою). Приклади: сайти знижок, Покупон. Дана позиція достатньо спірна: за такою логікою, слід виводити з-під дії Закону України про рекламу і спеціалізовані рекламні офлайн-видання.

Швидше за все комісія, отримавши скаргу на порушення законодавства в представленій рекламі на такому сайті, все-таки буде розглядати її по суті, виявляючи конкретного рекламодавця і залучаючи до відповідальності саме його [6, с. 100].

3. Результати пошукової видачі не є рекламою і не регулюються законодавством про рекламу, тому що така інформація є результатом обробки пошукового запиту користувача і не спрямована на формування і підтримку інтересу до будь-якого товару.

Стосовно правового регулювання відеореклами в соціальній мережі, то українське законодавство не дає легального визначення відеореклами в Інтернеті [7, с. 7].

Однак з практичної точки зору, відеореклама в Інтернеті є показом рекламного відеоролика зацікавленої аудиторії на різних інтернет-сайтах, що сьогодні стало реальною альтернативою телевізійній рекламі [8].

Видом реклами, що найактивніше розвивається, є саме та реклама, що розміщується у Всесвітній павутині. Швидкий стрибок розвитку мережі, а також практично відсутні накладні витрати на утримання медіаносіїв – безсумнівний

плюс. А ціна, як відомо, найкращий інструмент переконання. Нарешті Інтернет об'єднав у собі всі звичні форми спілкування зі споживачами, починаючи від друкованого слова і закінчуючи відеороликами. Інтернет-відеореклама активізувала свій стрімкий розвиток в 2007 році в зарубіжному Інтернеті, коли компанія Google купила Youtube.

Саме тоді величезну популярність отримало онлайн-відео, яке рекламодавці незабаром змогли використати для розміщення відеореклами. В Україні інтернет-відеореклама почала розвиватися трохи пізніше, але темпи настільки ж швидкі, як і за кордоном.

Відносини, що виникають в процесі виробництва, розміщення та розповсюдження реклами на ринку товарів, робіт, послуг України, включаючи ринки банківських, страхових та інших послуг, пов'язаних з користуванням грошовими коштами громадян (фізичних осіб) і юридичних осіб, а також ринки цінних паперів, також регулюються Законом України «Про рекламу».

Цілями зазначеного Закону є захист від недобросовісної конкуренції в галузі реклами, запобігання і припинення неналежної реклами, здатної ввести споживачів реклами в оману або завдати шкоди здоров'ю громадян, майну громадян або юридичних осіб, навколишньому середовищу або шкоди честі, гідності або ділової репутації зазначених осіб, а також тієї реклами, що зазіхає на суспільні інтереси, принципи гуманності і моралі. Закон встановлює загальні та спеціальні вимоги до реклами; права та обов'язки рекламодавців, виробників реклами та розповсюджувачів реклами; державний контроль і саморегулювання в галузі реклами; відповідальність за порушення законодавства про рекламу.

Найбільш важливі загальні вимоги до реклами наступні: вона повинна бути доступною для людини без спеціальних знань та без застосування технічних засобів; не повинна спонукати громадян до насильства, агресії, нарощувати паніку, а також спонукати до небезпечних дій, які здатні завдати шкоди здоров'ю фізичних осіб або які загрожують їхній безпеці; не повинна спонукати до дій, які порушують природоохоронне законодавство.

Закон визначає також поняття «недобросовісна реклама» – реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог

щодо часу, місця і способу розповсюдження. Недобросовісна реклама забороняється ч. 1 ст. 10 Закону України «Про рекламу».

Характеристика недобросовісної реклами:

а) недобросовісною є реклама, яка:

– дискредитує юридичних і фізичних осіб, які не користуються рекламованими товарами;

– містить некоректне порівняння рекламованого товару з товаром (товарами) інших юридичних або фізичних осіб, а також містить висловлювання, образи, що ганьблять честь, гідність чи ділову репутацію конкурента (конкурентів);

– вводить споживачів в оману щодо рекламованого товару за допомогою імітації (копіювання або наслідування) загального проекту, тексту, рекламних формул, зображень, музичних або звукових ефектів, використуваних в рекламі інших товарів, або за допомогою зловживання довірою фізичних осіб або браком у них досвіду, знань, в тому числі в зв'язку з відсутністю в рекламі частини істотної інформації;

б) недостовірною є реклама, в якій присутні відомості, що не відповідають дійсності щодо:

– таких характеристик товару, як природа, склад, спосіб і дата виготовлення, призначення, споживчі властивості, умови застосування, наявність сертифіката відповідності, сертифікаційних знаків і знаків відповідності державним стандартам, кількість, місце походження;

– наявності товару на ринку, можливості його придбання в зазначеному обсязі, періоді часу і місці;

– вартості (ціни) товару на момент поширення реклами;

– додаткових умов оплати;

– доставки, обміну, повернення, ремонту і обслуговування товару;

– гарантійних зобов'язань, термінів служби, термінів придатності;

– інформації про самого рекламодавця та інше.

в) неетичною є реклама, яка:

– містить текстову, зорову, звукову інформацію, що порушує загальноприйняті норми гуманності та моралі шляхом вживання образливих слів, порівнянь, образів щодо раси, національності, професії, соціальної категорії, вікової групи, статі, мови, релігійних, філософських, політичних та інших переконань фізичних осіб;

– порочить об'єкти мистецтва, які є національним чи світовим культурним надбанням;

– порочить державні символи (прапори, герби, гімни), національну валюту України чи іншої держави, релігійні символи тощо.

г) завідомо помилковою є реклама, за допомогою якої рекламодавець (виробник реклами, розповсюдjuвач реклами) навмисне вводить в оману споживача реклами.

Рішення щодо визнання реклами недобросовісною приймають державні органи, визначені у ст. 26 цього Закону України «Про рекламу», а саме:

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів – щодо захисту прав споживачів реклами;

– Антимонопольний комітет України – щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції;

– Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення – щодо телерадіоорганізації усіх форм власності;

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику – щодо реклами державних цінних паперів;

– Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – щодо реклами на фондовому ринку;

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах будівництва, архітектури – щодо спорудження житлового будинку;

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства про зайнятість населення, – щодо реклами про вакансії (прийом на роботу).

Порівняльна реклама – реклама, яка містить порівняння з іншими особами та/або товарами іншої особи.

Відносини, які виникають у зв'язку з порівняльною рекламою, регулюються законодавством України про захист від недобросовісної конкуренції (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про рекламу»).

Відповідальність за неправомірне порівняння в рекламі несе рекламодавець.

Рішення щодо визнання порівняння в рекламі неправомірним приймають державні органи, визначені у ст. 26 Закону України «Про рекламу».

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Засоби масової інформації – це розповсюдjuвачі реклами, діяльність яких повністю або частково фінансується з державного або місцевих бюджетів, зобов'язані розмішувати соціальну рекламу державних органів та органів місцевого самоврядування,

громадських організацій безкоштовно в обсязі не менше 5 відсотків ефірного часу, друкованої площі, відведених для реклами, також зобов'язані надавати пільги при розміщенні соціальної рекла-

ми, замовником якої є заклади освіти, культури, охорони здоров'я, які утримуються за рахунок державного або місцевих бюджетів, а також благодійні організації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: монографія / авт. кол.; за ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитоновної; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 248 с. (Серія: Цивілістика та «ІТ-право»)
2. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні: зб. аналіт. доп. / М.А. Ожеван, С.Л. Гнатюк, Т.О. Ісакова; за заг. ред. Д.В. Дубова. К.: НІСД, 2011. 96 с.
3. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайніві соціальні мережі: монографія / авт. кол.; за ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитоновної; уклад. Б.В. Фасій; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 176 с. (Серія: Цивілістика та «ІТ-право»)
4. ІТ-право – це просто: посібник / авт. кол.; за ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитоновна. Одеса, Фенікс, 2017. 106 с.
5. Кипа О.О. Правопорушення в мережі Інтернет. Часопис Київського університету права. 2010. №4. С. 346–350.
6. Фасій Б.В. ІТ-відносини та субсидіарне застосування норм цивільного законодавства. Інформаційні технології в судочинстві: матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (м. Одеса, 18 квітня 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Голубевої Н.Ю. Одеса: Фенікс, 2017. С. 100–103.
7. Сфремова К.В. До перспектив правового регулювання інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект. Право та інноваційне суспільство. 2014. № 1. С. 5–11.
8. Котенко Е.С. Авторские права на мультимедийный продукт: монография. М.: Проспект, 2013. 123 с.

Фасій Богдан Володимирович, Матвійчук Аліна Вікторівна РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ

У статті йдеться про проблеми регулювання реклами в соціальних мережах. Досліджено, що розвиток Інтернету в найближчому майбутньому перетворить мережу в стандартний канал соціальних комунікацій, за яким будуть здійснюватися переважна кількість роздрібних торгових операцій. При відсутності норм, що регулюють дії користувачів, організацій і держав в Інтернеті виникає і міцно закріплюється в свідомості подвійний стандарт: закони повинні дотримуватися, але тільки не в мережі.

Ключові слова: ІТ-право, цивільне право, правове регулювання, соціальні мережі, реклама.

Фасий Богдан Владимирович, Матвийчук Алина Викторовна РЕКЛАМА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ: ПРОБЛЕМАТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ

В статье говорится о проблемах регулирования рекламы в социальных сетях. Доказано, что развитие Интернета в ближайшем будущем превратит сеть в стандартный канал социальных коммуникаций, по которому будет осуществляться подавляющее число розничных торговых операций. При отсутствии норм, регулирующих действия пользователей, организаций и государств в Интернете, возникает и прочно закрепляется в сознании двойной стандарт: законы должны соблюдаться, но только не в сети.

Ключевые слова: ИТ-право, гражданское право, правовое регулирование, социальные сети, реклама.

Fasii Bohdan Volodimirovich, Matviichuk Alina Viktorivna ADVERTISEMENT IN SOCIAL NETWORKS: PROBLEM OF REGULATION

The article deals with the problems of regulation of advertising in social networks. It is explored that the development of the Internet in the near future will turn the network into a standard channel of social communications, which will carry the vast majority of retail trade operations. In the absence of norms governing the actions of users, organizations and states on the Internet, there is a double standard established in the consciousness: laws must be observed, but only not online. The social media market in Ukraine will definitely continue to grow, and the techniques used will be improved. In turn, the legislator will increasingly pay attention to this segment of advertising. Market participants should monitor the development of practices and adapt their advertising campaigns in accordance with the requirements of the law. The most important general requirements for advertising are as follows: it should be accessible to a person without special knowledge and without the use of technical means; should not encourage citizens to violence, aggression, to increase panic, and to induce dangerous actions that can harm the health of individuals or threaten their safety; should not encourage actions that violate environmental legislation. Media – distributors of advertising, whose activities are wholly or partly financed by state or local budgets, are obliged to place social advertisements of state bodies and local self-government bodies, public organizations free of charge in the amount of not less than 5% of the airtime, print space reserved for advertising, are also obliged to provide privileges for the placement of social advertising, the customer of which are institutions of education, culture, health, which are held at the expense of the state or the m budgets, as well as charities.

Key words: IT-law, civil law, legal regulation, social networks, advertising.

ЦИВІЛІСТИКА БЕЗ КОРДОНІВ

УДК 347.9

Поліщук Марина Геннадіївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Паталаха Іван Олексійович,

студент 4 курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Трубіцин Едуард Сергійович,

студент 4 курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МАЛОЗНАЧНІСТЬ СПРАВ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Постановка проблеми. При дослідженні законодавчих актів щодо малозначності справ цивільної юрисдикції можуть виникати проблеми з об'єктивного визнання справи малозначною та вироблення критеріїв на практиці, а це великі повноваження суду щодо вирішення питань на власний розсуд, також визначення чи є малозначні справи спробою обмеження доступу громадян до правосуддя.

Стан дослідження теми. Поняття малозначна справа відносно нове, але вже проблематика даних справ розглядалася Ізаровою І.О., Лесько А.О., Ткачуком О.С., Помазановим А.В. Їх дослідження не втратили актуальність.

Мета статті. Полягає у розгляді нової категорії справ, визначення поняття малозначності справ. Знаходження та запропонування можливостей вирішення проблем. Розгляд можливих перспектив подальшого розвитку у даному напрямку.

Виклад основного матеріалу. Поняття малозначні спори вперше з'явилося в українському законодавстві у Конституції України з прийняттям у 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», в якому у ст. 131-2, зазначено гарантії надання професійної правничої допомоги адвокатурою і передбачає, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи не-

повнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними, чи дієздатність яких обмежена[1].

Згодом у 2017 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів України». Цим законом законодавець запровадив поняття малозначні справи, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження.

Згідно з ЦПК законодавець зазначив, що малозначними справами є:

1. Справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних.

2. Справи незначної складності, визнані судом малозначними. Відмінністю між загальним та спрощеним провадженням є те, що суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами. Також розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження проходить без проведення підготовчого засідання та не пізніше 30 днів з дня відкриття провадження [2].

Досліджуючи дане питання, можна зробити висновок, що зміни є недостатньо повними і є багато недоліків, з якими ми зіткнулися під час дослідження цієї теми.

Перша проблема це саме термін малозначних справ, оскільки визначення його в цивільно-про-

цесуальному законодавстві не існує. Щодо цього можна звернутись до І.О. Ізарової, яка зазначила, що використаний термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні [3]. Це дуже спірне висловлення, оскільки якщо розглядати це з цього боку, то для більшості людей справи, які її стосуються, є особливими й важливими для неї. В цій проблемі можна повністю погодитись А.В. Помазановим, який зазначає, що оцінюючи характер процесу та його значення для заявника, слід враховувати також ступінь ризику для заявника, наприклад, якщо йдеться про справи, що потребують оперативного ухвалення рішення; трудові справи; справи, що пов'язані зі станом здоров'я заявника; справи щодо опіки над дітьми тощо [4]. Але на нашу думку, застосування такої правової категорії справ, як малозначні, є дуже важливим для судочинства, яке дозволить вирішувати справи легше й швидше. Ми знайшли визначення поняття малозначності справ у ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ). Так, малозначна справа – це адміністративна справа не значної складності, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин [5]. З огляду на це ми пропонуємо запровадити термін Цивільних справ не значної складності, тобто малозначна справа – цивільна справа, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин.

Нинішній цивільно-процесуальний кодекс встановлює певний перелік критеріїв для визначення малозначних справ. Цей перелік встановлено у ч.3 ст. 274 ЦПК України, а саме:

- 1) ціна позову;
- 2) значення справи для сторін;
- 3) обраний позивачем спосіб захисту;
- 4) категорію та складність справи;
- 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі, чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків, тощо;
- 6) кількість сторін та інших учасників справи;
- 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;

8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження [2].

Але в даному переліку не зазначено нічого про таку категорію позовів, як немайнові. Немайнові позови – це ті справи, які не містять ціни позову. Тому з цього випливає ще одна проблема. Проте на нашу думку немайнові спори не можуть розглядатись як малозначні, тому що у Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Тому немайнові спори не можна віднести до малозначних, оскільки це суперечить законодавству, а саме конституційним нормам. Також щодо вирішення цих питань деякі науковці пропонують керуватись винятково критерієм складності справи, поділяючи ці справи на:

- 1) незначного ступеня складності;
- 2) складні справи;
- 3) значного ступеня складності.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про державний бюджет України» на 2018 рік з 1 липня прожитковий мінімум для працездатних осіб становить 1 841 гривню [6]. Тому зараз справа буде вважатися малозначною, якщо ціна позову не перевищуватиме 184 100 грн, оскільки у ч. 6 ст. 19 ЦПК визначається, що малозначними справами є ті справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Але водночас у ч. 4 ст. 274 ЦПК України встановлено, що в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

- 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;
- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу;
- 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 цієї частини.

Отже, за п. 5 ч. 5 ст. 274 ЦПК України ця сума буде становити 920 500 грн. Важливо, що для якихось осіб ці суми можуть бути не такими й малозначними й перевищувати їх річний бюджет.

Наразі немає чіткого критерію, за яким можливо віднести ту чи іншу справу до категорії малозначних справ, оскільки кожна людина оцінює значність справи по-своєму. Отже, це завдання покладається на суд. Цей факт є неоднозначним, тому що при вирішенні питання про малозначність справи суд може використовувати суб'єктивні оцінювальні поняття та визнавати справу малозначною на свій розсуд. В цьому питанні варто згадати думку А.О. Лесько, яка зазначає, що вирішення судом питань, пов'язаних з розглядом справи, за критерієм малозначності спору передбачає широкі дискреційні повноваження суду (судді), а тому є необхідність на практиці виробити критерії, відповідно до яких такий чинник, як малозначність, повинен бути оцінений об'єктивно [7].

Також не можна не погодитись з О.С. Ткачуком, який вважає, що спрощення цивільного судочинства може розумітися принаймні у декількох значеннях.

По-перше, як загальне спрощення ординарної процедури захисту прав – зміна звичайної, ординарної процесуальної форми шляхом звільнення її від зайвих, ускладнених, неефективних і таких, що не відповідають принципу пропорційності, зважаючи на мету цивільного судочинства на сучасному етапі, елементів (процесуальних дій, стадій, процедур, проваджень) або заміни їх новими ефективними елементами цивільної процесуальної форми. По-друге, спрощення можна розуміти як напрям диверсифікації цивільної процесуальної форми внаслідок виокремлення додаткових проваджень і процедур, що полягає у введенні поряд зі звичайною, ординарною формою захисту цивільних прав інших самостійних спрощених проваджень та порядків для певних категорій справ, які позбавлені зайвих формальностей і не містять окремих елементів процесуальної форми, характерних звичайному порядку захисту.

По-третє, спрощення може проявлятися на рівні окремих процесуальних дій, коли поряд із загальним порядком розгляду справи на певних

етапах вводяться альтернативні полегшені можливості вчинення окремих процесуальних дій [8]. Враховуючи думку О.С. Ткачука, можна зазначити, що запровадження такої нової категорії справ, як малозначні, що розглядаються у спрощеному провадженні, не є обмеженням доступу до правосуддя для громадян. Введення нової категорії справ тільки покращує судочинство, оскільки це сприяє більш швидкому вирішенню незначних конфліктів та примиренню сторін.

Крім того, законодавець не передбачив оскарження малозначних справ в касаційному суді. Тому існує необхідність подальшого врегулювання даної прогалини в цивільному законодавстві через те, що порушуються законні права людини на справедливий суд. Це стосується суми позовів, які потрібно зменшити, та встановлення винятку щодо неможливості віднесення до малозначних спорів, що виникають з трудових, сімейних відносин, стягнення аліментів, а також ті, що стосуються захисту честі та гідності, ділової репутації, життя і здоров'я. Тому що справи з цих правовідносин не можуть бути малозначними і вони повинні бути повністю та детально розглянутими. На нашу думку, це допомогло б збалансувати доступ до правосуддя, а саме захистити свої права за допомогою оскарження рішень, а також підвищити довіру до держави та судової системи.

Висновки. Враховуючи вищевказане, можна зазначити, що законодавцем недостатньо вирішено питання про визначення справ малозначними, і тому пропонуємо вирішення освітлених нами проблем шляхом внесення змін до нової редакції ЦПК. Насамперед це стосується більш широкого доступу до захисту своїх прав за допомогою оскарження рішень в касаційному суді. Також формування об'єктивних критеріїв щодо оцінювання справи як малозначної, а саме – вироблення на практиці суддями власного досвіду. Задля подальшого розвитку малозначних справ можна винести всі положення про них в окрему статтю ЦПК. Отже, це питання потребує подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс, Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 40-41, 42, ст. 492.
3. Ізарова І.О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991–2017 / Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. 36. наук. праць. К., 2017, С. 18
4. Помазанов А.В. Малозначність справ у цивільному процесі України URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/1_2018/part_2/16.pdf (дата звернення: 18.10.2018).
5. Кодекс адміністративного судочинства України. Кодекс, Закон від 06 липня 2005 р. № 2747-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст. 446.

6. Закон України Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 07 грудня 2017 р. № 2246-VIII IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради, 2018, № 3-4, ст. 26.
7. Лесько А.О. Малозначність справ цивільної юрисдикції як критерій для їх розгляду у спрощеному позовному провадженні та відмови у відкритті касаційного провадження URL: http://www.vru.gov.ua/mass_media/998 (дата звернення: 18.10.2018).
8. Ткачук О.С. Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура URL: http://minust.muyar.com.ua/storage/attachments/Ткачук_2017_Спрощене%20провадження%20-%20новела%20цивільного%20процесу_правова%20природа,%20ознаки,%20процедура.pdf (дата звернення: 18.10.2018).

Поліщук Марина Геннадіївна, Паталах Іван Олексійович, Трубіцин Едуард Сергійович
МАЛОЗНАЧНІСТЬ СПРАВ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Стаття присвячена аналізу законодавчого положення щодо малозначності справ цивільної юрисдикції. Проаналізоване значення малозначності справ цивільної юрисдикції для судочинства України. Розглянуті методи щодо вирішення проблематики малозначності справ цивільної юрисдикції, зокрема, обмеження у касаційному оскарженні рішень щодо малозначних справ, та чи є це порушенням Конституції України. Зазначені можливі перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

Ключові слова: малозначність справ цивільної юрисдикції, позовне провадження, дискреція суду, касаційне оскарження, сума позовів, малозначні конфлікти.

Полищук Марина Геннадьевна, Паталах Иван Алексеевич, Трубицын Эдуард Сергеевич
МАЛОЗНАЧИМОСТЬ ДЕЛ ГРАЖДАНСКОЙ ЮРИСДИКЦИИ

Статья посвящена анализу законодательного положения о малозначимости дел гражданской юрисдикции. Проанализировано значение малозначимости дел гражданской юрисдикции для судопроизводства Украины. Рассмотрены методы решения проблематики малозначительности дел гражданской юрисдикции, в частности, ограничения в кассационном обжаловании решений по малозначимым делам, и является ли это нарушением Конституции Украины. Определены возможные перспективы дальнейшего развития в данном направлении.

Ключевые слова: малозначимость дел гражданской юрисдикции, исковое производство, дискреции суда, кассационное обжалование, сумма исков, незначительные конфликты.

Polishchuk Maryna, Patalaha Ivan, Trubicin Eduard
INSIGNIFICANT CIVIL JURISDICTION CASES

The article is devoted to the analysis of the legal provision of insignificant civil jurisdiction cases. The meaning of insignificant civil jurisdiction cases are analyzed. Consideration and proposed methods for solving problems of insignificant civil jurisdiction cases. Possible prospects for further development in this direction.

The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine "On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine and other norms of the Ukrainian legislation". By this law, the legislator introduced the concept of minor cases, which are considered in the simplified procedure.

According to the Civil Procedural Code, the legislator noted that minor cases are:

1. Cases in which the value of the claim does not exceed one hundred living wages for the able-bodied.
2. Cases of minor complexity, declared by the court insignificant.

The difference between the general and the simplified procedure is that the court examines the case in the form of a simplified lawsuit without notifying the parties of the materials available in the case. Also, consideration of the case in the order of the simplified lawsuit takes place without a preparatory meeting and not later than 30 days from the opening date of the proceedings.

We believe that these changes are not complete and there are many defects that we encountered in studying the subject.

The first problem is the very term of minor cases, it does not exist in civil procedural law. In view of this, we propose the introduction of the term Civil cases of no significant complexity, that is, the insignificant case is a civil matter, in which the controversial legal relationship nature, subject matter of evidence and the composition of the participants, etc., do not require the conduct of preparatory proceedings and / or court sessions for the complete and complete establishment of circumstances.

Also there are also no nominal non-property cases assigned. Non-proprietary claims - claims that do not include claim fees. Therefore, one more problem arises from this. However, in our opinion, non-property disputes can't be considered as insignificant, since the Constitution of Ukraine states that the person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value. In addition, the legislator did not foresee the appeal of minor cases in the cassation court. Therefore, there is a need to further resolve this gap in civil law due to the violation of legal human rights to a fair trial.

Key words: insignificant civil jurisdiction cases, claim proceedings, court discretion, cassation appeal, amount of claims, minor conflicts.

УДК 349.3

Харитонова Людмила Іванівна,

старший викладач кафедри трудового права

та права соціального забезпечення

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОРТСМЕНІВ

Постановка проблеми. Пенсійне забезпечення завжди залишається актуальною темою для спорів та дискусій на різних рівнях у зв'язку з тим, що кожен її аспект пов'язаний з економічними, політичними та правовими питаннями, особливо тоді, коли Україна вдосконалює запровадження пенсійної реформи.

З січня 2004 року в Україні набули чинності два закони з пенсійної реформи – з питання державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення. Разом ці закони регулюють три рівня пенсійної системи, тобто солідарну систему обов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальну систему обов'язкового державного пенсійного страхування та добровільну систему недержавного пенсійного забезпечення.

Незважаючи на дослідження в системі соціального захисту деяких питань пенсійного забезпечення, питанням пенсійного забезпечення спортсменів належної уваги не приділялось.

Мета. Метою цього дослідження є вирішення питань, пов'язаних із реалізацією норм законів про пенсійне забезпечення такої особливої категорії, як спортсмени, в наявній страховій системі соціального захисту.

Стан дослідження теми. Свій вклад у розробку пенсійних питань внесли такі вчені, як В.М. Андріїв, М.А. Бойко, Н.Б. Болотіна, І.М. Сирота, С.М. Синчук, Б.І. Шашків та інші, які присвячують пенсійному забезпеченню підручники, монографії, статті. Відбулися захисти дисертацій з питань соціального забезпечення взагалі та пенсійного забезпечення зокрема. Але попри велику кількість джерел, наукових праць, присвячених пенсійному забезпеченню, все одно залишаються питання, які потребують більш детального розгляду, зокрема, це є питання пенсійного забезпечення у солідарній системі за вислугу років спортсменам.

Ці питання потребують більш детального розгляду у світлі останніх змін пенсійного законодавства, тому що до цього часу (з 2004 року) вважається недоцільним існування пенсій за вислугу років спеціалістам народного господарства, у тому числі спортсменам, в існуючій системі пенсійного страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Серед усіх видів соціального страхування найбільше значення для спортсменів має пенсійне страхування.

Цей вид соціального страхування регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. (далі – Закон № 1058) [1]. Зазначеним Законом передбачені умови і порядок призначення пенсій за віком, по інвалідності та по втраті годувальника. Крім закону про пенсійне страхування, до цього часу продовжує діяти Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. (далі – Закон № 1788) [2]. Він передбачає порядок призначення ще одного виду пенсій – пенсій за вислугу років працівникам народного господарства. Стаття 51 Закону 1788 визначає підстави пенсійного забезпечення за вислугу років: пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком. Ст. 52 зазначеного Закону визначає перелік осіб, яким може бути призначена пенсія за вислугу років, у тому числі спортсменам. Відповідно до пункту «є» статті 55 Закону № 1788 та згідно з «Порядком призначення і виплати пенсій за вислугу років заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу – членам збірних команд України», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1922 № 583 (зі

змiнами i доповненнями), пенсії за вислугу рокiв призначаються спортсменам, якi мають особливi заслуги перед фiзкультурним рухом – заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту мiжнародного класу при стажi роботи не менше 25 рокiв i перебуваннi в складi збiрних команд України (включаючи членiв збiрних команд колишньої Української РСР) не менше 6 рокiв незалежно вiд вiку.

Призначення i виплата зазначених пенсiй здiйснюється у порядку, визначеному Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», з урахуванням статей 7, 21, 51, 52 i 77 Закону України «Про пенсійне забезпечення». Зокрема, ст. 7 передбачає при призначеннi пенсії за вислугу рокiв, у тому числi спортсменам, залишення роботи, яка дає право на призначення цiєї пенсії.

Вiдповiдно до ст. 21 Закону № 1788 до пенсiй, призначених за вислугу рокiв, за умов, передбачених вказаною статтею, призначаються вiдповiднi надбавки. Особливе значення має ст. 77 цього закону, оскiльки вона передбачає надбавки до пенсії особам, якi мають особливий статус, зокрема iнвалiдам та учасникам вiйни, а також особам, якi до них прирiвнянi. Оскiльки серед спортсменiв є особи, якi можуть мати такий статус (учасники АТО, учасники бойових дiй тощо), до пенсiй, якi їм призначаються, вiдповiдно нараховуються надбавки.

До стажу роботи зараховується перебування вказаних осiб у складi збiрних команд України, а також iншi види дiяльностi, передбаченi Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсії за вислугу рокiв призначаються в розмiрах, установлених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для пенсiй за вiком.

Пенсії за вислугу рокiв обчислюються iз заробiтної плати вiдповiдно до порядку, визначеного Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсії за вислугу рокiв призначаються i виплачуються за умови вибуття вказаних осiб зi збiрних команд України.

До стажу роботи зараховується перебування спортсменiв у складi збiрних команд України (включаючи перебування у складi збiрних команд колишньої Української РСР), а також iншi види дiяльностi, передбаченi статтею 24 Закону № 1058. Стаж, який дає право на пенсію за вислугу рокiв, обчислюється на пiдставi трудової книжки (для пiдтвердження стажу роботи до 01.01.2004 року),

даних, що мiстяться в системi персонiфiкованого облiку (для пiдтвердження страхового стажу пiсля 01.01.2004 року), iнших документiв, що пiдтверджують перебування в складi збiрних команд України та вибуття з їх складу (довiдки вiдповiдних органiв), а також вiдповiдне посвiдчення, що пiдтверджує наявнiсть звання заслуженого майстра спорту або майстра спорту мiжнародного класу.

Пенсії за вислугу рокiв призначаються з дня звернення до органу, який призначає пенсію (Пенсійний Фонд України та його органи на мiсцях) – довiчно, в розмiрах, установлених Законом № 1058 для пенсiй за вiком, i обчислюються iз заробiтної плати вiдповiдно до порядку, визначеного цим Законом. До пенсії встановлюються надбавки i пiдвищення, згiдно з чинним законодавством. Як вже було зазначено, виплачується така пенсія тiльки за умови вибуття вказаних осiб зi збiрних команд України.

Якщо спортсмен продовжує працювати на посадах, якi не дають права на пенсію за вислугу рокiв, то перерахунок з урахуванням набутого пiсля призначення пенсії за вислугу рокiв страхового стажу проводиться лише пiсля досягнення ним пенсійного вiку або при переведеннi на iнший вид пенсії (за вiком, по iнвалiдностi тощо).

На практицi бiльш розповсюдженим є призначення пенсiй спортсменам на загальних умовах, тобто вiдповiдно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Як вже було зазначено, вiдповiдно до ст. 26 особи мають право на призначення пенсії за вiком пiсля досягнення вiку 60 рокiв за наявностi страхового стажу не менше 15 рокiв по 31 грудня 2017 року.

Починаючи з 1 сiчня 2018 року право на призначення пенсії за вiком пiсля досягнення вiку 60 рокiв мають особи за наявностi страхового стажу:

з 1 сiчня 2018 року по 31 грудня 2018 року – не менше 25 рокiв;

з 1 сiчня 2019 року по 31 грудня 2019 року – не менше 26 рокiв;

з 1 сiчня 2020 року по 31 грудня 2020 року – не менше 27 рокiв;

з 1 сiчня 2021 року по 31 грудня 2021 року – не менше 28 рокiв;

з 1 сiчня 2022 року по 31 грудня 2022 року – не менше 29 рокiв;

з 1 сiчня 2023 року по 31 грудня 2023 року – не менше 30 рокiв;

з 1 сiчня 2024 року по 31 грудня 2024 року – не менше 31 року;

з 1 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року – не менше 32 років;

з 1 січня 2026 року по 31 грудня 2026 року – не менше 33 років;

з 1 січня 2027 року по 31 грудня 2027 року – не менше 34 років;

з 1 січня 2028 року – не менше 35 років.

Починаючи з 1 січня 2028 року, у разі наявності 40 і більше календарних років страхового стажу, пенсія за віком призначається незалежно від віку.

Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. У разі виплати застрахованій особі довічної пенсії, передбаченої цим Законом, пенсії або аналогічної виплати, встановленої в інших державах, мінімальний розмір пенсії за віком у солідарній системі встановлюється з урахуванням зазначених сум.

Умови призначення пенсії по інвалідності передбачені ст. 30 Закону України № 1058, тобто пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності за наявності страхового стажу, передбаченого статтею 32 цього Закону.

Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності.

Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством.

Для призначення пенсії по інвалідності необхідний страховий стаж, передбачений ст. 32. Він залежить від віку інваліда.

Якщо інвалідність настала в період проходження строкової військової служби або внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), у особи, яка звернулася за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року, пенсія по інвалідності призначається особі незалежно від наявності страхового стажу.

Розмір пенсії по інвалідності залежить від групи інвалідності:

Пенсія по інвалідності призначається особам з інвалідністю I групи у розмірі 100 відсотків пенсії за віком; особам з інвалідністю II групи – 90 відсотків пенсії за віком; особам з інвалідністю III групи – 50 відсотків пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 Закону № 1058.

Пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності. Особам з інвалідністю, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 цього Закону, пенсії по інвалідності призначаються довічно. Повторний огляд цих осіб з інвалідністю провадиться тільки за їх заявою.

Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника передбачені ст. 36.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 Закону 1058, а також у разі смерті (загибелі) особи внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), – незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є особами з інвалідністю або досягли пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону;

2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років.

Діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та

вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), – до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти-сироти – до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працює і зайнятий доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

До членів сім'ї, які вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника, належать особи, зазначені в частині другій цієї статті, якщо вони:

1) були на повному утриманні померлого годувальника;

2) одержували від померлого годувальника допомогу, що була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Члени сім'ї померлого годувальника, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, але які й самі одержували пенсію, мають право, за бажанням, перейти на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Усиновлені діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми.

Пасинок і падчерка мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від батьків.

Неповнолітні діти, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право і в разі їх усиновлення.

Положення цього Закону, що стосуються сім'ї померлого, відповідно поширюються і на сім'ю особи, визнаної безвісно відсутньою або оголошеною померлою у встановленому законом порядку.

Розмір пенсії у зв'язку з втратою годувальника передбачено ст. 37 Закону України № 1058.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника признається в розмірі: на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних членів сім'ї – 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

Дітям-сиротам пенсія у зв'язку з втратою годувальника признається в розмірах, визначених частиною першою цієї статті, виходячи з розміру пенсії за віком кожного з батьків.

Особливе значення для поліпшення матеріального стану спортсменів має ще один Закон України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» від 01.06.2000 р. (далі – Закон № 1767) [3]. Зазначений закон передбачає встановлення громадянам, які мають значні заслуги у сфері державної, громадської або господарської діяльності, досягнення у галузі науки, культури, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту тощо, пенсії за особливі заслуги перед Україною. В п. 3 ст. 1 Закону № 1767 передбачено видатним спортсменам, переможцям Олімпійських та Паралімпійських ігор, Всесвітніх ігор глухих, чемпіонам і рекордсменам світу та Європи призначення надбавок до всіх видів пенсій: за віком, по інвалідності, по втраті годувальника та вислугу років.

Висновки. Право на пенсійне забезпечення спортсмени можуть захищати в судовому порядку. На жаль, сьогодні наслідком неналежного стану пенсійного забезпечення передусім є економічні проблеми в державі. В економічно слабких державах, якою є зараз Україна, система пенсійного забезпечення (уже хоча б з причин неналежного фінансування) не в змозі забезпечити належний рівень соціальних гарантій, до яких належать матеріальні виплати. Тому достатньо велика кількість спортсменів тренуються за межами країни або взагалі виїжджають на постійне місце проживання в інші країни. Із зростанням ефективності економіки стане можливим розширювати та вдосконалювати систему соціального захисту спортсменів, у тому числі їх пенсійного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. Ст. 376
2. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. №1788-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 3. Ст. 10
3. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною: Закон України від 01.06.2000 р. № 1767-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. №35. Ст. 289

Харитонова Людмила Іванівна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОРТСМЕНІВ

У статті досліджуються особливості пенсійного забезпечення спортсменів, визначаються підстави та умови призначення усіх видів пенсій як в системі пенсійного страхування (вік, інвалідність та втрата годувальника), так і в системі пенсійного забезпечення (вслуга років). Зазначені категорії спортсменів, яким надано право на збільшення усіх видів пенсій відповідно до Закону України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною».

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, особливі заслуги.

Харитонова Людмила Івановна

ОСОБЕННОСТИ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СПОРТСМЕНОВ

В статье исследуются особенности пенсионного обеспечения спортсменов, определяются основания и условия назначения всех видов пенсий как в системе пенсионного страхования (возраст, инвалидность и утеря кормильца), так и в системе пенсионного обеспечения (выслуга лет). Определены категории спортсменов, которым предоставлено право на увеличение всех видов пенсий в соответствии с Законом Украины «О пенсиях за особые заслуги перед Украиной».

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, пенсионное страхование, особые заслуги.

Kharitonova Liudmyla

FEATURES OF RETIREMENT OF ATHLETES

Pension provision is always a topical issue for disputes and discussions at various levels, due to the fact that each aspect is related to economic, political and legal issues, especially when Ukraine is improving the introduction of pension reform.

Since January 2004, two laws on pension reform came into force in Ukraine - on state pension insurance and non-state pension provision. Together, these laws regulate three levels of the pension system, that is a solidarity system of compulsory state pension insurance, a cumulative system of compulsory state pension insurance and a voluntary system of non-state pension provision.

Despite the research in the system of social protection of some issues of retirement provision, the issue of retirement of sportsmen was not investigated enough.

Therefore, the article examines the peculiarities of retirement of athletes, determines the grounds and conditions for the appointment of all types of pensions in the system of pension insurance (age, disability and loss of breadwinner) and in the system of pensions (years of service). These categories of athletes who have been granted the right to increase all types of pensions in accordance with the Law of Ukraine "On pensions for special merits to Ukraine".

It is concluded that the economic problems in the state are at the forefront of the poor state of pension provision. In the economically weak states, which is now Ukraine, the system of pensions (at least for reasons of inadequate funding) is not able to provide the proper level of social guarantees, which include material payments. Therefore, a sufficiently large number of athletes are trained outside the country or generally go to a permanent place of residence in other countries. As the efficiency of the economy grows, it will be possible to expand and improve the system of social protection of athletes, including their pension provision.

Key words: pension provision, pension insurance, special merits.

